

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**1951 CENEVRE SÖZLEŞMESİ VE TÜRK HUKUKUNDAKİ GEÇİÇİ KORUMA
STATÜSÜNÜN KARŞILAŞTIRMASI ÜZERİNE YAPAY ZEKÂ ÇALIŞMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
NECMİYE MERVE ŞAHİN

GAZİANTEP-2022

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**1951 CENEVRE SÖZLEŞMESİ VE TÜRK HUKUKUNDAKİ GEÇİÇİ KORUMA
STATÜSÜNÜN KARŞILAŞTIRMASI ÜZERİNE YAPAY ZEKÂ ÇALIŞMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. ENVER BOZKURT

HAZIRLAYAN
NECMİYE MERVE ŞAHİN

GAZİANTEP- 2022

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE YÜKSEK LİSANS KABUL VE ONAY FORMU

Kamu Hukuku Anabilim Dalı Kamu Hukuku Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Necmiye Merve Şahin tarafından hazırlanan “ 1951 Cenevre Sözleşmesi ve Türk Hukuku’ndaki Geçici Koruma Statüsünün Karşılaştırılması Üzerine Yapay Zekâ Çalışması” başlıklı tez 27/07/2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucu başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Görevi

Unvanı, Adı ve Soyadı

İmzası:

Kurumu/Üniversitesi

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Enver BOZKURT

Jüri Başkanı

Hasan Kalyoncu Üniversitesi

Jüri Üyesi

Doç. Dr. Vakkas ULUÇAY

Kilis 7 Aralık Üniversitesi

Jüri Üyesi

Dr.Öğr.Üyesi Ferhat USLU

Hasan Kalyoncu Üniversitesi

Bu tez Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen yukarıdaki jüri üyeleri tarafından uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulu kararı ile onaylanmıştır.

.....
Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Hasan Kalyoncu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım ve yüksek lisans tezi olarak sunduğum “1951 CENEVRE SÖZLEŞMESİ VE TÜRK HUKUKUNDAKİ GEÇİCİ KORUMA STATÜSÜNÜN KARŞILAŞTIRMASI ÜZERİNE YAPAY ZEKÂ ÇALIŞMASI” başlıklı çalışmanın tarafımda, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve onurumla doğrularım. 26.06.2022

NECMİYE MERVE ŞAHİN

ÖNSÖZ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunmuş olduğum 1951 Cenevre Sözleşmesi Ve Türk Hukukundaki Geçici Koruma Statüsünün Karşılaştırması Üzerine Yapay Zekâ Çalışması konulu tez çalışmamda tez sürecim boyunca yönlendirmeleri ve destekleri ile yanımda olan, görüşleri ile katkıda bulunan tez danışmanım saygıdeğer Prof. Dr. Enver Bozkurt'a;

Teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

Türk Hukuk Sistemi'nde de coğrafi konumdan ötürü mültecilik konusu ele alınmış ve birçok düzenleme yapılmıştır. Fakat 1951 Cenevre Sözleşmesi bir noktada yetersiz kalmaktadır. Bu nokta ise ülkelerindeki iç karışıklıklardan dolayı ülkemize kitlesel akınla gelen Suriyelilerdir. Bireysel koruma statülerini düzenleyen 1951 Cenevre Sözleşmesi “kitlesel akınla” gelen Suriyeliler için yetersiz kalan bir düzenleme olmuştur. Bu nedenle öncelikle 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda geçici koruma rejimi düzenlenmiş daha sonra bu rejim ayrıntılı şekilde çıkarılan Geçici Koruma Yönetmeliği'nde düzenlenmiştir. Günümüzde gelinen noktada mülteci hukuku ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Tüm bu çalışmalara bakıldığında hala belirli yetersizlikler bulunmaktadır. İşte bu yetersizliklerden biri de kitlesel akınlarla ülkelere sığınan bireylerin durumlarıdır. Bu konuda uluslararası hukuk sahasında uzlaşmış ortak bir mevzuat bulunmamaktadır. Bu noktada Türkiye'deki Geçici Koruma Yönetmeliği örnek belge niteliğindedir denilebilir. Geçici koruma statüsü hakkında ortak bir uluslararası mevzuatın geliştirilememesi ve 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni iyileştirme çabalarının yetersiz kalması, ilgili devletlerin uluslararası koruma statüsü uygulamalarının güvenilirliğini etkilemektedir. Bu durumu bertaraf etmek ve bu iki noktada gerekli adımları atmak amacıyla literatür çalışmaları neticesinde birtakım öneriler getirdik. Bu öneri niteliğindeki maddeleri gruplandırarak yapay zeka uygulaması olan matlab uygulamasında kullanarak sonuçlarını değerlendirdik. Bu değerlendirmeler sonucunda elde ettiğimiz veriler ile ilgili ilgili sorun adına çözüm önerilerinde bulunduk. Bu sonuçların uygulanması halinde önemli katkıların sağlanabileceği kanaatindeyiz.

Anahtar Kelimeler: Mülteci, Yapay Zekâ, 1951 Cenevre Sözleşmesi, Matlab, Geçici Koruma Yönetmeliği.

ABSTRACT

In Turkish Legal System, the issue of refugee also has been addressed due to geographical location and several regulations has been made. However the 1951 Geneva Convention has been insufficient at a point. This point is the Syrians who have come to our country with mass migrations because of the internal turmoil in their country. The 1951 Geneva Convention regulating individual protection status has been an insufficient regulation for Syrians who come with "mass migrations". For this reason, the temporary protection regime was first regulated under the Foreign and International Protection Law No. 6458, and then the temporary Protection Regulation was issued in detail. Many studies have been conducted on refugee law at this point today. All of these studies still have certain deficiencies. One of these incompetencies is the condition of individuals who are insured by mass migrations. There is no common legislation agreed on in the international law. At this point, the Temporary Protection Regulation in Turkey can be stated as a leading document. Failure to develop a common international legislation on temporary protection status and insufficient efforts to improve the 1951 Geneva Convention affect the reliability of international protection status practices of the respective states. In order to eliminate this situation and take the necessary steps at these two points, we have brought some suggestions as a result of literature studies. By grouping these proposed items, we evaluated their results using the artificial intelligence application in matlab. Using the data we obtained as a result of these assessments, we have suggested solutions for the relevant issue. In case results are applied, it is expected that significant contributions can be made to the solution of this problem.

Keywords: Refugee, Artificial Intelligence, 1951 Geneva Convention, Matlab, Temporary Protection Regulation.

İÇİNDEKİLER

1951 CENEVRE SÖZLEŞMESİ VE TÜRK HUKUKUNDAKİ GEÇİÇİ KORUMA STATÜSÜNÜN KARŞILAŞTIRMASI ÜZERİNE YAPAY ZEKÂ ÇALIŞMASI

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR.....	x
TABLolar LİSTESİ.....	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MÜLTECİLERİN HUKUKİ STATÜSÜNE İLİŞKİN 1951 CENEVRE SÖZLEŞMESİ

1.1. 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde Koruma Statüleri.....	3
1.1.1. Mülteci	3
1.1.2. Göçmen	5
1.1.3. Sığınmacı.....	7
1.1.4. İkincil Koruma	8
1.2. Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi Gelişim Süreci ..	10
1.2.1. 1920- 1951 Arası Dönem	10
1.2.2. Milletler Cemiyeti Dönemi	11
1.2.3. Birleşmiş Milletler Dönemi.....	12
1.2.4. 1967 Protokolündeki Değişiklik	13
1.3. 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde Geçen ve Mülteci Hukukuna Hâkim Olan İlkeler ..	14
1.3.1. Kalıcı Çözüm Üretme İlkesi.....	14
1.3.2. Sınır Dışı Etmeme İlkesi	15
1.3.3. Ayrım Gözetmeme İlkesi	16
1.3.4. Geri Göndermeme İlkesi	18
1.4. Mülteci Statüsünün Kazanılması.....	19

1.4.1. Yabancı Olma Koşulu: Ülkesi Dışında Bulunma	20
1.4.2. Haklı Nedene Dayalı Baskı ve Zulüm Korkusu.....	22
1.4.3. Haklı Nedenle Baskı ve Zulüm Korkusuna Temel Teşkil Eden Nedenler.....	23
1.4.3.1. Irk	23
1.4.3.2. Tabiiyet.....	24
1.4.3.3. Din.....	25
1.4.3.4. Siyasal Düşünce	26
1.4.3.5. Belirli Bir Sosyal Gruba Mensubiyet	27
1.5. Mülteci Statüsünün Kazanılmasını Engellenen Nedenler	28
1.5.1. Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği (BMMYK) Dışında Diğer Birleşmiş Milletler Organı veya Teşekkülünden Himaye ve Yardım Görme	29
1.5.2. Suç İşlenmesi.....	29
1.5.3. Uluslararası Koruma İhtiyacı İçinde Olmama.....	31
1.6. Mülteci Statüsünün Sona Ermesi.....	31
1.6.1. İradi Sebeplerle Sona Erme	32
1.6.1.1. Vatandaşı Olduğu Ülkenin Korumasından Kendi İsteğiyle Yeniden Yararlanma	32
1.6.1.2. Vatandaşlığı Kaybettikten Sonra Kendi Arzusu İle Tekrar İktisap Etme	33
1.6.1.3. Vatandaşlığı İktisap Edilen Ülkenin Himayesinden İstifade Etme	33
1.6.1.4. Baskı ve Zulüm Korkusu Nedeniyle Terk Ettiği Ülkeye Kendi İsteğiyle Tekrar Yerleşmek Üzere Dönme.....	34
1.6.2. Menşei Ülkedeki Koşulların Değişmesi Sebebiyle Sona Erme	35

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK MÜLTECİ HUKUKU VE GEÇİCİ KORUMA STATÜSÜ

2.1. Tarihsel Süreçteki Mülteci Hukuku Düzenlemeleri	35
2.1.1. 1934 Tarihli 2510 Sayılı İskân Kanunu ve 2006 Tarihli 5543 Sayılı İskân Kanunu	36
2.1.2. 1994 Yönetmeliğini Değiştiren 2006 Yönetmeliği	36
2.1.3. 5682 Sayılı Pasaport Kanunu	38
2.1.4. 21 Haziran 1927 Tarihli ve 1111 Sayılı Askerlik Kanunu.....	38
2.1.5. 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu	39

2.1.6. Sığınma ve Göç Alanındaki Çalışmaların Avrupa Birliği Müktesebatının Uyumlanmasına İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planının Taahhütleri	40
---	----

2.2. Türk Hukuku’nda Bireylere Uygulanan Koruma Statüleri 41

2.2.1. Mülteci	41
2.2.2. Göçmen	42
2.2.3. Sığınmacı.....	43
2.2.4. Şartlı Mülteci.....	43
2.2.5. İkincil Koruma	44

2.3. Geçici Koruma Statüsü 45

2.3.1. Kitlesele Sığınma ve Avrupa Konseyi Geçici Koruma Yönergesi	46
2.3.2. Türk Tarihinde Kitlesele Akınlar	48
2.3.3. Geçici Koruma Statüsünün Kapsamı	49
2.3.3.1. 1994 Yönetmeliği’nde Geçici Koruma	49
2.3.3.2. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nda Geçici Koruma.....	51
2.3.3.3. Geçici Koruma Yönetmeliği	52
2.3.4. Geçici Koruma Statüsünün Tanımı	53
2.3.5. Geçici Koruma Statüsünden Yaralanabilecek ve Yararlanamayacak Kişiler	54
2.3.6. Geçici Koruma Statüsünün Sağladığı Hizmetler	56
2.3.6.1. Sağlık Hizmetleri.....	58
2.3.6.2. Eğitim Hizmetleri.....	58
2.3.6.3. Çalışma Hizmetleri.....	58
2.3.7. Geçici Koruma Kararının Alınması	59
2.3.8. Geçici Koruma Statüsünün Sona Ermesi	60
2.3.8.1. Cumhurbaşkanı Kararıyla Sonlandırılması	61
2.3.8.2. Geçici Korunanlara Bağlı Sebeplerle Sona Erme ve Geçici Korumanın İptali	61
2.3.8.3. Gönüllü Geri Dönüş	62
2.3.9. Suriye’den Gelenlerin Hukuki Durumu	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
1951 CENEVRE SÖZLEŞMESİ VE TÜRK HUKUKUNDAKİ GEÇİÇİ KORUMA
STATÜSÜNÜN KARŞILAŞTIRMASI ÜZERİNE YAPILAN YAPAY ZEKÂ
ÇALIŞMASI

3.1. Uluslararası ve Ulusal Koruma Statülerinin Uluslararası Hukukta Uygulanışına Dair Maddeleştirilen Eksiklikler	64
3.2. Bulanık Metod Yöntemi.....	67
3.3. Bulanık Matlab Uygulaması.....	68
SONUÇ	74

KISALTMALAR

AB	:	Avrupa Birliği
ABÖ	:	Afrika Birliği Örgütü
bs.	:	basım
bkz.	:	bakınız
BM	:	Birleşmiş Milletler
BMMYK	:	Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği
BMMSHS	:	Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi
C.	:	Cilt
EC	:	European Council
EU	:	European Union
GKY	:	Geçici Koruma Yönetmeliği
GKÇİY	:	Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik
GİGM	:	Göç İdareleri Genel Müdürlüğü
IOM	:	International Organization for Migration
İHEB	:	İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
KHK	:	Kanun Hükmünde Kararname
MC	:	Milletler Cemiyeti
m.	:	madde
N-SIS	:	National Schengen Information System
p.	:	paragraf
S.	:	Sayı
s.	:	sayfa
STK	:	Sivil Toplum Kuruluşları
TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
UNKRA	:	United Nations Korean Reconstruction Agency
UNRWA	:	United Nations Relief and Works Agency
UNRRA	:	United Nations Relief and Rehabilitation Administration
UMÖ	:	Uluslararası Mülteci Örgütü
vb.	:	ve benzeri
vs.	:	ve saire

YUKK

: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Bulanık Matlab Uygulamasının Girdileri

Tablo 2. Girdilerin Üçgensel Bulanık Üyelik Fonksiyonları

Tablo 3. Bulanık Matlab Uygulamasının Çıktısı

Tablo 4. Çıktıların Üçgensel Bulanık Üyelik Fonksiyonları

Tablo 5. D_1, D_2, D_3, D_4 ve D_5 Devletleri için Girdi Değerleri

Tablo 6. D_1, D_2, D_3, D_4 ve D_5 Devletleri için Çıktı Değerleri

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1) $\tilde{n} = [k1, l1, m1]$ üçgensel Bulanık Sayı Üyelik Fonksiyonu

Şekil 2) Bulanık Matlab Algoritması Adımları

Şekil 3) Girdilerin Üçgensel Bulanık Üyelik Fonksiyonları

Şekil 4) Çıktının Üçgensel Bulanık Üyelik Fonksiyonları

Şekil 5) Bulanık Matlab Tasarımı

Şekil 6) Bulanık Matlabın Bulanık Kuralları

Şekil 7) Bulanık Matlab Kuralları ile Sonuç Elde Etme

GİRİŞ

Vatanında haklı sebeplerle kalamayan ve terk eden insanların en temel haklarından biri özgürce ve baskı altında hissetmeden yaşamalarıdır. Bu kimselerin bu şekilde sıkıntılara düşmeyen şanslı insanlarla aynı koşullarda yaşamaları gerekmektedir. Bunu sağlamak içinse devletlerin iradelerini içtenlikle ve samimiyetle ortaya koymaları şarttır. Bu iradeler olmadığı müddetçe yapılan her çalışma insan hakkı temelli olsa da eşit bir imkân sağlamayacaktır. Mülteci sorunu yüzyılın hiç şüphesiz ki en büyük sorunlarından biridir. Uluslararası ve ulusal alandaki çatışmalar ve savaşlar, krizler ve benzeri olaylar arttıkça bu sorun daha da büyük bir hale gelmiştir. Bu sebeple uluslararası sahada bağlayıcı bir belgenin bulunması gerekli hale gelmiş 1951 Cenevre Sözleşmesi yapılmıştır. Ardından 1951 Sözleşmesi'ndeki bazı noktalarda değişiklik yapan 1967 Protokolü imzalanmıştır. Bu belgelerde düzenlenen uluslararası koruma statüleri devletlerin ne yapması gerektiği konusunda oldukça yol gösterici olmuştur.

Çalışmamızın birinci bölümde 1951 Cenevre Sözleşmesi ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Sözleşme'deki koruma statüleri incelenmiştir. Koruma statülerinin daha iyi kavranabilmesi için uluslararası hukukta yapılan çalışmaların gelişimine tarihsel sırayla değinilmiştir. Bununla birlikte 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde geçen ve mülteci hukukuna hâkim olan kalıcı çözüm üretme ilkesi, sınır dışı etmeme ilkesi, ayırım gözetmeme ilkesi ve son olarak geri göndermeme ilkesine değinilmiştir. Kalıcı çözüm üretme ilkesi ile mülteci hukukunun temel amacı olan bireylerin mahrum kaldığı ulusal korumanın uluslararası yasal dayanak ile tesis edilmesi ve bu durumun kalıcı hale getirilmesi; sınır dışı etmeme ilkesi ile mülteci statüsünü elde etmiş ve ülkeye yerleşmiş olan bireylerin keyfi yaptırımlarla ülkeden çıkarılmasının önüne geçilmesi; ayırım gözetmeme ilkesi ile 1951 Cenevre Sözleşmesi hükümlerinde de önemli yer edinen ırk, din farklılığı veya gelinen ülkenin farklılığı nedeniyle ayırım yapılmaksızın Sözleşme'nin uygulanmasının sağlanması; geri göndermeme ilkesi ile mülteci statüsüne sahip olanların ve sığınmacıların tehlikede oldukları ülkeye geri gönderilmemesi anlatılmaya çalışılmıştır.

Yine birinci bölümde bireysel bir koruma statüsü olan mülteci statüsünün şartları ele alınmıştır. Konu bütünlüğü açısından kısaca Türk Hukuku'ndaki uygulamalara da değinilmiştir. Sözleşme'de ayrıntılandırılan mülteci statüsünün kazanılabilmesi için gereken

şartlar ve ardından bu statünün kazanılmasını engelleyen nedenler ve sona erme sebepleri ifade edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızın ikinci kısmında Türk Hukuk tarihinde mülteci kavramının oluşumunda hangi anlaşma ve sözleşmelerin kabul edildiği ve etkili olduğu irdelenmiştir. Türkiye, tarihi boyunca birçok göçün görüldüğü bir ülke olmuştur. Bu sebeple 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne taraf olmuş fakat coğrafi konumu sebebiyle göç almaya fazla müsait bir ülke olduğu göz ardı edilmemiştir. Bu sebeple 1967 Protokolü'ndeki değişikliğe rağmen mülteci statüsü konusunda coğrafi kısıtlama getirme tavrını korumuştur. Bu kısıtlama ile kendisini AB ülkelerinin “mültecilerin yığılma noktası” olarak görmesinin önüne geçmek istemiştir. Bu noktada ileri görüşlü bir sınırlama olan coğrafi sınırlama uygulaması, Arap Baharı vakasının etkilerinin zamanla Suriye'ye de sıçramasıyla haklılığını ortaya koymuştur. Suriye'de meydana gelen iç çatışmalar sonucunda ülkesinde kendini güvende hissetmeyen Suriyeli vatandaşlar kendilerine güvenli bölgeler aramış bu nedenle sınırlarımıza gelmişlerdir. Fakat ülkemizin sınırlarına gelen Suriyelilerin durumunun ne olacağı başlarda oldukça belirsiz olmuştur. Bu noktada öncelikle geçici koruma statüsünün önemini daha iyi ortaya koyabilmek adına Türk Hukuku'ndaki bireysel koruma statülerine değinilmiş ardından ülkemize kitlesel akınla gelenler hakkındaki düzenleme olan Geçici Koruma Yönetmeliği ayrıntılı bir şekilde açıklanmaya çalışılmıştır.

Yapay zekâ genç bir disiplin olan birçok bilim dalı ve teknikleri bir araya getiren 60 yıllık bir geçmişi olan yeni bir kavramdır. Aslında bir problemin çözümünde izlenecek adımların yazılmasıyla oluşturulan sistematik algoritmadır. Yani bir bilgisayar programı veya makinenin düşünmesi ve öğrenmesidir. Bir yapay zekanın amacı, kendisine verilen verilerden yola çıkarak öğrenme becerisi kazanma, öğrendiklerinden yola çıkarak elde ettiği verileri değerlendirme ve bu değerlendirmeler sonucu bir karar verebilmedir¹. Teknolojik ilerlemelerin bir sonucu olan ve her geçen gün uygulama açısından kullanımı oldukça artan yapay zeka her alanda olduğu gibi hukuk alanında da kendini yavaş yavaş göstermeye başlamıştır. Bizde çalışmamızın son bölümünde belirlediğimiz mülteci hukuku ile ilgili maddelerin bir yapay zekâ programı olan matlab uygulamasına veri olarak girilmesi halinde ne sonuca varılabileceğini tüm yönleriyle ele almaya çalıştık.

Tezimizin son bölümü olan üçüncü bölümünde öncelikle kanaatimizce belirlediğimiz mülteci hukukuna dair bir sorunun varlığını tespit ettik. Bu sorunu 1951 Cenevre

¹ Erdoğan, Gökhan, “Yapay Zeka ve Hukukuna Genel Bir Bakış”, Adalet Dergisi, 2021, C. 0, S. 66, s. 123- 126.

Sözleşmesi'ndeki uluslararası koruma statülerin kitlesel akınla gelen kimseler için uygulanmasındaki yetersizliğin ortaya çıkardığı problemler ve eksiklikler olarak belirledik. Sorunun çözümü için bir ulusal koruma statü olan Türk Hukuku'ndaki Geçici Koruma Yönetmeliği'ndeki maddeler baz alınarak ve alanyazını tarayarak birtakım çözüm odaklı öneriler getirdik. Bu önerileri dört başlık altında topladık. Birinci başlık olan “*Kavram/ Tanım*” başlığı adı altında 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde yer almayan kavramları ve bu kavramların tanımlarının eklenmesi istedik. İkinci başlık olan “*Devletlerin Bireysel Hareket Etme Durumu*” başlığı adı altında yine 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde bir yanlış olarak değerlendirdiğimiz çekince koyma yetkisi ve geri göndermeme kuralına Devletler tarafından kısıtlama getirilebilmesinin önünü açan “istisnaların” daraltılmasını önerdik. Üçüncü başlık olan “*Yük/ Sorumluluk Paylaşımı*” başlığı adı altında coğrafi konumu nedeniyle veya tarih boyunca savaşların fazla görüldüğü ülkelere sınırları olduğu için, topraklarına yük binen Devletlerin bu olaylar neticesinde yaşadığı sorunların daha aza indirgenebilmesi amacıyla birtakım çözüm önerileri sıraladık. Son başlığımız olan “*Politika Sorunu*” başlığı adı altında tüm Dünya Devletlerinin ortak bir sonuca vararak eksikleri giderebilmesi için uygulaması gereken yol ve yöntemlerin nasıl olması gerektiği ve ne yapılması gerektiği konusunu maddeler şeklinde sıraladık.

Tüm bu başlıkları “Matlab” uygulamasına “*girdi*” olarak girdik ve ardından bu dört başlığı uygulanması sonucunda ne olacağını daha iyi görebilmek adına farazi olarak Devletler belirledik. Bu devletlere D_1 , D_2 , D_3 , D_4 ve D_5 adını verdik. Daha sonra matlab uygulamasına belirlediğimiz madde gruplarının girdilerini yazdık ve bu maddeler uygulandığı takdirde ne gibi sonuçların çıkacağını ifade etmeye çalıştık. Çıkan sonuç karşısında şu sonuca varmayı hedefledik: Tüm bu maddelerin düzgün ve sistematik şekilde uygulanmasını sağlayacak bir belgenin oluşturulması veya 1951 Sözleşmesi'ni genişleterek bu maddeleri eklemek ve bu şekliyle uygulamak, tüm ülkelere fayda sağlayacak ve ulusal yahut uluslararası sahaların uygulamalarındaki dengesizlikleri giderecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MÜLTECİLERİN HUKUKİ STATÜSÜNE İLİŞKİN 1951 CENEVRE SÖZLEŞMESİ

1.1. 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde Koruma Statüleri

Başka bir ülkeye sığınma kavramı, insanlık tarihi kadar eski bir kavramdır fakat 20. yüzyılda iltica olgusu eskiye nazaran oldukça genişlemiş ve yaşanan olaylardan dolayı gündeme gelmiş ve bu olgu neredeyse tüm devletlerin karşısına çıkmıştır. En büyük etkilerini ise I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşı'nın olması ile göstermiştir. Çünkü bu dönemde devletlerin birbirleriyle olan mücadeleleri ve bu sebeplerle imparatorlukların dağılması sürecinde kitlesel göçler fazlasıyla yaşanmıştır. İltica problemi bu durumlar neticesinde ilgili ülkelerin içerisinde birçok probleme neden olmuştur. Kültürel, siyasal veya ekonomik sorunlar ve mülteci kimselerin temel haklarıyla ilgili sorunlar dünya kamuoyunu çözüm arayışına sokmuştur. Bu çözüm arayışı sonucunda önemli bir belge olan ve mülteci tarihinin “Magna Carta” belgesi denilebilecek 1951 tarihli Birleşmiş Milletler Mültecilerin Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi kabul edilmiştir².

Mültecilerin durumu için temel kitap niteliği taşıyan 1951 Cenevre Sözleşmesi mülteci kavramının tanımını yapmıştır. Bununla birlikte Sözleşme içerisindeki başlıklar altında mültecilerin yüksek refahı ve bunun yanında devletlerin koruması ve yükümlülükleri ayrıntılı şekilde düzenlenmiştir.

1.1.1. Mülteci

Mülteci genel anlamda kişisel durumların getirdiği sorunlar veya katlanılamayacak olan koşullardan ötürü kaçıp kurtulmak isteyen kişi olarak tanımlanabilir. Buradaki kaçma eylemi birçok nedenden kaynaklanabilir. Bu nedenler bireyin yaşam ve özgürlüğüne yönelik tehdit veya baskı, yoksulluk, iç karışıklık, doğal afetler veya savaşlar olabilmektedir. Bu noktada devletler, bireyleri bu sayılan olaylar nedeniyle kaçmaları sonucunda yardım görme ve korumaya layık olduğu varsayımı ile mülteci olarak kabul etmektedirler³.

Mülteci tanımı 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde şöyledir; “1 Ocak 1951'den evvel cereyan eden hâdiseler neticesin ve ırkı, dinî, tâbiyeti, muayyen bir içtimai gruba

² Barkın, Ersan, 1951 Tarihli Mülteciliğin Önlenmesi Sözleşmesi”, Ankara Barosu Dergisi, C.0, S. 1, 2014, s. 5.

³ Çiçekli, Bülent, 6458 Sayılı Kanunla Güncellenmiş Yabancılar ve Mülteci Hukuku, Seçkin Yayıncılık, 6. bs., Ankara, 2016, s. 233.

mensubiyeti veya siyasi kanaatleri yüzünden takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu memleket dışında bulunan ve işbu memleketin himayesinden istifade edemeyen veya mezkûr korkuya binaen istifade etmek istemeyen, yahut tâbiyeti yoksa ve bahis konusu hadiseler neticesinde evvelce mutaden ikmaet ettiği memleket dışında bulunuyorsa; oraya dönemeyen veya mezkûr korkuya binaen dönmek istemeyen şahıs; ...”⁴

Sözleşmedeki tanım beş unsurdan oluşmaktadır. Bunlardan ilki bu kimselerin ülkelerini veya daimi ikametgâhlarını terk etmiş olmaları yani yabancılık unsurudur. İkincisi gerçek bir tehlikenin bulunması şartıdır. Üçüncüsü koruma talep edenin zulüm nedeniyle ülkesinden kaçmış olmasıdır. Dördüncüsü bu zulüm riskinin sayılan sebeplere bağlı olarak gerçekleşmesinin gerekliliğidir. Son olarak ise istenilen koruma talebinin yasal ve gerçek olan ihtiyaca dayanmasıdır⁵.

Sözleşmede mülteci statüsü için sınırlamalar getirilmiştir. Madde 1’deki tarih ibaresi ilk göze çarpan sınırlamadır. 1 Ocak 1951 ibaresi ilgilinin mülteci statüsünü kazandığı ya da ülkesini terk ettiği tarih değildir. Mülteci durumuna düştüğü tarihi ifade etmektedir. Diğer bir sınırlama ise Devletlerin iradesindeki coğrafi sınırlama mevzusudur. Taraf devletlere yükümlülüklerini coğrafi sınır ile belirme olanağı verilmiştir. Türkiye de 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolünü onaylamış fakat coğrafi olarak sınırlama getirmiştir. Buna göre Avrupa tarafında yaşanabilecek vakalar sonucunda kişi mülteci olabilecek, diğer ülkelerdeki olaylar sonucu mülteci olmak isteyenler bu sözleşme ve protokole göre mülteci kabul edilmeyecektir⁶.

Mülteciler; millî (ulusal) mülteciler, iklim mültecileri, mahallinde (yerinde) mülteciler şeklinde sınıflandırılabilir. Millî (ulusal) mülteci 1951 Cenevre Sözleşmesi kapsamı dışında bırakılan, bir ülkenin yurttaşlarıyla yakın etnik ve kültürel bağları olan kişilerdir. Bu

⁴ Bozkurt, Enver, İnsan Hakları Temel Metinler, Yetkin Yayıncılık, 4. Bası, Ankara, 2021, s. 116.

⁵ Ercan Coşkun, Filiz, “Uluslararası Mülteci Hukuku ve Sınır dışı Etme veya Geri Gönderme Yasası”, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2004. s. 44.

⁶ Filiz, s. 45.

kişiler yerleştikleri ülkenin vatandaşlığını kazanmamış olmakla birlikte ülke vatandaşlarının yararlandığı hakların birçoğundan yararlanan kimselerdir⁷.

İklim mültecileri ise global arenada yeni bir fenomen olmakla birlikte kuraklık, ormansızlaşma, çölleşme, toprak erozyonu, derin yoksulluk gibi sebeplerle güvenli yaşam alanı bulamamış kişilerdir. İklim dolayısıyla hayatları tehlikeye giren kişiler güvenli bir yere göçme konusunda zorluk yaşamış ve genellikle ülke içerisinde yer değiştirmişlerdir. 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü'nün imzalandığı dönemde iklim mültecilerine ilişkin konular bilinmediğinden ötürü bir normda veya sözleşmede çevresel bozulmaya bağlı sığınma taleplerinde korumanın nasıl olacağı konusunda bir düzenleme de hüküm altına alınamamıştır⁸.

Yerinde (mahallinde) mülteci ise, eğitim, seyahat ve mesleki nedenlerle ülkesinden ayrılmış mülteci olmayan fakat yurt dışındayken bu statüyü kazanmış kişilerdir. Yine bu mülteci tanımlarına ek olarak sözleşmeli mülteci, dâhili mülteci himaye kapsamına girmiş mülteciler de bulunmaktadır⁹.

1.1.2. Göçmen

Göç, içerisinde nüfus hareketliliğini barındıran ve basitçe bireylerin oldukları konumlarından sair nedenlerle başka bir yere yerleşmek amacıyla gitmelerini tanımlayan bir kavramdır. Buradaki yerleşme amacı göçü diğer nüfus hareketlerinden ayırmaktadır. Yapılan göçün nedeni, göçün ülkesel sınırlar içerisinde mi yoksa uluslararası sınırların aşarak mı gerçekleştiği, göçü yapanların kendi istekleriyle mi yoksa istek dışı sebeplerle mi hareket ettikleri, göçün yasal olup olmaması durumuna göre değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme sonucunda bireylere uygulanacak hukuk, göç ve göçe tabi olanların tanımlamalarını da değiştirmektedir¹⁰.

⁷ Güler, Abdullah Erdem, “ Uluslararası Hukuk Perspektifinde Türkiye’de Göç ve Sığınmacı Sorunu: Suriyeli Sığınmacılar Örneği”, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Hatay, 2017, s. 4.

⁸ Safi, Sibel, “ Mülteci Hukuku Ders Kitabı”, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 42.

⁹ Kavuk, Mehmet, “ Avrupa Birliği ve Türk Hukukunda Yabancıların Uluslararası Korunması”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası Ticaret Hukuku ve AB Anabilim Dalı Uluslararası Ticaret Hukuku ve AB Yüksek Lisans Programı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015, s. 18.

¹⁰ Yıldırım, Meryem, “Uluslararası Hukukta Mülteci ve Sığınmacıların Eğitim Hakkı”, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Erzincan, 2021, s. 11.

Göç eden bireylerin göç etmesinde birçok sebep vardır. Bireyler, mezhepsel nedenlerle, siyasi, savaş, etnik, politik baskı, zulüm, ekonomik vb. sebeplerle hayatlarını daha iyi devam ettirebilmek niyetiyle göç etmektedir. Bu sebeplerle göçün birçok çeşidi vardır. En çok iç göç ve dış göç şeklinde ayrımın ele alındığı göç çeşitlerinde, zoraki veya arzuya bağlı göç, yasadışı ya da devamlı veya geçici göç, zincirleme göç, transit göç, aşamalı veya aşamasız gibi çeşitler bulunmaktadır¹¹. Birkaç önemli göç türünü tanımlamak yerinde olacaktır.

Siyasi ve dini sebeplerle kendi ülkelerinde baskı ve zulme uğrayan bireylerin, bu durumdan kaçıp kurtulmak için başka bir ülkeye sığınmalarına siyasi göç denmekte; açlık, işsizlik, refah seviyesinin düşüklüğü, fakirlik gibi nedenlerle refah düzeyi yüksek ülkelere gitmek amacıyla ülkelerini terk etmelerine ekonomik göç denmektedir. Bakıldığında göç kavramından bahsedildiğinde yabancılar hukuku ile ilgili olan kısımda kast edilen dışa göç olarak anlaşılmaktadır. Bu konuyla ilgili eserlerde de milletlerarası göç olarak geçmektedir. Milletlerarası göç, içerisinde duruma göre, “dışa göç”, “transit göç” ve “içe göç” kavramlarını barındırmaktadır¹². Ülke içerisinde yapılıyorsa içe göç, ülke sınırları aşılarak yapılıyorsa dışa göç, gidilecek olan hedef ülkeye giderken farklı ülkelerden geçmeye ise transit göç denmektedir¹³.

Yine bireylerin ülkeye girişleri, seyahatleri, ikametleri ve istihdamları yasal düzenlemelere aykırı olup olmamasına göre değerlendirildikten sonra düzenli ve düzensiz göç ayrımı yapılmaktadır. Literatürde düzensiz göç için yasadışı göç, düzenli göç için yasal göç kavramları kullanılmaktadır. Göçün, göç eden bireylerin iradeleri baz alınarak yapılan ayrımında ise gönüllü göç ve zorlama göç söz konusu olmaktadır. Bu ayrım önemlidir. Çünkü kişilerin gönüllülük ve zorunluluk durumları mülteci, sığınmacı ve ülke içerisinde yerinden edilmiş kişi kavramlarını, göçmen kavramından ayırmayı sağlamaktadır¹⁴. Gönüllü göçte bireyler hayat standartlarını arttırma, daha yüksek ücretle çalışma, daha iyi eğitim öğretim ve sağlık hizmetlerinden yararlanma amacıyla, din ve vicdan özgürlüğüne önem veren insan haklarına saygılı bir ülkede yaşamak isteğiyle göç etmektedirler. Bireylerin bu isteklerinin

¹¹ Güler, s. 4.

¹² Çiçekli, s. 202.

¹³ Yıldırım, s. 11.

¹⁴ Yıldırım, s. 12.

hepsi daha iyi bir hayat için talep ettikleridir. Bu talepleri karşılanmadığı için göç etmektedirler¹⁵.

Uluslararası Göç Örgütü (IOM)'nün yayınlamış olduğu Göç Terimleri Sözlüğü'nde ilgili kavram açıklanmıştır. Buna göre göçmen milletlerarası sahada ortak tanım bulunmasa da genellikle bireyin, kendi arzusuyla dış faktörlerin etkisi altında olmadan yer değiştirme kararı vermesiyle aldığı sıfattır denmiştir. Bu nedenle bu tanım, göç edecek kişilerin ailelerine ilişkin beklentilerini geliştirmek, sosyal ve maddi koşulları iyileştirmek saikiyle buldukları noktadan sair bir bölgeye yahut ülkeye giden aile fertleri ile bireyler için kabul edilmiştir. Birleşmiş Milletler, kendi isteğiyle veya düzenli olmasına bakılmaksızın, nasıl bir yol izleyerek göç ettiği fark etmeksizin, başka bir ülkede bir yıldan fazla ikamet eden kimseye göçmen demmiştir. İş insanı olması veya turist olması nedeniyle kısa süreli seyahat edenleri bu tanıma katmamıştır. Fakat kısa süreli seyahat eden kısa dönemli bazı kimseler de (mevsimsel tarım işçileri gibi) göçmen olarak kabul edilmektedir¹⁶.

1.1.3. Sığınmacı

Bir kişinin ikamet ettiği veya tabi olduğu devletten ayrımcı yasal kovuşturmalar gibi baskıcı sebeplerden ötürü kaçarak başka ülkelerin topraklarına, diplomatik temsilciliklerine, gemilerine ya da uçaklarına girmeye çalışıp, o ülkenin korumasına girmeye sığınma ya da eski dilde iltica denmektedir. Sığınmada temel amaç bireysel veya toplu şekilde koruma arayan kişilere bir devletin topraklarında güvenli bir ortam sağlayabilmektir. Uluslararası hukukta evrensel olarak kabul görmüş bir tanıma sahip olmayan sığınma kavramı, devletlerin ülkelerinin sınırları içerisindeki mültecilere sağladığı korumayı karşılayan şemsiye bir nosyondur. Sığınma hakkı ise devletlerin topraklarında ve egemenlikleri altında sığınma arayan kişilere tanıdığı bir koruma olup ülkeye girilmesine ve ülkede kalınmasına izin verme hakkını ifade etmektedir. Sığınma hakkı bazı devlet uygulamalarını kapsamaktadır. Bunlar; kişileri topraklarına kabul etme, ülkede geçici olarak kalmalarına izin verme, kovmaktan kaçınma, yargılamaktan, cezalandırmaktan ve özgürlüklerini kısıtlamaktan kaçınma ve son olarak kişileri sınır dışı etmekten kaçınmadır. Bunlarla birlikte egemen devletler kendi iç

¹⁵Akgün, Adem, “Avrupa Birliği'nin Değişen Göç Politikalarının Sığınma Hakkı kapsamında Değerlendirilmesi”, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2016, s. 8-9.

¹⁶https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf (Erişim tarihi: 08.05.2022)

hukuklarında ve anayasalarında düzenlemeler yaparak sığınma hakkının korunmasını sağlayabilir¹⁷.

Sığınmacı ise, farklı endişeler sebebiyle vatandaşı olduğu ülkeden göç eden ve sığındığı ülkede kanuni ve uluslararası bir korumaya haiz olmak isteyen fakat yasal bir statüsü henüz olmayan kişilerdir. Bu kavram mülteci statüsünü edinmek için başvuran kimselerin, mülteci statüsünün kabul veya reddine kadar ki geçen sürede BMMYK veya sığınılan ülke tarafından değerlendirilen kimseleri de kapsamaktadır. Bu sürede sığınmacılar birçok sosyal, psikolojik ve ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalabilmektedir¹⁸. Bu noktada iltica başvurusu henüz onaylanmamış sığınmacıların korunabilmesi için geri göndermeme ilkesinden ve insanca muamele görme ilkesinden faydalanmaları gerekmektedir¹⁹.

1.1.4. İkincil Koruma

Uluslararası toplum, uluslararası hukuk aracılığıyla mülteci hareketlerini düzenlemeyi amaçlamıştır. Bu nedenle başka bir devletin korumasına ihtiyacı olan her bireyin, standart mülteci tanımının içerisinde yer alması dahi korumadan yararlanabileceğini kabul etmiştir. Bu gibi mülteci tanımını içerisinde yer almayan ancak yine de korumaya ihtiyaç duyan bireyler için ikincil koruma statüsü kabul edilmiştir²⁰. İkincil korumadan ilk kez 2004 tarihli Vasıf Yönergesinde söz edilmiştir.

10 Ekim 2004 tarihinde yürürlüğe giren 2004/83/EC sayılı Vasıf Yönergesi, AB hukukunda kimlere ikincil koruma ve mülteci statüsü verileceği konusundaki uyumsuzlukların giderilmesi ve bu bireylerin haklarının neler olacağına açıklık getirmek amacıyla ayrıntılı bir şekilde düzenlenerek kabul edilmiştir. Yönerge ile amaçlanan sığınma isteyen kişilere belirlenen koruma statüsünün verilmesi sonucunda, AB'ye üye ülkelerin ulusal hukuk uygulamalarındaki farklılıkları engelleyerek sığınmacıların üye ülkeler arasındaki

¹⁷ Çalık, Tacettin, “ Sığınma Hakkının Korunması”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2015, C. 23, S. 1, s. 124-125.

¹⁸ Nergiz, Işık Yekta, “ Türkiye’de Geçici Koruma Statüsüne Sahip Suriyelilerin İşgücü Piyasasına Erişimleri”, İstanbul Bilgi Üniversitesi Lisansüstü Programlar Enstitüsü Hukuk Yüksek Lisans Programı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2021, s. 14- 15.

¹⁹ Çalık, s. 125.

²⁰ Ansen, Merve Dilan, “ Türk Yabancılar Hukukunda Mülteciler”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı Devletler Özel Hukuk Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2012, s. 49.

geçişinin azaltılmasıdır. Aynı zamanda Yönergede mülteci ve ikincil koruma statülerine sahip kişilerin hakları açısından gözle görülür farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin ikincil koruma statüsündeki kişiler en az 1 yıl için geçerli olan ikamet iznine sahiptirler. Bu süre uzatılabilmektedir. Mülteci statüsündeki sahip bireylerde ise bu süre 3 yıl olarak kabul edilmiştir. Yine mülteci statüsündeki bireylere bir mesleğe istihdam veya serbest meslek etkinliklerine girişebilme izni verilebilmektedir. Bu halde mülteci statüsündekiler kamu hizmetine genel olarak uygulanan kurallara tabidirler. Buna karşın ikincil koruma statüsündekilere bu izin iş gücü piyasasındaki duruma göre verilebilmektedir²¹.

2004/83/EC Sayılı Yönerge'nin kabulü ile birlikte devam eden yıllarda amaçlanan hedeflere tam olarak varılamamıştır. AB üyeleri arasındaki mülteci statüsüne haiz kimseler ile ikincil koruma statüsü sahipleri arasındaki uyumsuzluklar giderilememiştir. Bundan dolayı 2011 yılında hedefe tam olarak ulaşabilmek adına 2011/95/EU sayılı AB Vasıf Yönergesi kabul edilmiştir²². Bu Yönerge, 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolünde ayrıntılı değinilen mülteci statüsü tanımını kabul etmiştir. Yönerge'de ikincil koruma statüsüne sahip kimseler adına da birçok hüküm düzenlemiştir²³.

2004/83/EC ile 2011/95/EU Sayılı Yönergelerde ikincil korumadan yararlanacak kişiler aynı şekilde tanımlanmıştır. Tanıma göre ikincil koruma, mülteci statüsünde olmayan fakat ülkelerine geri gönderilmeleri durumunda ciddi zarar riskiyle karşı karşıya kalan bu risk sebebiyle de ülkesinin korumasından faydalanamayan veya faydalanmak istemeyen kimselerin sahip olduğu statüdür. Buradaki “ciddi zarar” kavramı her iki Yönergenin 15. Maddesinde geçen anlamı taşımaktadır. Maddeye göre, menşei ülkede insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya maruz kalma, ölüm cezasına çarptırılma ya da infaz edilme durumlarında, uluslararası silahlı çatışma ya da ülkelerin iç çatışmaları durumlarında, şiddete

²¹ Akgün, s. 87.

²² İneli Ciğer, Meltem, Silahlı Çatışma Durumlarında Ayrım Gözetmeyen Şiddet Hareketlerinden Kaçan Kişilerin Avrupa Birliği Hukuku ve Türk Hukukunda İkincil Korunması, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 20, S. 1, 2018, s. 203.

²³ Magba, Merly Hureyl, “Avrupa Dışındaki Ülkelerden Gelen Mültecilerin Türk Hukukunda Sığınma Başvurularına İlişkin Usul Ve Sonuçları”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, s. 28.

varan eylemler sebebiyle sivil bir bireyin yaşamına ve kişiliğine etki edecek şekilde bireysel ve kritik bir tehdit oluşturma hallerinde ciddi zarardan söz edilebilecektir²⁴.

1.2. Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi Gelişim Sürece

1.2.1. 1920- 1951 Arası Dönem

Mülteci kavramı 1920-1935 hukuksal açıdan ele alınmış, hiçbir ülkenin sorumluluğuna girmeyen kişilerin problemlerine hukuksal açıdan bakabilmek, mülteci hareketleri sonucu ortaya çıkan uyuşmazlıkları çözümlenmek amaçlanmıştır. O dönemde mülteciler için herhangi uluslararası bir düzenleme olmamıştır. Elleriinde seyahat belgeleri olmayan ya da konsolosluk hizmetlerinden yararlanmasına olanak bulunmayan, Devletlerin sıcak bakmadığı bu kişilere kendi ülkesinin korunmasından mahrum olanlar olarak yaklaşılmıştır. Bu problemler mülteciler ile ilgili düzenlemelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur²⁵.

1920- 1935 yılları arasındaki düzenlemelerde hukuksal yaklaşım baz alınırken, 1935- 1939 yılları arasında düzenlenen belgelerde mülteci tanımında sosyal yaklaşım gözlemlenmiştir. Sosyal yaklaşımda mültecilere, yurtlarından olmalarına neden olan sosyal ve politik olayların çaresiz kıldığı kişiler olarak yaklaşılmış; koruma ve güvenlik sağlama arka plana itilmiş sosyal yönden yardım etme ön plana çıkmıştır. 4 Temmuz 1936 Tarihli Almanya'dan Gelen Mültecilerin Statüsü İle İlgili Geçici Düzenleme, 17 Ocak 1938 Tarihli Almanya'dan Gelen Mültecilerin Statüsü İle İlgili Konvansiyon ve Geçici Düzenlemeye Ek Protokol gibi düzenlemelerde sosyal yaklaşım etkileri görülürSon olarak ise 1938- 1950 yılları arasında bireyci yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşımda ise mülteciler, vatanlarından adaletsizlikten dolayı veya uzlaşmalarının mümkün olmadığı bir sebepten dolayı kaçıma çalışan kişiler olarak sayılmışlardır. Kendi vatanlarında yetkili makamlara güvenini kaybeden kişisel özgürlük arayışı içinde olan bu kişiler güvenli bir yaşam arzu etmişlerdir. Bu kişilere mülteci statüsü verilmesi ise uluslararası hareketlerinin kolaylaşmasına vesile olmuştur²⁶.

1.2.2. Milletler Cemiyeti Dönemi

²⁴ İneli Cığır, s. 204.

²⁵ Odman, M. Tevfik, Tarihsel Gelişim Sürecinde Güncelleştirilmiş Mülteci Hukuku (Dünya'da ve Türkiye'de İlticanın Gelişim Süreci), Yetkin Yayıncılık, Ankara, 2020, s. 44.

²⁶ Odman, s. 46-47.

Birleşmiş Milletlerin temeli sayılan ve çalışmalarına halen devam edilen Milletler Cemiyeti, Birinci Dünya Savaşı sonrası 25.01.1919 tarihli Paris Barış Konferansı toplantısı sonrasında uluslararası güven ve barışı sağlayıp devam ettirecek bir cemiyetin kurulması fikrinin hayata geçirilmesi için özel bir komisyonun kurulmasına karar verilmiştir ve buna dayanarak özel bir komisyon kurulmuştur. Milletler Cemiyeti Vesikası 28.06.1916 Versailles Barış Antlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle onaylanmıştır. Bu onaylamadan sonra Milletler Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyetin asıl amacı olan devletlerarası yaşanacak sorunları barışçıl yollarla çözüme felsefesi ve savaşı önleme çabasıdır. Aynı hedeflere ulaşmayı arzulayan ve ortak sorumlulukları kabullenmiş ülkelerin kendi istek ve iradeleriyle oluşturulmuştur²⁷.

MC döneminde sığınmacı ve mültecilere koruma sağlayacak kurumsal bir yapının bulunmaması ve yardım yapılacak bir yapının bulunmaması nedeniyle mülteci sorunun kapsamlı ele alınması zorunlu hale gelmiştir. Bu kapsamda 16 Şubat 1921 tarihinde konferans düzenlenmiş, MC Konseyi tarafından Yüksek Komiser atanması sonucuna ulaşılmıştır. Komiserliğe MC Konsey Başkanı tarafından Dr. Fridjof Nansen görevlendirilmiştir. Nansen; Yunanlıları, Bulgarları, Ermenileri ve diğer mültecileri kapsayacak şekilde mültecilerin sorunlarını çözmek ve onların geri dönüşlerini sağlamak amaçlı çalışmalar yürütmüştür. 1930 yılında Dr. Fridjod Nansen'in ölümüyle birlikte Yüksek Komiserlik MC'ye 1 yıllığına bağlanmış daha sonra daha sağlıklı çalışmaların yapılması için ise yılında Mülteciler Uluslararası Nansen Ofisi (The Nansen International Office for Refugees) adı altında özerk yapıda bir ofis oluşturulmuş ve 1931- 1938 arası faaliyet göstermiştir. Bu gelişmelerden sonra 28 Ekim 1933 tarihinde mültecilere dair ilk uluslararası düzenleme olan Mültecilerin Statüsüne İlişkin Uluslararası Sözleşme (Convention relating to teh International Status of Refugees) kabul edilmiştir. Bu sebeple ilgili kişilere yabancı statüsü verilmiştir. Sözleşmede Nansen sertifikalarının verilmesi, mütakabiliyet esasından muaf olma, işgücü koşulları, eğitim, mali konular, ulusal güvenlik, kamu düzeni vs. birçok meselenin mültecilere uygulanması hüküm altına alınmıştır. 1933 Sözleşmesi 1951 Sözleşmesinin hazırlık çalışmalarında esas alınmış ve ona yapı taşı olmuştur. 1921-1948 arası MC döneminde birçok düzenlemeler yapılmış ve kuruluşlar oluşturulmuştur. Örneğin; 24 Ağustos 1921 Tarihli Rus Mültecilerin Sorunlarına İlişkin Konferans(Conference on the Qestion of Russian Refugees), Rus ve Ermeni Mültecilerin Yasal Statülerine İlişkin Anlaşma (Arrangement relating to the Leglal Status of Russian an Armenian Refugees), 1939- 1946 Dönemi'nde faaliyette bulunan

²⁷ Güler, s. 4.

Milletler Cemiyeti Mülteciler Yüksek Komiserliği (The Office of the High Commissioner of the League of Nations for Refugees), 1943- 1948 Dönemi'nde faaliyette bulunan Birleşmiş Milletler Yardım ve Rehabilitasyon İdaresi (United Nation Relief and Rehabilitation Administration (UNRRA)) vb. ²⁸.

Bu düzenlemelerde genelde bu statüye sahip olabilmek için iki şart aranmıştır. Bunlar: bir hükümetin veya ülkenin koruması altında bulunmamak ve kişinin asli ülkesinin dışında bulunması. Fakat bu mültecilerle ilgili bu tanımlamalar, mültecilerin tamamının korunması amacına karşılık verememektedir. Bu nedenle bu çalışmalar modern dönem mülteci hukuku için yetersiz olmuş sistematik ve geniş kapsamlı bir düzen getirmekten uzak kalmıştır. Zira bu çalışmalar o dönemdeki anlık somut mülteci problemlerine çözüm getirmeye yönelik iken²⁹ uygulamada kimin korunacağı konusu geçici ve politik bir süreç olmuş koruma kapsamı ad hoc temelli gelişmiştir. Ad hoc temelli gelişmelere 1938 Evian Konferansı, 1943 Bermuda Konferansı örnek gösterilebilir. II. Dünya Savaşı sonrasında mülteci statüsüne sahip olabilmek için gereken kriterler ve mülteci tanımı daha somutlaştırılmıştır. Tanım daha geniş grup veya sınıflandırmaya hitap etmekten çıkarılarak, kapalılaştırılmış legalist bir yaklaşımla ele alınmıştır³⁰.

Sonuç olarak Milletler Cemiyeti dönemindeki çalışmalar, ülkelerin kendi iradeleriyle birleşerek çözmek istediği mülteci problemi için atılan ilk somut ve resmi adım olmuş fakat bu adımlar mültecilerle ilgili akut çözümler getirmiş uzun dönemdeki karmaşıklıkların önüne geçmede yetersiz kalmıştır.

1.2.3. Birleşmiş Milletler Dönemi

MC Dönemi'nde kurulan Devletlerarası Mülteci Komitesi yerini, 1947 yılında BM himayesi altında kurulan Uluslararası Mülteci Organizasyonu'na (UMO) bırakmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası mültecilerle ilgili ortaya çıkan sorunlara çözüm bulma amacıyla ve teknik anlamda uzmanlaşmış ilk uluslararası örgüt olan UMO, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin kurulmasına kadar faaliyetini sürdürmüştür. Hukuki ve siyasi korunmanın sağlanması, mülteci statüsünün belirlenmesi, mültecilerin kaydedilmesi,

²⁸ Odman, s. 36-37.

²⁹ Eren, Samet, “ İnsan Hakları Hukuku ve Avrupa Birliği – Türkiye Geri Kabul Anlaşması”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019, s. 12.

³⁰ Çiçekli, s. 234.

yerleşimlerinin ve geri dönüşlerinin sağlanması UMO'nun ana faaliyet konuları olmuştur. Bununla birlikte kendisinden önceki diğer düzenlemelerden ayrı olarak mülteci tanımı da yapmıştır. Daha önceki tanımlardaki grup yaklaşımı terk edilmiş daha çok bireysel vakaların somut özelliklerine odaklanılmış; siyasi ve medeni hakların ihlali, kaçış nedeni ve menşe ülkeden dışarıya zorunlu bir göç olup olmadığı noktaları kriter kabul edilmiştir. Bu tanıma göre mülteciler, faşist, Nazi rejimlerine benzer rejimlerin (ırk, din, milliyet vb. sebepli rejimlerin) kurbanları olmuştur. Buradan statüye sahip olabilecek kişilerden Avusturya, Almanya'daki Yahudiler ve Doğu Avrupalılar anlaşılrsa da UMO, belirli bir gruba yönelik kapsamdan ziyade ait olduğu grup önem taşımaksızın belirli birtakım unsurları taşıyanları kategorileştirmek suretiyle korumayı amaçlamıştır³¹.

1.2.4. 1967 Protokolündeki Değişiklik

1951 Sözleşmesi diğer şartlarla birlikte mülteci statüsü kazanabilmek için 1951 yılı öncesi dönemde ve Avrupa'daki olaylar sonucunda vatandaşı olduğu ülkeye geri dönememe şartı aramaktaydı. Fakat zamanla 1951 sonrasındaki olaylar ve Avrupa dışında meydana gelen olaylar neticesinde vatandaşı olduğu ülkeyi terk eden kimseler için de mülteci statüsü kazanmasının gerektiği fikri ağırlık kazanmaya başlamıştır. Bu nedenle 1967 yılında Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair 1967 Protokolü kabul edilmiştir³².

1967 Protokolü m. 1/2' de zaman sınırlamasının kalktığı bu nedenle 1 Ocak 1951 tarihinden sonra meydana gelecek olaylar sonucunda vatandaşı olduğu ülkeyi terk eden kimseler için de Sözleşme'nin uygulanacağı belirtilmiştir. Yine Protokol m.3/1'de, Sözleşmenin m. 1 B (1) (a) ve m. 1 B (2) kısımlarına atıf yaparak coğrafi sınırlama mevzusunun Sözleşmeye taraf devletler tarafından yükümlülüklerini genişlettiğini Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'ne gönderilecek notla bildirebileceği belirtilmiştir. Belirtmediği takdirde Protokol'deki maddenin geçerli olacağı ifade edilmiştir.

³¹ Öztürk, Neva Övünç, “ Uluslararası Koruma Çerçevesinde Mültecinin Hukuki Statüsünün Belirlenmesi”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk (Karşılaştırmalı Hukuk) Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara, 2014, s.55-57.

³² Dost, Süleyman, “Ulusal ve Uluslararası Mevzuat Çerçevesinde Ülkemizdeki Suriyeli Sığınmacıların Durumu”, Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2016, C.4, S.1, s. 36.

Bu kapsamda Monako, Türkiye, Kongo ve Madagaskar haricinde Sözleşmeye taraf diğer ülkeler Avrupa dışında meydana gelen olaylar sonucu gelen kimseleri de mültecilik tanımının unsurları içerisinde alarak coğrafi sınırlanmayı kaldırmışlardır³³.

1.3. 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde Geçen ve Mülteci Hukukuna Hâkim Olan İlkeler

1.3.1. Kalıcı Çözüm Üretme İlkesi

1951 Sözleşmesine göre mülteci hukukunun temel amacı bireylerin mahrum kaldığı ulusal korumanın yeniden tesis edilmesini sağlamaktır. Bu amaçla birey, ulusal koruma yerine geçen uluslararası korumadan faydalanmakta ve statü belirme işlemlerinin ardından Sözleşme gereği belirli haklara sahip olmaktadır. Bu haklara sahip olmak ulusal korumanın yeniden tesis edilmesi anlamına gelmemektedir. Buradaki anlam bireylerin acil gereksinimlerine ve temel haklarına yani kendi kendine yeterliliğini sağlayabilmektir. Sözleşmenin asıl amacı yerinden edilen kişilere kalıcı çözümler üretmektir³⁴.

BMMYK devletlerin ortak hareket etmesi ile bireylere kalıcı çözümler getirmiştir. Bunlar gönüllü geri dönüşü sağlayabilme, yerel bütünleşme, üçüncü ülkeye yerleştirmedir. Yeniden yerleştirme tanım itibarıyla mültecinin sığındığı ülkeden, kalıcı şekilde oturma izni alabileceği hazır başka bir ülkeye geçmesidir. Bu hak ülkeye yerleştirildikten sonra zamanla o ülkenin vatandaşı olma ihtimalini de içerisinde barındırmaktadır. Bu kalıcı çözüm sürecindeki yetkili mercii ise BMMYK'dir. Sözleşme'de açıkça geçmemekle birlikte yeniden yerleştirme konusunda 1951 Cenevre sözleşmesi, devletlere herhangi bir yükümlülük de getirmemiştir. Bu sebeple belirleyici olan devletlerin ulusal mevzuatları ve istekleridir. Diğer bir çözüm yolu olan yerel bütünleşmede ise mültecinin ev sahibi topluma ekonomik, kültürel, sosyal süreçler bakımından tamamen uyum sağlaması ve tam anlamıyla bir üyesi haline gelmesi söz konusudur. Bu çözüm 1951 Sözleşmesi madde 34'de geçmektedir. İlgili maddede Sözleşme'yi kabul eden devletler topraklarındaki mültecilerin vatandaşlık kazanabilmesini her çeşit fırsat potansiyelinde çabalayarak kolaylaştırmalıdır denmiştir. Fakat yine de bu çözümde de ülkeler bağlayıcı bir yükümlülükten kaçınmıştır³⁵.

³³ Dost, s. 36.

³⁴ Akman, Macit, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin Geri Göndermeme İlkesi Bağlamında Mültecilere Uygulanabilirliği, On İki Levha Yayınları, 2019, s. 68- 69.

³⁵ Güler, Arzu, Mülteci Sorunu ve 1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme: Siyasi Gerçeklik ve Normatif Düzen İkilemi, Uluslararası İlişkiler Dergisi, 2016, C. 13, S. 51, s. 55-56

Gönüllü geri dönüş çözüm yolu mülteci durumda olan bireyin menşe ülkesine kendi isteğiyle dönmesidir. Gönüllü geri dönüşten bahsedebilmek için geri dönüş yapacak bireyin bu dönüşü kendi iradesiyle ve bilinçli bir şekilde ve menşe ülkesindeki durumla ilgili doğru, objektif ve tam bilgiye sahip olması şarttır. 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde açıkça yer almayan bu çözüm yolu 1C maddesinin dördüncü, beşinci ve altıncı fıkrasında dolaylı olarak kaleme alınmıştır³⁶.

“4- Kendi arzusu ile terk ettiği veya takip korkusu haricinde kaldığı memlekette kendi arzusu ile tekrar yerleşmek üzere dönmüşse;

5- Mülteci tanınmasını intaç ettiren şartlar ortadan kalktığı için vatandaşı olduğu memleketin himayesinden istifade etmekten imtinaa artık devam edemezse;

...

6- Tabiiyetsiz olup da, mülteci tanınmasını intaç ettiren şartlar ortadan kalktığı için, mutad ikametgahının bulunduğu memlekete dönmek durumunda olan bir şahıs bahis konusu olduğunda;”³⁷

Dördüncü fıkrada bireyin menşe ülkesine gönüllü olarak geri dönmesi halinde mülteci statüsünün sona ereceği; beşinci ve altıncı fıkralarda ise mülteciliği doğuran sebeplerin ortadan kalkması halinde bireyin vatansız ise en son ikamet ettiği kaynak ülkesine veya vatandaşı olduğu ülkenin korumasından tekrar yararlanma niyetiyle dönmesi durumunda mülteci statüsünün sona ereceği belirtilerek dolaylı olarak gönüllü geri dönüşten bahsedilmiştir³⁸.

1.3.2. Sınır Dışı Etmeme İlkesi

Uluslararası teamül hukukunda devletlerin egemenliğinin sonucu olarak ülke topraklarına giriş çıkışlarda münhasır yetkili oldukları kabul edilmiştir. Mülteci, yabancı,

³⁶ Akman, s. 69.

³⁷ Bozkurt, s. 117- 118.

³⁸ Akman, “İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin Geri Göndermeme İlkesi Bağlamında Mültecilere Uygulanabilirliği”, s. 69.

sığınmacı statüsüne sahip kimselerin, iltica ettikleri ülkeden sınır dışı edilmeleri insan hakları açısından önemli bir konudur³⁹.

Sınır dışı, ilgili devletin ülke topraklarında bulunan bir yabancının zorla çıkarılacağı veya topraklarından çıkmasını talep ettiği prosedür olarak geçmektedir. 1951 Cenevre Sözleşmesi mültecilerin bazı istisnalar hariç sınır dışı edilmesini yasaklayan 32. maddesinde bu durumu düzenlemiştir. Bu maddede ülke içerisindeki mülteciler sadece maddede belirtilen sebeplerle yani kamu düzeni veya ülkenin güvenliği sebebiyle sınır dışı edilebilirler demidir⁴⁰. Bu madde mültecilerle birlikte mülteci statüsünü elde etmiş ve bu statü gereği ülkeye yerleşmiş olan bireyleri de kapsamaktadır. Maddedeki sınır dışı etmeme ilkesinin amacı; ülke içerisinde yasal olarak bulunan mültecileri koruma altında tutma ve çeşitli hak ve özgürlükleri güvence altına alınmış, rehabilitasyon sürecine girmiş yabancıların ülkede kalmalarını düzenleme yetkisi ve giriş-çıkışlarına karar verme yetkisinin keyfiyete sebep olmamasını sağlamaktır⁴¹.

1.3.3. Ayrım Gözetmeme İlkesi

1951 Cenevre Sözleşmesi temel dayanağını İHEB, BM Antlaşması ve ayrımcılık yapmama ilkesinden almaktadır⁴². Mülteciler, bir başka ülkedeki yabancılar olduklarından ayrımcılığa özellikle açık durumdadırlar. Bu nedenle ayrımcılık yasağı mülteciler için oldukça önemlidir. Bunun sebepleri; mültecilerin iltica ülkesindeki ulusal yasaların bu statü için yetersiz olması veya yasaların faydalarının mülteciler için uygulanıp uygulanmayacağı hususunun belirsiz olmasıdır. Yine sığınılan toprakların vatandaşlarının, bu kimseler için farklı dine veya etnik gruba dâhil olmalarından ötürü ülkede olmalarının istenmemesi veya

³⁹ Yiğit, Özgenur, “ Uluslararası Hukuk, Avrupa Hukuku Ve Türk Hukukunda Mülteci Ve Sığınmacıların Etkili Başvuru Hakkı”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2018, S. 103.

⁴⁰ Kaya, Ayla, “ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme Bağlamında Geri Göndermeme İlkesi”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı İnsan Hakları Hukuku Programı Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2019, s. 23- 24.

⁴¹ Akman, s. 73- 74.

⁴² Akyürek, İnanet Burcu, “Mülteci Hukuku ve Türkiye Uygulaması”, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2007, s. 38.

şüphesiz bakılması veya uygun kimlik veya belgelerinin olmamasından dolayı ülke içerisindeki yetkililerle anlaşmaya çalışılırken sorun çıkması olabilmektedir⁴³.

1951 Cenevre Sözleşmesi'nde ayrımcılık yasağı 3. maddede düzenlenmiştir. Maddeye göre Sözleşme'ye taraf olan devletler, herhangi bir ayırım yapmadan (özellikle ırklarına, dinlerine ve geldikleri ülkeye bakmadan) mültecilere uygulamakla yükümlüdürler. Sözleşmenin bu maddesinin gerekçesi dört başlık altında toplanabilir. Birincisi Sözleşme'nin hazırlık çalışmalarında Belçika Deleşesi İHEB'teki ayrımcılık gözetmeme ilkesinin mültecilere de uygulanabilmesi için Sözleşme'ye konulması konusunda öneride bulunmuş ve önerilen metin kabul edilmiştir. İkincisi Sözleşme'de belirtilen menfaat ve hakların ötesinde ve üzerinde bir şekilde ayrımcılığın yasaklanması söz konusu olmayacaktır. Üçüncüsü maddenin kendisinden de anlaşılacağı üzere Sözleşme'ye taraf tüm devletler, bahsi geçen tüm menfaatlerden ırkı, dini ya da tabiiyetleri nedeniyle herhangi bir ayırım yapmadan tüm mültecilerin yararlanmasını sağlayacaklardır. Dördüncüsü ise maddeye ek olarak “ cinsiyet” kavramının eklenmesidir. Fakat bu durum ülkelerin iç hukuklarıyla çatışma olasılığından dolayı reddedilmiş aynı şekilde yaş, sağlık ve belli bir politik görüşe sahip olma önerileri de uygun bulunmamıştır⁴⁴.

İHEB'in 2.maddesi açıkça herhangi bir nedenle insanlar arasında bir ayırım yapılmayacağını belirtmiştir. Yine benzer hükümler AİHS (madde 14)⁴⁵, Amerikan İHS (madde 1)⁴⁶, AİHHŞ (madde 2)⁴⁷, de de yer almıştır. Ayrımcılığın yasaklanması birçok uluslararası anlaşma tarafından teminat altına alınmış olup özellikle insan hakları sözleşmeleri insan hakları belgelerinde ayrımcılık mevzusunda düzenlemelere önemli yer verilmiştir. Tüm bu düzenlemelerle birlikte mültecilere uluslararası hukukta ayrımcılık yapılmayacağı ortada olmakla birlikte buradan hareketle mülteciler ve vatandaşlar arasında bir ayırım olmadığı

⁴³ Aydın, Ömer, “Ulus Devletin veya İnsan Hakları Hukukunun Sınırdaki Özneler: Mülteciler” , Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara, 2021, s. 266.

⁴⁴ Erbaş Çuhadar, Ayşe Aslıhan, “ Türkiye Örneği Işığında Uluslararası Hukukta Mülteciler”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul, 2020, s. 90-91.

⁴⁵ İlgili maddede İHEB'de sayılan tüm hakların din, ırk, cinsiyet, ulusal azınlığın içerisinde olma veya kökenlerinin farklı olması, servetinin az ya da fazla olması sebebiyle ayırım yapılmadan bir kimseye uygulanacağı söylenmiştir.

⁴⁶ Sözleşmenin ilgili maddesi için bkz. <http://www.aihmiz.org.tr/aktarimlar/dosyalar/1464695201.pdf>

⁴⁷ Sözleşmenin ilgili maddesi için bkz. <https://hukukbook.com/afrika-insan-ve-halklarin-haklari-sarti/>

çıkartılmamalıdır. Zira 1951 Cenevre Sözleşmesi 3. Maddesi çerçevesinde seyahat özgürlüğü gibi bazı hakların kullanımı açısından vatandaşlar ve mülteciler arasında ayrıma gidilebilmektedir. Bu anlamda vatandaşlar karşında mültecilere bazı kısıtlamalar getirilebilmektedir. Bu nedenle ayrımcılık yasağının daha çok mültecilerin kendi aralarında uygulandığı söylenebilmektedir⁴⁸.

1.3.4. Geri Göndermeme İlkesi

Geri göndermeme ilkesi mülteci statüsüne sahip olanlar ile uluslararası koruma ihtiyacı içerisinde olan sığınma arayan bireyler için söz konusu olan temel haklardan biri olarak kabul edilir. Yani uluslararası hukukta mülteci ve sığınmacılara sağlanan uluslararası korumanın temelini oluşturmaktadır. İlke bir sığınmacının veya mülteci statüsüne sahip bir kimsenin Sözleşme’de sayılan sebeplerden (ırk, dini inancı, tabiiyet, belli bir sosyal gruba mensup olma, sahip olduğu siyasi fikirler) dolayı eziyet görmesi, küçük düşürücü davranışa maruz kalması, yaptırım tehlikesi altında bulunması halinde yaşam hakkının tehdit altında olduğu ülkeye geri gönderilmemesini düzenlemektedir⁴⁹.

Maddenin lafzi değerlendirmesinde yasaklı olduğu anlaşılan iki husus vardır. Bunlar; geri göndermeme ve iade etmemedir. Yine “hiçbir taraf devlet” ibaresinden ilkenin muhatabının sözleşmenin uygulamasından sorumlu olan taraf devletler olduğu anlaşılmaktadır. Yani Sözleşme’yi imzalayan bütün devletlere ait organlar ve hükümetlerin alt bölümleri için de bu ilke bağlayıcıdır. İlkenin sağladığı koruma sadece resmi olarak mülteci kabul edilmiş kişilerle sınırlı değildir. Çünkü non- refoulement ilkesinden yararlanmada mültecilik statüsünün resmi olarak tanınmış olması belirleyici bir unsurdur. Yani ilke resmen mülteci olarak tanımlanmalarına bakılmaksızın mültecilere, sığınma arayanlara, işkence tehlikesi bulunduğu her türlü suçu işleyenlere ve sığınmacılara koruma sağlamaktadır⁵⁰. Burada “her ne şekilde olursa olsun” ibaresi de önemlidir. Çünkü ilke sadece bir mültecinin menşe ülkesinde değil Sözleşme’de söz edilen nedenlerle zulme uğrayacağına dair haklı

⁴⁸ Öztürk, s. 97.

⁴⁹ Aytekin, Didem, “ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Geri Göndermeme İlkesi”, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2020, s. 26.

⁵⁰ Taneri, Gökhan, “Uluslararası Hukukta Mülteci ve Sığınmacıların Geri Gönderilmemesi (Non- Refoulement) İlkesi”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Doktora Tezi, Konya, 2012, s. 60-62.

sebeplere dayanan korku duyduğu üçüncü bir ülkede veya üçüncü ülkeden yine aynı nedenlerle zulme uğrayacağı bir ülkeye gönderilme durumlarında da geçerlidir⁵¹.

Sözleşme’de mutlak bir koruma olarak düzenlenmeyen ilkenin sınırları 2. fıkra da düzenlenmiştir. Bu ilkenin sınırlarından biri iltica ettiği ülkedeki halkın güvenliği için ağır bir tehdit olan özellikle adi bir suç işlediği için nezdinde kesinleşmiş hüküm bulunan kişinin ülke içerisinde olması tehlikeli ise bu kimse bu haktan yaralanamaz. Fakat bu noktada istisnaların öne sürerek geri göndermemenin uygulanmasını pasif hale getirebileceği ileri sürülmüş ve bu sebeple eleştirilmiştir. Fakat ilkenin jus cogens kural olması öne sürülerek istisnalar sebebiyle uygulanmama noktasının dar yorumlanması gerektiği söylenebilmektedir. İlkenin uluslararası sahada ele alınan genel eğilimi ise buldukları ülke için tehdit arz ediyorlar olsa da bu ülkeden yararlandırılmak istenmeyen kişilerin güvenli üçüncü ülkeye gönderilmesinin sağlanmasıdır⁵².

1.4. Mülteci Statüsünün Kazanılması

Mülteci olabilmenin tespitinde uygulanacak ölçütler 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü temel alınan uluslararası belgelerdir. Bu belgelerdeki ölçütlere uyan kişi mülteci statüsüne sahip olabilecektir. Aynı zamanda bu kişi mülteci statüsünü resmi olarak kazanmadan mültecilik sıfatını fiili olarak elde etmiş sayılacaklardır. Bir kimsenin mülteci statüsünü belirleme usulünde ise ülkelerin iltica ve sığınma talebini inceleme aşamaları farklı olabilmektedir. Fakat genel kabulde dikkat edilen iki aşama vardır. Birincisi iltica talebiyle alakalı somut olguları saptamaktır. İkincisi ise elde edilen somut olguların mülteci tanımına uygunluğuna bakmaktır⁵³.

1951 Sözleşmesi’ne göre bireylerin başka ülkeye sığınıp uluslararası koruma talep edebilmesi ve mülteci olabilmesi için Sözleşme’deki şartları taşıması gerektiği bilinmektedir. Bu şartlar kısaca yabancı olma, haklı nedenle baskı ve zulme (bu baskının ve zulmün temel sebepleri ırk, din, siyasi düşünce ve belirli bir sosyal gruba mensubiyet olmalıdır. Belirli bir gruba mensup olmanın da çeşitli dayanakları bulunabilmektedir) uğrama korkusudur.

⁵¹ Erbaşı Çuhadar, s. 73.

⁵² Özkerim, Neslihan, “ Türk ve Avrupa Birliği Hukukunda İltica Hakkı”, “ Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Avrupa Birliği Hukuku Programı Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2015, s. 32- 33.

⁵³ Çiçekli, s. 245- 246.

1.4.1. Yabancı Olma Koşulu

Yabancı olma koşulu, horlanma tehlikesini içinde barındıran bir olgudur. Yabancılık; uyum, dışlanma, asimilasyon ve bir bütün olabilme konularıyla yakından ilgili olan bir kavramdır⁵⁴.

Koruma talebinde bulunan kişinin mülteci statüsüne haiz olabilmesi için 1951 Sözleşmesi'ne göre ülkesinin sınırı dışında bulunması veya kendi ülkesini terk etmiş olması yani yabancı olması gerekmektedir. Bu koşulun, 1951 Cenevre Sözleşmesinin 1. maddesindeki haklı sebeplerle baskı ve zulüm korkusuyla gerçekleşmesi ve bu sebeplerin; ırk, din, milliyet, belirli bir sosyal grubun içinde olma, adi ya da siyasi suçlar sebebiyle, şiddet hareketleri ve askeri göreve dayalı nedenlerle ortaya çıkması gerekmektedir. Bu koşulda ilgili kişi, vatandaşı olduğu ülkesinin topraklarından çıkıp başka bir devletin yargı yetkisine ve topraklarına kara, hava ve deniz sahasından girerken vatandaşı olduğu ülkede de ülke dışındaki vatandaş statüsüne girmektedir⁵⁵.

1951 Sözleşmesindeki mülteci tanımında da anlaşılacağı üzere mülteci başvurusunun yapılabilmesi için baskı ve zulmün sebep olduğu haklı nedenlere dayalı korku içinde kaçan ve kaçtığı ülkede yabancı durumunda olan kişiler, yabancılık unsurunu taşımaktadır ve bu kuralın istisnası bulunmamaktadır⁵⁶.

Yabancı olma koşulunda mülteci statüsünü kazanacak kimseler iki ayrımla incelenebilir. Bunlardan ilki birden fazla vatandaşlığa sahip olanların durumu, ikincisi ise vatansız kişilerin durumudur. Bu durumlara kısaca değinmek yerinde olacaktır.

Birden fazla vatandaşlığa sahip olan kişiler belli hallerde, iradeleriyle ya da devletlerin vatandaşlık kanunlarındaki farklılıklar sebebiyle iki ya da daha fazla vatandaşlığa aynı zamanda sahip olabilmektedirler. Birden fazla vatandaşlığa sahip olma hallerinde

⁵⁴ Urk, Murat, “ Göç Olgusu Bağlamında Mülteciler, Sığınmacılar ve İnsan Hakları”, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi İnsan Hakları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010, s. 6.

⁵⁵ Odman, s. 141.

⁵⁶ Safi, s. 45.

ilgilinin yabancı statüsüne girip girmemesinde bakılacak olan, taşıdığı vatandaşlıklardan hangisinin referans alınacağı noktasına iç hukuk sistemi ve uluslararası mahkeme içtihatlarına bakılarak karar verilecektir. Bu durum 1951 Cenevre Sözleşmesi 1A(2) düzenlenmiştir. Maddede birden çok vatandaşlığa sahip olan kişilerin bu devletlerin korumasından mahrum olması gerektiği aksi halde mülteci statüsü kazanamayacağı söylenmektedir⁵⁷.

Vatansız kalma hali ise iki şekilde olabilir. Bunlardan ilki hiçbir devletin vatandaşlığını taşımayan, herhangi bir devletin vatandaşlığında kabul görmemiş olan ya da vatandaşlığı olmakla birlikte meşru, siyasi ve fiili sebeplerle bu sıfatı kaybeden kişilerdir. Bu gibi durumlarda kişinin iradesi dışında gelişen ulusal sistemler arasındaki çatışmadan dolayı kaynaklanan vatansızlık hallerinde ilgili devletler kişiyi vatansız bırakmamaya özen göstermektedir. İkincisi ise belli kişilerin, uluslararası hukukta yasak olmasına karşın din, ırk, dil, belirli bir sosyal gruba mensubiyet veya siyasi düşünce sebepleriyle iç karışıklık, savaş ve ihtilal dönemlerinde vatandaşlıktan çıkarılmasıdır. Bu durum için 1951 Cenevre Sözleşmesi'nden ayrı olarak 28 Eylül 1954 tarihli Vatansızların Statüsüne İlişkin Sözleşme kabul edilmiştir. Bu Sözleşme, 1951 Sözleşmesi'nin 1(A)2 maddesindeki vatandaş olduğu ülke ibaresinden ötürü vatandaşlığı olan kişiler ile vatansız kişiler arasında ayırım yapılması gerekliliğinden, vatansız kişinin ülkesine dönmesi durumu olmadığından ve ülkesinin korumasından yararlanmadığından ortaya çıkmıştır. Vatansız mülteciler için “korumadan yararlanma isteği taşımayan”, “önceki geçici ikametgâh ülkesi” , “dönmeye isteksiz” ifadeleri kullanılmıştır⁵⁸.

Bir ülkenin vatandaşlığına sahip olmayan her kişiye mülteci demek doğru değildir. Vatansız bir kimsenin mülteci statüsünü kazanabilmesi için sürekli bulunduğu ülkesinin dışında bulunması, ülkesine döndüğü takdirde zulme maruz kalması veya maruz kalabileceği korkusunun bulunması gerekmektedir. Bu nedenle vatansız kişilerin mülteci olup olmadığına karar verileceği zaman, öncelikle sürekli ikamet ettiği yer esas alınmalıdır. Böylece Sözleşme'deki koşullarla eşdeğer halde değerlendirilebilecektir⁵⁹.

⁵⁷ Keskinaya, Volkan, “ Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme ve Türkiye”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010, s. 43.

⁵⁸ Safi, s. 45- 48.

⁵⁹ Akyürek, s. 54.

1.4.2. Haklı Nedene Dayalı Baskı ve Zulüm Korkusu

Korku, bir tehlikeyi düşünürken veya bir tehlike karşısında duyulan öfke, üzüntü ve endişe duygusunu ifade etmektedir. Yine korku, yakında ortaya çıkacak bir tehlike durumunun yarattığı huzursuzluk ve üzüntü duygusu veya kişinin cezalandırılmasına ve incinmesine neden olacak var olan veya muhtemel ortaya çıkabilecek bir tehlike kaynağının neden olduğu ruh hali şeklinde de ifade edilebilmektedir⁶⁰.

Haklı nedene temel teşkil eden zulüm korkusu mülteci statüsünün kazanılmasındaki temel unsurdur. Bu unsur öznel nitelikteki korku unsurunun nesnel nitelikteki haklı nedenle nitelenmesi sonucu meydana gelmektedir⁶¹. 1951 Sözleşmesi'ndeki mülteci tanımında korku, kıstas olarak alınmış fakat bu kıstas yapılırken kişi değil olaylar incelenmiştir. Çünkü sübjektif nitelikteki korku kişiye göre değişen bir kavram olup kişiden kişiye farklılık gösterebilmektedir. Bu nedenle korku kriteri incelenirken başvuranın ülkesindeki koşullara, yasalara ve yasaların uygulanışa bakmak gereklidir. Kişinin haklı nedenlerle korkması için zulme uğraması da gerekmez, zulüm ihtimalinin verdiği korku da yeterli sebep olarak görülebilir. Kişinin korkusu kendisiyle ilgili olmak zorunda da değildir⁶².

Zulüm ya da kaygı ise bir gruba veya bir kimseye, başka bir grup veya başka bir kimse tarafından kötü muamele edilmesi şeklinde ifade edilebilmektedir. Zulüm ve baskı ağır insan hakları (ki bu haklar kişiye sıkı sıkıya bağlı olup insan onuru için vazgeçilmez, devredilemez hakların tümünü ifade etmektedir.) ihlalleri sonucu oluşmalıdır. Bu nedenle Sözleşme'deki sayılan milliyet, ırk, dil gibi sebepler nedeniyle ayırım gözetmemek önemlidir⁶³.

⁶⁰ Odman, s. 151.

⁶¹ Şahin, Yusuf Sidar, “Avrupa Birliği Mülteci Hukukunda Üye Devletlerin İltica Başvurusunu Değerlendirme Yetkisinin Çerçevesi”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2013, s. 61- 62.

⁶² Akalın, Hilal, “Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Türkiye’de Mülteci Hukuku: Suriye Örneği”, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2013. S. 17.

⁶³ Doğan, Meryem, “Türkiye’de Mültecilerin Ve Sığınmacıların Uluslararası Hukuk Çerçevesindeki Temel Haklarının Sağlanması”, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, 2011, S. 21.

1951 Sözleşmesi'nde zulüm; devlet tarafından kişinin yaşama hakkının, güvenliğinin ve özgürlük hakkının korunmasının akışında kesintiye uğrama ve bu nedenle uluslararası korumanın devreye girmesinin gerekli hale gelme seviyesine ulaşması şeklinde değerlendirilebilmektedir. Buradaki seviye sürekli ve sistematik şekilde insan hakları ihlallerinin olmasıdır⁶⁴.

1.4.3. Haklı Nedenle Baskı ve Zulüm Korkusuna Temel Teşkil Eden Nedenler

1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü bir kimsenin mülteci statüsünü kazanabilmesi için; milliyeti, ırkı, sosyal gruba mensubiyeti nedeniyle, dini nedenlerle, siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrama korkusunun varlığı gerekmektedir. Bu nedenle zulme uğrama korkusu ile bu beş neden arasında bağlantı olması aranmaktadır. Bu beş nedenin varlığı sebebiyle kişinin yaşam ve özgürlüğünün tehdit altında olması veya temel insan haklarının sistematik ve devamlı şekilde ihlali zulmün varlığından söz edilir. Zulüm bir ülkenin kanunlarına aykırı davranan nüfus kesimleri tarafından, bir ülkenin yetkili makamları tarafından gerçekleştirilebilir. Bu tür ayrımcı ve saldırgan fiillerin ülkelerin yetkili makamlarınca hoşgörüle karşılanması veya bu fiillere rağmen mağdur kişileri korumaya reddetmeleri halinde bu zulmün varlığından söz edilebilir⁶⁵.

1.4.3.1. Irk

Irk ayrımcılığı, mülteci hukuku alanına giren ayrımcılığın birinci şeklidir ve zulmün varlığını kanıtlamada en önemli olan unsurdur. Bu unsurun Sözleşme'ye konulmasında II. Dünya Savaşı sonrası Yahudilerin, Naziler tarafından ırklarından ötürü zulme uğramalarının etkisi olduğu düşünülmektedir. 1951 Sözleşmesi'ndeki ırk kavramı; ten rengi gibi (siyah, beyaz) klasik bilimsel sınıflandırmalarla birlikte, fiziksel ve ekinsel farklılıklara sahip kimseleri de kapsamaktadır⁶⁶. Bununla birlikte, geniş bir nüfus içerisinde azınlık oluşturan ortak kökten gelen bir gruba üye olan kimseleri de kapsamaktadır. Genellikle mülteci statüsünü talep eden kimseler için belirli bir ırka mensup olma talebinin kabulü için yeterli olmamaktadır. Fakat ırkı sebebiyle mensup olduğu grubu etkileyen belirli unsurların varlığı nedeniyle yeterli olacağı durumlar olabilmektedir⁶⁷.

⁶⁴ Akalın, "Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Türkiye'de Mülteci Hukuku: Suriye Örneği", s. 17.

⁶⁵ Urk, s. 6.

⁶⁶ Odman, s. 157- 158.

⁶⁷ Safi, "Mülteci Hukuku Ders Kitabı", s. 111- 112.

İrk terimi, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde tanımlanmamıştır. Fakat 1966 tarihli Her Türlü İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme'nin 1. maddesindeki tanımlanmış rengi, soyu, ırkı veya etnik köken temelindeki ayrımları içerecek şekilde anlaşılması gerektiği nitelendirilmiştir. Sözleşme'deki ırk terimi sosyal bir kavram olup, etnik köken nedeniyle zulüm korkusu altında olan kişileri de kapsamaktadır. Yani ırk kavramı bütün etnik grupları kapsayacak şekilde en geniş şekilde anlaşılmadır⁶⁸.

1951 Sözleşmesi kapsamında ayrımcılığın ırka dayanmasının zulüm teşkil etmesi kabul edilecek bu halde ırka dayalı ayrımcılık nedeniyle kişinin insanlık onuru zedelenecek, insan hakları ile bağdaşmayacak şekilde zarar görürse de ağır sonuçlar doğmasına sebep olacaktır⁶⁹.

1.4.3.2. Tabiiyet

1951 Cenevre Sözleşmesi'ndeki nationality kelimesinin Türkçe karşılığı milliyet kelimesidir. Milliyet terimi; vatandaşlığın yanı sıra aynı kültürü aynı dili paylaşan insanları tanımlamak için de kullanılmaktadır. Sözleşmenin Türkçe çevirisindeki tabiiyet terimi; gerçek ve tüzel kişilerin bir devlete hukuki anlamda bağlılığını ifade eden ve vatandaşlık terimini de kapsayan bir kavramdır⁷⁰.

Tabiiyet teriminden sadece vatandaşlık terimi anlaşılmalıdır. Bununla birlikte belirli dile ya da etnik bir gruba mensup olma anlamına da gelebilmektedir. Bu sebeple uğranılan zulüm belirli azınlığa yöneltilen olumsuz davranışlardan, uygulamalardan olabilmekte ve belirli çerçevelerde tek başına haklı nedenlerle zulüm korkusuna zemin hazırlayabilmektedir⁷¹.

1951 Cenevre Sözleşmesi'nde milliyet kavramı, ırk kavramında olduğu gibi tanımlanmamış, dolayısıyla milliyet terimine açıklık getirilememiştir. Belirtilen 'milliyet' ifadesi; hukuki bağlılık - uyrukluk- vatandaşlığa sahip olma- bireyi devlete bağlayan bağ

⁶⁸ Çiçekli, s. 23.

⁶⁹ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü Çerçevesinde Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller Hakkında Elkitabı (Yeniden Gözden Geçirilmiş Baskı), 2013, p. 69, s.17.

⁷⁰ Akman, s. 34.

⁷¹ BMMYK, 2013, p. 74- 75. , s. 18.

olarak yorumlanabilmektedir. Bu yorumlamalarda mültecilik statüsünün kazanılması için ileri sürülen gerekçenin anlaşılması güç olmaktadır. Kişinin, vatandaşlık bağı ile bağlı ülkenin vatandaşı olduğu için kendisine baskı ve zulüm uygulanıyor olması bu güçlüğü neden olmaktadır. Bu nedenle 1A(2)'nci maddedeki milliyet kavramı, kökenleri yani etnik, kültürel, dini ve dilsel toplulukları ifade etmek için geniş yorumlamak ve adlandırmak gerekmektedir⁷².

1.4.3.3. Din

1951 Cenevre Sözleşmesi'ndeki 'din' terimi ise İHEB ve BMMSHS belgelerinde düzenlenmiş olan din ve vicdan özgürlüğüne atıfta bulunularak düzenlenmiştir. Bununla birlikte BMMYK tarafından hazırlanan "6 Nolu Uluslararası Koruma Kılavuzu" da din teriminin tanımına dair açıklamalarda bulunmuştur. Kılavuza göre din teriminden ne anlaşılacağı üç şekilde gruplandırılarak yorumlanmıştır. Bunlar inanmak, inanmamak, kişinin benlik anlayışı veya yaşam biçimidir. Bu geniş yorumlama uluslararası hukukta kişilerin sahip olduğu inanç özgürlüğünü de karşılamaktadır⁷³.

Başta 1951 Cenevre Sözleşmesi olmak üzere diğer uluslararası belgeler kapsamında değerlendirilen din unsurunun değerlendirilmesinden şu sonuçlar çıkmaktadır: Her birey kendi iradesiyle istediği dini seçebilir veya bir dine mensup olmama hakkına da sahiptir. Hiçbir kuruluş ya da grup bu kimseyi bir inancı reddetmesi ya da kabul etmesi için zorlayamaz. Yine kişinin mensup olduğu dinin gereklerini yerine getirme hakkı olduğu gibi bu gerekleri yerine getirmemek, şekil şartlarına uymamak hakkına da sahiptir. Tüm bunlara karşın kişinin mülteci statüsünü kazanabilmek için ileri süreceği 'din ve inanç' unsurunun haklı sebebe dayanması zulmün ve baskının, bireyin inancı veya inançsızlığı ile arasında bir bağın olması gereklidir⁷⁴.

Sonuç olarak 1951 Cenevre Sözleşmesi'ndeki dinsel nedenlerle zulüm, kişinin ferdi ya da topluluk içindeki ibadeti, bir dinsel topluluğa mensup olması, dinini öğrenmesi veya öğrenmesine mani olunması, kendi dinsel yükümlülüklerini yerine getirmekten, belirli bir

⁷² Odman, s. 160.

⁷³ Akman, s. 33.

⁷⁴ Odman, s. 162.

dinsel topluluğa üye olmaktan ötürü ağır ayrımcı önlemlerin uygulanması sonucunu ortaya çıkarmaktadır⁷⁵.

1.4.3.4. Siyasal Düşünce

Düşünce ve ifade hak ve özgürlüğü başta İHEB m. 19 ve 1966 tarihli BMMSHS m. 19'da ve diğer önemli uluslararası belgelerde hukuki teminat altına alınmıştır. Siyasi düşünce; hükümet mekanizması ve devlet ile birlikte kamu siyaseti hakkında fikir sahibi olmayı ve bunları ortaya çıkarmayı içermektedir. Siyasi fikirler izah edilmiş veya edilmemiş olabilmektedir⁷⁶.

Bir kimsenin hükümet ile farklı siyasi düşüncelere sahip olması tek başına mülteci statüsünü kazanmasını sağlayamamaktadır. Başvurucu, otoritelerce hoş görülme, hükümet politikalarını ve yöntemlerini eleştiren düşüncelere sahip olduğu için zulme uğramaktan korktuğunu göstermelidir. Bununla birlikte başvuru sahibinin bu düşüncelerinin otoritelere atfetmiş olması veya otoritelerin bu düşüncelerden haberdar olması gerekmektedir. Başvuru sahibinin başvurusu değerlendirilirken de düşüncelerinin nispi önemi ve sağlamlığına bakılabilmektedir⁷⁷. Bununla birlikte ilgili kişi siyasi görüşünü hiç açığa vurmamış da olabilir. Böyle olsa dahi er ya da geç ilgilinin siyasi düşüncesinin ortaya çıkacağı ve bunun neticesinde otoriteler ile uyuşmazlığa düşeceğini kabul ederek başvuran bireyin siyasi fikirleri nedeniyle zulme uğrama korkusu içerisinde olduğu düşünülebilir⁷⁸.

Bu korkuyu taşıdığını ileri süren başvuru sahibi görüşlerinin, terk ettiği ülkesindeki otoriteler tarafından bilindiğini ispat etmek mecburiyetinde değildir. Siyasi fikirlerini gizlemesi nedeniyle zulme ya da ayrımcılığa maruz kalmamış olabilir. Fakat başvuru sahibinin terk ettiği ülkeye dönmek istememesi ya da himayesinde olmayı reddetmesi asıl düşünceleri nedeniyle zulüm korkusu içerisinde olmasından kaynaklanabilir. Bu durumda

⁷⁵ Akyürek, s. 60.

⁷⁶ Çiçekli, s. 253.

⁷⁷ BMMYK, 2013, p. 80, s.18.

⁷⁸ BMMYK, 2013, p. 82, s. 18.

korkunun haklı nedene dayanıp dayanmadığının saptanması başvuru sahibinin ülkesine dönmesi halinde karşılaşılabilecek sorunların sonuçlarının değerlendirilmesine dayalı olacaktır⁷⁹.

Sözleşme'deki tanımda “ siyasi görüşleri nedeniyle” zulmünden söz edilebilmesi için, başvuranın açıkladığı siyasi görüş ile maruz kaldığı veya kalacağı yaptırım arasında bir sebep-sonuç ilişkisi olmasından bahsedilmektedir. Fakat bu durum her daim olası değildir. Çünkü yaptırımlar genellikle hükümler iktidara karşı işlendiği ileri sürülen suçlara karşı verilen cezalardır, nadiren başvurucunun görüşü nedeniyle ceza verilmektedir. Bu durumda menşee ülkesini terk eden ilgili kişinin eylemlerinin temeli olan siyasi fikirlerinin belirlenmesi ve kişinin fikirleri ile olan veya olabilme ihtimali olan zulümle arasında bağlantı olduğunun belirlenmesini zorunlu kılmaktadır⁸⁰.

Başvuru sahibinin siyasi bir suçtan dolayı kovuşturma veya ceza ile karşılaşması durumunda kovuşturma veya cezanın ilgili kişinin siyasi fikirlerine dayalı eylemlerinden dolayı mı yoksa salt siyasi düşüncesinden dolayı mı olduğunun belirlenmesi gerekmektedir. Bazı koşullarda suçun kovuşturulması, sanığın siyasi görüşleri açıklaması amacıyla olabilmektedir. Yine bazı koşullarda sanığa gereğinden fazla ve keyfi bir ceza verilebileceğine dair inanç oluşabilmektedir. Bu aşırı ve keyfi cezalandırmalar zulüm teşkil edecektir. Bununla birlikte siyasi suçlunun mülteci sayılıp sayılmayacağı hususunda dikkat edilecek noktalar şunlardır: Başvuru sahibinin kişiliği, eyleminin ardında yatan saikler, siyasi düşünceleri, kovuşturmanın kapsamı ve dayandırıldığı kanunların niteliğidir. İşte bu noktalar, bireylerin fiilinden dolayı yalnız kovuşturma yapılarak yasaların öngördüğü cezaya çarptırılmaktan korktuğunu değil zulme uğramaktan korktuğunu da göstermektedir⁸¹.

1.4.3.5. Belirli Bir Sosyal Gruba Mensubiyet

1951 Cenevre Sözleşmesi'ne son anda eklenmesinden dolayı belirsiz bir sözleşmesel neden olarak göze çarpmaktadır. Bu nedenle belirli bir sosyal gruba mensubiyet kavramının sözleşmedeki amacı temel olarak iki görüş altında toplanabilmektedir. Bunlardan ilk görüş, belirli gruba mensubiyet kavramının geniş anlamda sözleşmesel neden olmasıdır. Buna göre Sözleşme'nin hazırlık çalışmalarında delegelerin amacı belirli bir sosyal gruba mensup kişileri gelecekteki olası zulüm halinden korumaktır yani zulüm görmüş kişilere çözüm

⁷⁹ BMMYK, 2013, p. 83, s. 18

⁸⁰ BMMYK, 2013, p. 81, s. 18.

⁸¹ BMMYK, 2013, p. 83- 86, s. 19-20.

bulmak değildir. Bu nedenle delegelerin gelecekteki zulüm olasılığına karşı koruma niyetiyle Sözleşme'ye eklenen belirli bir sosyal gruba mensubiyet sözleşmesi dar yorumlanmamalı hatta diğer dört sözleşmesel nedeni de içine alan torba bir sözleşme olarak yorumlanmalıdır. İkinci görüş ise bu kavram diğer dört neden gibi sınırları olan belli bir kavram olmak zorundadır. 1951 Sözleşmesi'ne bakıldığında kurulan sınırlı koruma sistemi nedeniyle dar yorumlama görüşünün kabul edilmesi çelişkiyi azaltacaktır. Aksi halde torba sözleşmesel neden olarak almak diğer dört sözleşmesel nedenin varlığını nedensizleştirecektir⁸².

Belirli bir sosyal gruba mensubiyet kavramı aynı geçmişe, alışkanlıklara ya da toplumsal konuma sahip bireylerden oluşmayı temsil eden bir kavramdır. Genellikle toplumsal bir gruba olan aidiyeti nedeniyle grup üyelerinin hükümete olan sadakatine güvenilmemekte, bu kimselerin siyasi geçmişleri ve görüşleri, ekonomik faaliyetleri hatta sadece bu grubun varlığı hükümet politikalarına mani olduğundan belirli sosyal bir gruba mensubiyet zulme uğramaya sebep olabilmektedir. Kavram tek başına mültecilik statüsünün kazanılması için yeterli olmasa da bazı hallerde yeterli olabilecektir⁸³.

Bu kavramda önemli olan şey, iç dinamiklerin ve özelliklerin, dış algılar ile birleşimidir. Grubu genel çoğunluktan ayıran özellikler ayrı bir muameleye sebep olabilirken aynı zamanda gruptaki bu farklılıklar toplumda mağduriyete yatkın olmayı da yansıtabilmektedir. Sosyal bir grubun kimliği ve önemi, diğerlerinin hakkındaki görüşü, resmi seviyede diğerlerince dikkat çekmesi, dışardan algılanma durumları zulme olanak veren ucu açık unsurlardır⁸⁴.

1.5. Mülteci Statüsünün Kazanılmasını Engelleyen Nedenler

1951 Sözleşmesi'nin m. 1/ D, E, F fıkralarında mülteci özelliklerine sahip bireylerin mülteci statüsünü kazanmasını engelleyen sebepler yer almaktadır. Bu sebepler normal şartlar altında mülteci statüsü belirlenirken dikkate alınmaktadır. Fakat bazı durumlarda başvuru sahibinin mülteciliğe kabul edilmesinin ardından ortaya çıkabilmekte, bu hal söz konusu olduğunda kabul işlemi iptal edilebilecektir. Söz konusu bu kişiler üç gruba ayrılmıştır. Birinci grup (D fıkrası) halihazırda BM korumasından yararlanıyor olanlardır. İkinci grup (E

⁸² Aydın, Ogün Erşan, “ Mülteci Statüsünün Belirli Bir Sosyal Gruba Mensubiyet Nedeniyle Tanınması”, Yetkin Yayınları, Ankara, 2018, 33- 37.

⁸³ BMMYK, 2013, p, 77- 79, s. 18.

⁸⁴ Safi, s. 122- 123.

fikrası) uluslararası herhangi bir korumaya gereksinimi olmadığı düşünölen kişilerdir. Üçüncü ve son grup ise (F fıkrası) uluslararası herhangi bir korumaya değör görölmeyenlerdir⁸⁵.

1.5.1. Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliğı (BMMYK) Dışında Diğör Birleşmiş Milletler Organı veya Teşekkölünden Himaye ve Yardım Görme

1951 Sözleşmesi madde 1(D) fıkrasında bu durum düzenlenmiştir. Maddeye göre, BMMYK dışında BM'nin herhangi bir organından yardım ve himaye gören kişi, mülteci statüsünden faydalanamamaktadır. Bu tür himaye ve yardım daha önce Birleşmiş Milletler Kore Kalkınma Ajansı (UNKRA), şuan ise Birleşmiş Milletler Yakın Doğı'daki Filistinli Mültecilere Yardım ve Çalışma Ofisince (UNRWA) yürütölmektedir. UNRWA 'nın yardım ve himayesinden Orta Doğı'nun belirli bölgelerinde yararlanılabilmektedir. Bu bölgeler dışındaki bir Filistinli bir mülteci UNRWA'nın himaye ve yardımından yararlanamaz ve mülteci statüsünün tespiti 1951 Cenevre Sözleşmesi hükümlerine göre yapılır⁸⁶.

Bu hükümle iki farklı BM himayesinden aynı anda faydalanmanın önüne geçilmeye çalışılmıştır. Filistinli mülteciler diğörlerinden farklı durumda olup 1951 Cenevre Sözleşmesi 1 (D) maddesi kapsamınca Filistinli mülteciler iki gruba ayrılmaktadır. Birinci grup, BMGK'nin 11 Aralık 1948 Tarihli 194 (III) Sayılı Kararı ve başka kararları sonucunda Filistin'de bulunan yerinden edilmiş ve geri dönememiş kişilerdir. Bunlar yeni kurulacak olan İsrail'e yerleştirilecektir. İkinci grup ise, BMGK 2252 (ES-V) Sayılı Haziran 1967 Tarihli Kararı ve onu izleyen kararlar neticesinde bundan önce İsrail tarafından işgal edilmiş Filistin topraklarında bulunan kişilerden ve yerinden edilmiş kişilerden oluşmaktadır⁸⁷.

1.5.2. Suç İşlenmesi

1 (F) fıkrası mülteci statüsünün dışında kalmayı düzenleyen diğör 1(D) ve 1(E) fıkralarından farklı bir boyuta sahiptir. (D) ve (E) fıkralarınca korunma ihtiyaçları BMMYK dışındaki BM organlarından veya ulusal çerçevede halihazırda karşılanmaktadır. Bu nedenle mülteci statülerinin bu durumda korunmasına gerek bulunmamakta ve Sözleşme korumasının kapsamında dışında bırakılmaktadırlar. 1 (F)'nin amacı ise korunma ihtiyacı bulunmayan bireylerin kapsam dışında bırakılması değil, korunma ihtiyacı olsa dahi bu korunmaya layık

⁸⁵ BMMYK, 2013, p. 140- 141, s. 29.

⁸⁶ Safi, s. 291- 292.

⁸⁷ Şahin, s. 95.

olmayan bireylerin Sözleşme dışı bırakılmasıdır. Nitekim bu hükmün hazırlık çalışmalarında, hükmün iki amaca hizmet ettiği söylenmiştir. Birinci amaç, insanlık ve adalete dayalı görüşler ile mülteci kavramı arasındaki içkin bağın bulunmasından ötürü bu bağa karşı ciddi eylemleri olanlar mülteci statüsünün sağladığı haklardan yararlanmamalıdır. Bu nedenle statünün istismar edilmesini engellemek amacıyla mülteci statüsünü hak etmeyen kişilerce sahiplenilmesini yasaklamak gerekmektedir. İkinci amaç ise diğer şekillerde siyasi olmayan ciddi suç işleyenlerin veya II. Dünya Savaşı'nda ağır suç işlemiş kişilerin ya da BM'nin amaçlarına aykırı eylemlerden suçlu bulunanların yargılamadan kaçmalarını engellemektir⁸⁸.

1951 Sözleşme'sinin kabul edildiği tarihlerde, II. Dünya Savaşı'ndaki insanlığa ve barışa karşı suçlar veya savaş suçları nedeniyle yargılanmalar henüz çok yeniydi. Bu nedenle savaş suçu işleyen kişiler ya da savaş hukukunun teamülüne ve kaidelerine karşı suç işleyen kişiler ile barışa veya insanlığa karşı suç işleyen kimseler mülteci statüsünden hiçbir şekilde yararlanmayacağı mevzusunda ülkeler arasında anlaşma sağlanmış ve böylece 1951 Sözleşmesi'ndeki ilgili hüküm düzenlenmiştir. Böylece bu maddeyle ilgili kişilerin başka bir ülkeye iltica ederek Sözleşme kapsamında sınır dışı edilmeme hakkından yararlanmaları önlenmiş ve uluslararası mahkemede yargılanmaları sağlanmıştır. İHEB' in 14. maddesi herkese baskı ve zulüm nedeniyle başka ülkelere sığınma hakkı tanımıştır. Ağır genel bir suçun işlenmesi durumunda ise siyasal nitelikte olmayan suçu işleyenlerin, belirtilen haktan yararlanamayacağı vurgulanmıştır. Bu hükme paralel olarak 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 1/F(b) maddesi kapsamında hakkında ciddi kanılar bulunan kişiler Sözleşme kapsamına girmeyecektir. Yani adi suç işlediği konusunda hakkında ciddi kanılar olan kimse mültecilikten faydalanamayacaktır. Fakat siyasi özelliği olan ve suça karışan kimseler mülteci statüsüne alınabilecektir⁸⁹. Bu kimselerin fiillerinin siyasi suç olarak değerlendirilebilmesi için, siyasi suç niteliklerinin adi suç özelliğine nazaran daha ağır basması gerekirken işlenen suç vahşet derecesinde olmamalıdır. Çünkü bu durumda siyasi niteliğinin kabulü güçleşmektedir.⁹⁰.

Mülteci statüsünden suç oluşturan eylemleri nedeniyle faydalanamayan kişilere ilgili "mülteci statüsü dışında bırakma" hükümlerinin tatbik edilebilmesi için eylemin, sığınılan toprakların dışında ve ülke tarafından mülteci statüsünün kabulünden önce yapılmış olması

⁸⁸ Öztürk, s. 325- 326.

⁸⁹ Odman, s. 194- 199.

⁹⁰ Safi, s. 294.

gerekmektedir. Buradaki dış ülke mültecinin asıl ülkesi olabilirken mülteci olabilme başvurusunda bulunduğu yerden başka bir ülke olması mümkündür⁹¹.

Birleşmiş Milletlerin amaç ve ilkelerine aykırı olma durumunda ise BM Şartı'ndaki amaç ve ilkelere aykırılık söz konusudur. Kısaca BM, halkların eşitliğini ve dostluğunu sağlamak, insan hak ve özgürlüklerini korumak, dünya barışını sağlamak gibi amaçlarla çalışır. Bu amaçlara ulaşmak için ise üye devletler, hak ve yükümlülüklerini yerine getirmeli, başka devletlerin bütünlüğüne veya siyasal bağımsızlığına karşı kuvvet kullanmaktan kaçınmalı, devletler arasındaki uyuşmazlıkları barışçı yollarla çözümlenmesini sağlamalıdır. İşte bu amaç ve ilkelere aykırı fiillerde bulunan kişiler mülteci statüsünü kazanamayacaklardır⁹².

1.5.3. Uluslararası Koruma İhtiyacı İçinde Olmama

İlgili durum 1951 Sözleşmesi 1(E) maddesinde düzenlenmiştir. Bu fıkra hükümde bahsedilen bir ülkeye yerleşmiş olan fakat ilgili ülkenin vatandaşlığını resmiyette kazanmamış, ilgili ülkenin vatandaşlarının faydalandıkları hakların çoğundan yararlanabilen ve bu durumlar olmasaydı mülteci olarak kabul edilecek kişilerdir. Bu kimselere genellikle “ulusal mülteciler” denilmektedir. Ulusal mültecileri kabul eden devletler genellikle bu kabulü, kendi milletinin etnik kökeniyle aynı olduğundan kabul etmektedir⁹³.

Bu nedenle ilgili bireylerin, mülteci olmasalar dahi buldukları yerdeki ülke vatandaşlarıyla etnik ve kültürel bağlar ve akrabalıklar dolayısıyla kaynaşmış olması sınır dışı edilmeye karşı tam anlamıyla devlet koruması altında olduklarını gösterebilmektedir. Fıkraya göre kişilere mülteci statüsünün tanınmasını engelleyen en önemli unsur, mülteci koşul ve niteliklerini taşıyanların, o ülkedeki vatandaşlara tanınan hakların hemen hemen çoğunun tanınmış olmasıdır. Mültecilik vatandaşlığa göre daha sınırlı haklar içerdiğinden, vatandaş addedilen kişilerin uluslararası koruma altına alınması gerekli görülmemektedir⁹⁴.

1.6. Mülteci Statüsünün Sona Ermesi

⁹¹ Safi, s. 295.

⁹² Kesinkaya, s. 79- 80.

⁹³ BMMYK, 2013, p. 144, s. 30.

⁹⁴ Odman, s. 193- 194.

Mülteci statüsü bir geçiş olgusu olduğundan mülteci ya sürekli uluslararası koruma talep eder ya da kendi ülkesinin korumasını bir süre sonra kazanır. 1951 Sözleşmesi 1/C maddesi kapsamında altı bent halinde kişilerin, mülteci statüsünü kaybetmesine dair olumsuz nedenler sayılmıştır. Bu maddeye “Mülteciliğin Kaybedilmesi Durumları” demek gerekmektedir. Statüsünün kaybedilmesi ile ilgili m. 1/C’nin ilk dört bendi mülteci bireylerin kendi istekleriyle statüyü kaybedilmesine ilişkindir. Son iki bend ise var olan baskı ve zulmün bitmesi nedeniyle bir korumaya ihtiyacın kalmaması ile ilgili hükümlerdir.⁹⁵

1.6.1. İradi Sebeplerle Sona Erme

1951 Cenevre Sözleşmesi m. 1/C(1), (2), (3) ve (4). bentlerinde mülteci statüsünün bireylerin kendi iradeleriyle sonra ermesi konusu düzenlenmiştir. Bunlar bir kimsenin kendi arzusuyla menşe ülkesinin korumasından tekrar yararlanması, kişinin kendi arzusuyla vatandaşlığını kaybettikten sonra tekrar iktisap etmesi, vatandaşlığı iktisap edilen ülkenin himayesinden istifade etme ve son olarak baskı ve zulüm korkusundan ayrıldığı ülkesine kendi iradesiyle tekrar yerleşmek üzere dönmedir.

1.6.1.1. Vatandaşı Olduğu Ülkenin Korumasından Kendi İsteğiyle Yeniden Yararlanma

1951 Sözleşmesi 1C maddesi 1. bendinde kişinin, vatandaşı olduğu memleketin himayesinden kendi isteğiyle tekrar yararlanması düzenlemiştir. Mültecinin kendi isteğiyle kendi ülkesinin himayesinden yeniden yararlanması uluslararası korumaya artık ihtiyacı olmadığını göstermektedir. Bu hüküm üç unsurun varlığını gerekli kılmaktadır. Mültecinin iradi hareket etmesi, amacının kendi ülkesinin korumasından yararlanmak olması ve son olarak yararlanmanın gerçekleşmiş olmasıdır⁹⁶.

İradi hareket unsurunda önemli olan gönüllü hareket ediyor olmadır. Eğer mülteci gönüllü hareket ediyorsa mültecilik statüsü sona erebilecek gönüllü değilse statü sona ermeyecektir. Mülteci, kendi rızası yok iken bir yetke tarafından vatandaşı olduğu ülkenin korumasından tekrar yararlanması için eylemde bulunmaya yönlendiriliyorsa, gönüllülüğü olmadığı için mültecilik statüsü sona ermeyecektir. Mültecinin kontrolünde olmayan sebeplerle vatandaşı olduğu ülkenin koruma tedbirine başvurmak zorunda kalması halinde de

⁹⁵ Odman, s. 208.

⁹⁶ Odman, s. 209.

mülteci bireyin fiili sahip olduğu mülteci statüsünü sona erdirmeyecektir. Örneğin uluslararası başka bir yol olmadığı için kendi ülkesine boşanma müracaatında bulunması halinde statü sona ermeyecektir⁹⁷.

Amaç unsurunda, örneğin mültecinin, ülkesinin pasaportunu almak veya süresini uzatmak veya ülkesi ile sanayi ve ticari ilişkileri kurmak, geliştirmek amaçlarıyla milli elçiliğine veya konsoloslughuna başvurması vatandaşı olduğu ülkenin korumasından kendi isteğiyle yararlanmak istediği şekilde yorumlanabilmektedir⁹⁸.

Yararlanmanın gerçekleşmiş olması unsurunda, vatandaşı olduğu ülke otoritelerinden koruma talep eden mülteci, talebi fiilen onaylandığı takdirde ülkesindeki korumadan yeniden yararlanmayı istemiş olacaktır. Bu duruma sıklıkla rastlanmaktadır. Mültecinin vatandaşı olduğu ülkeye dönmek istemesi durumu buna örnektir. Aksi ispatlanmadıkça geri dönme niyetiyle ulusal pasaport veya giriş izni elde etmek mülteci olmayı sonlandıran bir fiil şeklinde değerlendirilebilecektir⁹⁹.

1.6.1.2. Vatandaşlığı Kaybettikten Sonra Kendi Arzusu İle Tekrar İktisap Etme

1951 Sözleşmesi 1C maddesi 2. bendinde düzenlenmiştir. Bu fıkra mülteci statüsüne haiz kimsenin haklı nedenlere dayanan zulüm korkusu içerisinde olduğu ülkesindeki vatandaşlığını kendi arzusuyla tekrar iktisap etmesi durumunda uygulanır. Gönüllü olma esasına dayanır. Vatandaşlığını yeniden kazanma gönüllü olmalıdır. Yasa ya da kararname hükmü uyarınca vatandaşlığın verilmesi hallerinde mültecinin yeniden kazanmayı tercih etmiş olması gerekmektedir. Hükme göre menşe ülkesini terk ederek başka bir ülkenin korumasından yararlanması kabul görmüş bireyin menşe ülkesindeki vatandaşlığını yeniden kazanması halinde, mülteci statüsünü kaybetmiş olacaktır¹⁰⁰. Bu fıkra Menşe ülkelerindeki vatandaşlıklarını mültecilikleri süresince kaybetmemiş olanlar ve hayatlarının bir döneminde

⁹⁷ BMMYK, 2013, p. 120, s. 25.

⁹⁸ Odman, Tarihsel Gelişim Sürecinde Güncelleştirilmiş Mülteci Hukuku (Dünya’da ve Türkiye’de İlticanın Gelişim Süreci), s. 209.

⁹⁹ BMMYK, 2013, p. 122, s. 25.

¹⁰⁰ BMMYK, 2013, p. 126- 128, s. 27.

bir ülkenin vatandaşlığını kazanıp sonra kaybetme söz konusu olmadıkça vatansız doğmuş kişilere uygulanmayacaktır¹⁰¹.

1.6.1.3. Vatandaşlığı İktisap Edilen Ülkenin Himayesinden İstifade Etme

1951 Sözleşmesi'nin 1C maddesi 3. bendinde düzenlenmiştir. Bu hüküm kişinin yararlandığı ulusal ölçekteki korumadan ötürü uluslararası korumaya ihtiyacı olmadığı fikrine ve ilkesine dayanmaktadır. Mülteci statüsünde olan kişi, kendi isteğiyle ile yeni bir vatandaşlığı kazanarak o ülkenin koruması altına girmiş olmaktadır. Yeni vatandaşlık kazanmış bu kişi genelde Sözleşme'nin 34. maddesinde yer aldığı üzere ikamet ettiği ülkenin vatandaşlığını almaktadır. Çünkü Sözleşme'yi kabul eden Devletler, mültecileri vatandaşlıklarına almayı her türlü olanak dahilinde basitleştirmekle yükümlüdürler. Bu yüküm; genelde mültecinin belli bir süre o ülkede ikamet etmesinden dolayı iltica ettiği ülkeye düşmektedir. Fakat üçüncü bir ülke tarafından mültecilere vatandaşlık verilmesi de sıkça rastlanan bir durumdur¹⁰².

Kişinin mülteci statüsünün sona ermesinden sonra ve yeni vatandaşlığını kazanması üzerine, vatandaşı olduğu yeni ülkede zulüm korkusu içinde olduğunu belirtmesi durumunda farklı hal ortaya çıkmaktadır. Burada kişinin alacağı statü, vatandaşlığını yeni kazandığı ülkeye göre belirlenmektedir. Bu tip bir durumda, mülteci statüsünün tekrar kazanılması söz konusu olabilmektedir¹⁰³.

1.6.1.4. Baskı ve Zulüm Korkusu Nedeniyle Terk Ettiği Ülkeye Kendi İsteğiyle Tekrar Yerleşmek Üzere Dönme

1951 Sözleşmesi'nin 1C maddesinin 4. bendinde düzenlenmiştir. Mülteci statüsünün kazanılmasının temel şartı yabancı olmaktır. Yabancı olmaktan kastedilen ise vatansız olmak veya o ülkenin vatandaşı olmamaktır. 1951 Sözleşmesi'ne göre iltica talebinde bulunan yabancı değilse mülteci olması da söz konusu olmayacağından zorunlu olarak ayrıldığı ülkeye geri dönen kişi mülteci statüsünü kaybedecektir. Bu hükümdeki en önemli şart mülteci statüsündeki kişinin, dışında kalınan veya terk edilen ülkeye kendi özgür iradesiyle yerleşmek

¹⁰¹ Şahin, "Avrupa Birliği Mülteci Hukukunda Üye Devletlerin İltica Başvurusunu Değerlendirme Yetkisinin Çerçevesi", s. 87.

¹⁰² Odman, s. 211.

¹⁰³ BMMYK, 2013, p. 131- 132, s. 27.

üzere dönmesidir. Bu nedenle bu bend asıl vatandaş olduğu ülkeye dönen kişileri ve daimi ikamet ülkesine dönen vatansız kişileri kapsamaktadır¹⁰⁴.

Aynı zamanda bu maddede gönüllü yeniden yerleşme de söz konusudur. Buna göre, kişinin önceki olağan ikametinin bulunduğu ülkeye ya da kişinin vatandaşlığını taşıdığı ülkeye yerleşmek amacıyla dönmesi anlamına gelmektedir¹⁰⁵.

1.6.2. Menşei Ülkedeki Koşulların Değişmesi Sebebiyle Sona Erme

1951 Cenevre Sözleşmesi m. 1/C(5), (6). bendlerinde menşei ülkede koşulların düzelmesi halinde mülteci statüsünü sona erdiren nedenler oluşmaktadır. Sözleşme'nin 5. bendi tabiiyeti bulunan kişilere 6. bendi ise vatansızlara ilişkin mülteci statüsünün sona erme nedenlerini düzenlemektedir. Bu hükmün mantığı bir zulüm ile karşı karşıya korkulan ülkede meydana gelen değişiklikler sonucunda, bireylerin bu statüden faydalanmasına sebep olan nedenler ortadan kalktığı için uluslararası koruma ihtiyacının ortadan kalkması söz konusudur. Ülkedeki esaslı iyileşmeye neden olmayan önemsiz değişiklikler veya geçici düzelmeler bu fıkra hükmünün uygulanabilmesi için yeterli değildir. Bu noktada devletler değerlendirme yapılırken 'köklü', 'kalıcı' ve 'istikrarlı' değişimler olup olmadığını göz önünde bulunduracaklardır¹⁰⁶.

M.1/C(5)'te (1). bende bir istisna getirilmektedir. Bu istisna, önemli derecede değişiklikler meydana gelmesine karşın mülteci bireyin menşe ülkesinden ayrılmadan önce gördüğü ciddi zulüm nedeniyle mülteci statüsünü muhafaza etmesiyle ilgilidir. Yani 1951 Sözleşmesi 1A(1) maddesine yapılan gönderme kapsamında Sözleşme, dünyadaki mültecilerin büyük çoğunluğunu oluşturan "sözleşme öncesi mülteciler"e de uygulanabilecektir. Fakat bu genel bir insani ilke olduğundan bu gruptaki mülteciler haricine de uygulanabilecektir. Aile fertleri bizzat şiddetli zulümlere uğrayan kişilerden, menşe ülkelerine geri dönmelerinin beklenmeyeceği gerçektir¹⁰⁷.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK MÜLTECİ HUKUKU'NDA GEÇİCİ KORUMA STATÜSÜ

¹⁰⁴ Kesinkaya, s. 87.

¹⁰⁵ BMMYK, 2013, p. 133, s. 28.

¹⁰⁶ Çiçekli, s. 266.

¹⁰⁷ BMMYK, 2013, p. 136, s. 28.

2.1. Tarihsel Süreçteki Mülteci Hukuku Düzenlemeleri

Türkiye coğrafi konumu sebebiyle tarihi boyunca sınırdaş devletlerin topraklarında meydana gelen olaylardan etkilenmiştir. Bu nedenle sınırlarında nüfus hareketliliği fazla olan Türkiye koruma arayan sığınmacılar için bir geçiş ülkesi olmuştur. Bu süreçte bir sorun haline gelen mülteci probleminin çözümü adına birçok düzenleme yapılmıştır.

2.1.1. 1934 Tarihli 2510 Sayılı İskân Kanunu ve 2006 Tarihli 5543 Sayılı İskân Kanunu

14 Haziran 1934 tarihli 2510 sayılı İskân Kanunu, mültecilerle ilgili konulara da yer vermiştir fakat göçmenlerle ilgili konuda ayrıntılı düzenlemeler yapmıştır. Bu kanundaki eksik 1951 Cenevre Sözleşmesi'nden önce yürürlüğü girmesinden dolayı yapılan mülteci tanımının ulusal hukuka ve uluslararası hukuka uygun olmayışdır. Kanun'un 4. Maddesi çerçevesinde bu kimselerin göçmen olabilmesi için Türk kültürüne bağlılık ve Türkiye'ye yerleşme maksadında olma şartları aranmıştır¹⁰⁸.

5543 sayılı yeni Kanun ise 2006 yılında yürürlüğe girmiştir. Yerleri kamuşaltırılan kimseleri, göçmen statüsüne alınacakları, terör eylemleri ya da güvenlik nedeniyle ülke içerisinde yerleri değiştirilen vatandaşları, bu kimselerin yerleşimin düzenlenmesine ilişkin uygulamaya esas alınacak tedbirlere dair hükümleri düzenlemiştir. Bu kanundaki mülteci tanımı ise Cenevre Sözleşmesindeki ile aynı olmuştur¹⁰⁹.

2.1.2. 1994 Yönetmeliğini Değiştiren 2006 Yönetmeliği

Türkiye 1988-1991 Irak- İran Savaşı, 1990-1991 Körfez Savaşı sonrasında yoğun mülteci hareketlerine tanık olmuş, bu yoğun hareket o döneme kadar dağınık olan mülteci haklarının tek bir mevzuat içerisinde düzenlenmesini gerekli hale getirmiştir¹¹⁰. Mevzuatın düzenlenme gerekliliğinin en önemli sebeplerinden biri de mülteci statüsünün belirlenmesi temel yetkisinin BMMYK'den alınıp Türk İçişleri Bakanlığı'na verilmesinin istenmesidir. Bu

¹⁰⁸ Odman, s. 269.

¹⁰⁹ Akyürek, s. 139.

¹¹⁰ Bozbeyoğlu, Eda, "Mülteciler ve İnsan Hakları" Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi, 2015, C. 2, S. 1, s. 69.

sayede Türkiye kendi sınırları ile ilgili bir konuda karar verme yetkisinin kendisinde olması gerekliliğini vurgulamayı amaçlamıştır¹¹¹.

Ülke içerisindeki sığınma ve göç düzenlemelerini ve ilgili siyasa ve uygulamalarını, Dünya’da değişen ilgili siyasa ve uygulama koşullarına uyumlamak adına ülkemizde yapılan ilk çalışma 1994 Yönetmeliğidir¹¹². Bu Yönetmelikte Türkiye sınırlarına gelen yabancılara uygulanacak esas ve usuller 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü’ne uygun olarak belirlenmiştir¹¹³.

Bu Yönetmelik Avrupa’dan gelen sığınmacılara yönelik iç hukuktaki eksiklikleri kapatan ve Türkiye’nin AB’ye tam üyelik görüşmelerinin başladığı tarih olan 2005 senesine kadar mülteci uygulamalarını barındıran yegane düzenleme olarak bilinmektedir. Türkiye’ye tek başına veya toplu halde gelenlerin iltica başvuruları hakkında hükümler getirmektedir. Birçok konuda ayrıntılı düzenlemeleri içermesine karşın bazı konularda getirdiği kısıtlamalar ile birtakım eksiklikleri de mevcuttur¹¹⁴.

İşte bu eksikliklerin giderilebilmesi için 2006 yılında 1994 Yönetmeliği önemli ölçüde revize edilmiştir. Bu değişikliklere dair birkaç örnek verilebilir.

1994 Yönetmeliği’nin ikinci bölümündeki 4-7. maddeleri Türkiye’ye bireysel olarak gelen mülteci olarak başvuracak kişilerin izleyecekleri yolları açıklamıştır. Yönetmeliğin 4.maddesi ülkeye resmî kanallarla gelen bireylerin buldukları yerdeki valiliklere, gayriresmi yollardan gelen bireylerin ise giriş yaptıkları yer valiliklerine en kısa sürede başvuruda bulunmaları gerektiği belirtilmiştir. Müracaat etmeyen kişilerin bu nedenleri belirterek makamlara başvurmaları gerektiği belirtilmiştir. Bu maddedeki ilk düzenlemede bu süre 5 gün iken, 1999 tarihinde yapılan Yönetmelik’te süre 10 güne çıkarılmış, 2006 değişikliği ile son halini alarak “makul süre” olarak değiştirilmiş ve hak düşürücü sürenin varlığı ortadan kalkmıştır. Yine Yönetmeliğin 5. maddesi başvuru makamlarının izleyecekleri

¹¹¹ Eren, s. 66.

¹¹² İçduygu, Ahmet/ Erder, Sema/ Gençkaya, Ömer Faruk, “ Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus- Devlet Oluşumundan Ulus- Ötesi Dönüşümlere”, Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 2014, s. 61.

¹¹³ Bozbeyoğlu, s. 69.

¹¹⁴ Eren, s. 67.

yollardan bahsedilmiş 2006 yılından önce İçişleri Bakanlığı'na ait olan mülakat yetkisi 2006 değişikliğinden sonra valiliklere verilmiştir. Böylece bürokratik eksikliklerin ve zaman kaybının önüne geçilmiştir¹¹⁵.

2.1.3. 5682 Sayılı Pasaport Kanunu

5682 Sayılı Pasaport Kanunu'nun mülteci ve göçmenleri ilgilendirmesindeki temel sebep yabancı kişilerle ilgili konuları ele alıyor oluşudur¹¹⁶. 1950 yılında yürürlüğe giren ve bireylerin pasaport işlemlerini düzenleyen 5682 sayılı Pasaport Kanunu yabancıların ve Türk vatandaşlarının vize muafiyet durumlarını, ülkeye giriş çıkış durumlarını, geri çevirme durumlarını, gümrük kapılarının açılış durumunu, Türkiye Cumhuriyeti'nde verilebilecek pasaport çeşitlerini, denizcilikle ilgili giriş ve çıkış durumlarını düzenlemiştir. Kanun'da Türk vatandaşı olmayanların pasaportsuz ya da vesikasız olması halinde sınır kapılarından geri çevrileceği söylenirken istisnai olarak madde 4'de mülteciler ve sığınmacılar için pasaport zorunluluğu getirmemiş bu kimselerin Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı'nın sorumluluğunda olduğunu belirtmiştir¹¹⁷.

2.1.4. 21 Haziran 1927 Tarihli 1111 Sayılı Askerlik Kanunu

Yasal olarak göçmen olmayan yabancı ve mültecilerin askerlik ile ilgili durumlarına dair ilk düzenleme 2510 sayılı İskân Kanunu 38. maddede düzenlenmiştir. Daha sonra bu hüküm 21 Haziran 1927 tarihli, 1111 Sayılı Askerlik Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkındaki 2580 Sayılı Kanunun 2. Maddesine aynen eklenmiştir. Bu hükme göre bir mültecinin vatandaşlığa kabulüne dair Bakanlar Kurulu kararının alındığı tarihte aynı statüdeki yaşıtı yerli yükümlü nasıl askerlik yapıyor ise vatandaşlığı kazanan mülteci de aynı şekilde askerliğini yapacaktır, denmiştir. Burada ölçüt olan yaş unsuru, doğrudan muvazzaf askerlik hizmetine tabi tutulmalarına ya da muvazzaf askerlik hizmeti yaptırılmaksızın ihtiyata/yedeğe geçirilmelerine neden olmaktadır. Bu durum 02.07.2018 Tarihli ve 700 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) değişikliği sonucunda muhacir ve mülteci kavramlarının çıkarılması ve sadece sonradan Türk vatandaşlığını kazanan kimselerin askerlik vazifelerini vatandaşlığı kazandıkları tarihlerdeki yaş ve öğrenim durumlarının dikkate

¹¹⁵ Özkerim, s. 90.

¹¹⁶ Eren, s. 65.

¹¹⁷ Yağcı, Emin, " Türkiye'de Mülteci Problemi ve Hukuki Boyutları", Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Bilecik, 2018, s. 19.

alınarak, o yaştaki Türk vatandaşı olan yükümlü kimseler gibi yapacakları hükme bağlanmıştır¹¹⁸.

2.1.5. 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

6458 Sayılı Kanunun yürürlüğe girmesinden önceki mülteci hukuku düzenlemeleri daha çok idarenin düzenleyici işlemleri ile ilgili olduğundan iç hukukta kanun düzeyinde herhangi bir düzenlenmenin yapılmadığı görülmektedir¹¹⁹.

YUKK'un genel gerekçesinde ülkemizin tarih içerisindeki izlemsel, siyasi, coğrafi, kültürel konumundan dolayı mühim göç akınlarının içerisinde bulunduğu, göç hareketleri bakımından çoğunlukla geçit ülke konumunda olduğu belirtilmiştir. Fakat ekonomisinin gelişmesi ve gücünün artmasıyla hedef ülke haline geldiğini bu sebeple ülkeye yapılan göç oranlarının büyüdüğünü, var olan mevzuat hükümlerinin bu durum karşısında eksik kaldığını, sığınma ve göç konusunda ihtisaslaşmış bir kamu kurumuna gereksinim duyulduğunu, Türkiye'nin göç mevzuatı ve sisteminin AB Müktesebatı ve İltica ve Göç Eylem Planı çerçevesinde uyumlu hale getirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Göçü kısıtlama önlemleri değil yabancıların ülkedeki vatandaşlarla düzenli, bilinçli bir şekilde birlikte yaşamalarını mümkün kılan bir yol izlenmiştir¹²⁰.

Türkiye'nin göç ve sığınmacılar hakkında özel bir mevzuatının olmaması, yabancılarla özgü konuların çeşitli kanunlarda yer alması birtakım hak ihlallerine ve sorunlara yol açmıştır. AİHM tarafından verilen sığınmacılara ilişkin ihlal kararları ve Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinin de etkisiyle mevzuatı düzeltme çabaları 2009 senesinde başlamıştır. İki sene süren çalışmalar sonucunda Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu tasarısı kabul edilmiştir¹²¹.

¹¹⁸ Odman, s. 14.

¹¹⁹ Küçük yazıcı, Nurçin, “ Mülteci Çocukların Hukuki Statüsü”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2019, s. 38.

¹²⁰ Zabunoğlu, Hamdi Gökçe, Kamu Hukuku Açısından Mülteciler (Modern Bir Devletin Anomalisi), Yetkin Yayınları, 2020, s. 159.

¹²¹ Bozovalı, Esin, “ Geri Göndermeme İlkesi Ve Sığınma Hakkı: Türkiye'nin Batı Sınırdaki Düzensiz Göçe Yönelik Uygulamaların AİHM Kararları Işığında Değerlendirilmesi”, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2019, s. 106.

Bununla birlikte Türkiye çok sayıda uluslararası anlaşmaya taraftır ve yabancılar hukuku alanında; ikamet, vize, seyahat, konsolosluk, çalışma, göç ve iltica konuları başta olmak üzere birçok uluslararası anlaşma önemli yer tutmaktadır. YUKK'un 2(2).maddesinde bu Kanunun uygulanmasında bu durum saklı tutulmuştur. Yani YUKK'un düzenlediği bir konuda milletlerarası bir anlaşma varsa YUKK'a nazaran öncelikli olarak bu anlaşma uygulanacaktır¹²².

2.1.6. Sığınma ve Göç Alanındaki Çalışmaların Avrupa Birliği Müktesebatının Uyumlanmasına İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planının Taahhütleri

AB'ye tam uyum müzakerelerinin başlamasıyla birlikte, AB müktesebatı ile paralel bir iltica ve göç sisteminin oluşması amacıyla eylem planı için adım atılmıştır. Bu çerçevede 2001 yılında Katılım Ortaklığı Belgesi imzalanmıştır. Bu belge 2003 yılında revize edilmiş AB mevzuatıyla uyumlaştırma amacıyla ulusal bir plan takip edilmeye başlanmıştır. 2 Kasım 2004 tarihinden itibaren Ulusal Eylem Planı'nın oluşturulması için ilgili kurum, kuruluş ve bakanlık yetkililerinden oluşan bir "İltica-Göç Eylem Planı Görev Gücü" düzenlenmiş bu sayede "Türkiye'nin İltica ve Göç Eylem Planı" taslağı tanzim edilmiştir. Taslak, İç İşleri Bakanlığı tarafından tamamlanmış ve "Sığınma ve Göç Alanındaki AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Ulusal Eylem Planı" şeklinde 25 Mart 2003 tarihinde kabul edilmiştir. Ulusal Eylem Planı içerdiği hükümler dolayısıyla Türkiye'nin mevcut iltica politikasında değişiklikler getirmiştir. Bu değişiklikler, ülkenin iltica ve göç mevzuatında düzenlemeler, AB müktesebatı uyumlu sürecinde yürürlükte olması gereken mevzuatlar, fiziki altyapı ile idarî yapılanmanın tamamıyla oluşturulabilmesi için alınması gereken tedbirler ve yatırımlar olarak düzenlenmiştir¹²³. Uyumlaştırma çabaları 2008 yılında gözden geçirilmiştir. 2008 yılı Ulusal Programı'nın 24. Faslı dikkate alınarak dokuz başlık altında toplanmıştır¹²⁴.

¹²² Ekşi, Nuray, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku, 5. Bs. , Beta Basım Yayınları, 2018, s. 37.

¹²³ Güner, Cemil, "İltica Konusunda Türkiye'nin Yol Haritası: Ulusal Eylem Planı", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2007, C. 56, S. 4, s. 86- 87.

¹²⁴ Maddeler şöyledir; 1) Tam üyelik halinde Ulusal Schengen Bilgi Sistemi (N- SIS) kurulacaktır (ülkemizde henüz kurulmamıştır.) 2) İçişleri Bakanlığı'na bağlı yeni iltica ve göç biriminin oluşturulması sağlanacaktır. Buna göre Göç ve İltica Teşkilatı kurulacak, sınırda geri gönderme ile barınma merkezlerinin oluşturulması amacıyla düzenlemeler yapılacaktır. 3) Türk mevzuatını (coğrafi kısıtlama maddesini koruyarak) iltica, göç ve yabancılar konusunda AB müktesebatıyla uyumlu hale getirilmesi taahhüdü Mayıs 2012'de yerine getirilmiştir. 4) Yasadışı göç ve istihdamla mücadelenin usul ve esasları; Yabancılar Kanunu'nun hazırlanması ve buna bağlı olarak vizelerin tanımı ve türlerinin AB müktesebatına uyumlu hale getirilmesi taahhüdü zaten YUKK'daki vize ikamet

2.2. Türk Hukuku'nda Bireylere Uygulanan Koruma Statüleri

Türk Hukuku'nda uluslararası koruma arayan bireyleri uygulanacak koruma statülerini mülteci, göçmen, ikincil koruma, sığınmacı, şartlı mülteci ve en önemlisi geçici koruma statüsüne sahip kimseler olarak sınıflandırabiliriz. Bunlara ayrıntılı şekilde değinmek yerinde olacaktır.

2.2.1. Mülteci

Türkiye, Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüz tarihine kadar kitlesel nüfus hareketlerine şahit olmuş ve sair sebeplerle yerinden edilmiş insanlara, Anadolu topraklarını açık tutmuştur. Avusturya- Macaristan İmparatorluğu'nda bağımsızlık hareketlerinin Rusya'nın desteği sonucu bastırılması ile Macar ve Leh'lerin Osmanlı topraklarına sığınması, Çerkes ve Tatarların mülteci hareketleri, Bolşevik Devrimi sonucu Rus, Rum ve Ermenilerin nüfus hareketleri bu duruma örnek olarak verilebilir¹²⁵.

Yakın tarihte ise BMMYK'nin kaynaklarına göre Bulgaristan, İran ve Irak'tan 2.000.000 sığınmacı gelmiş çoğu geri gönderilse de yenileri gelmiştir. Afganistan, Sri Lanka, Filistin ve Somali'den sığınmacılar gelmeye halen devam etmektedir. Yine Suriye'deki iç savaştan etkilenen ve kendine güvenli bölge arayan Suriyeli vatandaşlar ülke içindeki ve dışındaki değişik bölgelere zorunlu göçe mecbur kalmışlardır. Bu zorunlu göçten en çok etkilenen ve mağdur olanlar ise Suriyeli kadın ve çocuklar olmuştur. Halen devam eden ve

konularının AB mevzuatı esas alınarak yapılması dolayısıyla gerçekleşmiştir. 5) Yürürlüğe konulması öngörülen İltica Kanunu'nun uygulanmasına ilişkin tali düzenlemelerin hazırlanmasında, çalışmaları ayrı ayrı yürütülen yabancılar kanunu tasarısı ile iltica kanunu tasarısı "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Taslağı" adı altında aynı başlık altında toplanmıştır. 6)Toplu nüfus hareketlerinde yerlerinden edilen kişilere geçici koruma sağlanması için asgari standartların sağlanması ve bu kimseleri ülkesine alarak ortaya çıkabilecek sorunların sonuçlarını üstlenen devletlerin çabalarının teşvik edilmesine ilişkin önlemler için 20 Temmuz 2001 tarih ve 2001/55/AT sayılı Konsey Direktifi çerçevesinde İltica ve Göç Birimi'nin idari kapasitesinin artırılması taahhüdü.7)Dublin Sözleşmesi'nin uygulanabilmesi amacıyla parmak izi veri tabanının oluşturulması taahhüdü.8) Tümüleşik sınır yönetimi için birimlerin oluşturulması adına gerekli adımların atılması taahhüdü. 9) Geri gönderme merkezlerinin kurulması. Ekşi, s. 17.

¹²⁵ Ergüven, Nasih Sarp/ Özturanlı, Beyza, "Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2013, C. 62, S. 4, s. 1011-1014.

sonu ne zaman gelir bilinmeyen bu iç savaş Suriye içerisinde ve Suriye'ye sınırlarına komşu ülkelerde ekonomik, sosyal ve siyasi birçok soruna neden olmaktadır¹²⁶.

Yabancı olarak nitelendirilen kişilerin Türkiye'ye yığın halindeki gelişleri Türkiye'nin uluslararası göç politikasını değiştirmiş "geçiş ülkesi", "göç alan ülke" kavramları "göç veren ülke" olma kavramına eklenmiş ve üçlü bir konum oluşturmuştur. Bu konumda Türkiye, sınır komşulardan veya diğer ülkelerden göç hareketleriyle gelen transit göçmen, mülteci veya kaçak işçi gibi çeşitli grupların sınır ötesi hareketlerinin merkez noktası olmuştur. "Merkez olma" noktası Türkiye'nin coğrafi konumundan, Asya ve Avrupa kıtası arasında köprü vazifesi görmesinden, önemli deniz yollarının üzerinde olmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle gelişmiş Batı ülkelerine göçmek isteyenler Türkiye'yi transit alan olarak seçmişlerdir¹²⁷.

Türkiye'de mülteci adayları ile sığınmacılarla ilgili mevzuatın en önemli dayanağı, mülteci sorunlarını çözmek amacıyla çıkarılan 1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme'dir. 1961 yılında çekince konularak onaylanan Sözleşme değişen koşullardan ötürü 1967 yılında New York Protokolü ile güncellenmiştir. Bu bağlamda Türkiye, 1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda zulüm görmekten haklı sebeplerle korkan, bu sebeplerin ırk, din, dil, siyasi görüş olması nedeniyle vatandaşı olduğu ülkesinin dışında bulunan ya da herhangi bir vatandaşlığı bulunmayan veya bu nedenlerle ülkesine dönemeyen, dönmek istemeyen kimseler olan mültecileri, Türkiye'ye Avrupa ülkelerinden gelmiş olmaları şartıyla kabul etmiştir. Avrupa dışındaki ülkelere gelenleri ise sığınmacı kabul etmiş ve ülkede geçici olarak kalmalarına izin vermiştir¹²⁸.

2.2.2. Göçmen

Türk Hukuku'ndaki göçmen kavramının karşılığı uluslararası hukuktaki karşılığından oldukça farklı ve daha dar kapsamlıdır. Şöyle ki İskân Kanunu md.3/ 1(d) bu kavram için Türk soy ve kültürüne bağlı olan ve ülkeye yerleşmek amacıyla tek veya toplu halde gelen

¹²⁶ Khalaf, Salem/ Ilgar, Rüştü, "Suriyeli Mülteciler ve Türkiye'de Mülteci Sorunu" , Hasan Kalyoncu Üniversitesi Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 2017, C. 2, S.2, s. 43-44.

¹²⁷ İçduygu, / Erder, / Gençkaya, s. 222-223.

¹²⁸ Kartal, Bilhan/ Başçı, Emre, " Türkiye'ye Yönelik Mülteci ve Sığınmacı Hareketleri/ Asylum- seeker and Refugee Movements Toward Turkey", Celal Bayer Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2014, C. 12, S. 2, s. 282-283.

kimseler denilmiş ve böylece kavramın sınırlarını belirlenmiştir. Yani Türk kültürüne ve soyuna bağlı olunmadığı takdirde göçmen olunamayacağı belirtilmiştir. Buna ilaveten md.4'te güvenlik nedeniyle Türkiye'ye gelmeleri uygun görülmeyenler ve Türk soyuna ve kültürüne bağlı olduğu halde sınır dışı edilenlerin de göçmen olamayacağı belirtilmiştir.

2.2.3. Sığınmacı

Devletler egemenlik hakları gereğince hangi şartlarda yabancıların ülkeye gireceğini belirleme hakkına sahip olsa da uluslararası bazı yükümlülükler bu hakkı kısıtlayan etkiye sahiptir. Türkiye için sığınmaya dair bağlayıcı hükümler 1951 Cenevre Sözleşmesi ile gündeme gelmiştir. Türkiye 51 Cenevre Sözleşmesi kapsamındaki sorumluluğu 1951'den önceki Avrupa'daki olaylardan ötürü ülkeye gelenlerle sınırlandırılarak coğrafi sınırlama getirerek 1951 Sözleşmesini kabul etmiştir. 1967 Protokolü ile de tarih sınırlamasını kaldırmış fakat coğrafi sınırlamayı korumuştur. Bu durum da yalnızca Avrupa'dan gelen bireylerin mülteci statüsünde olacağını, bunun haricindekilerin mülteci statüsüne sahip olmayacağı sonucu ortaya çıkarılmıştır. Türkiye'de eleştirilere sebep olan coğrafi sınırlama konusu Türk hukukundaki bazı adlandırmaların uluslararası hukuktan farklı olmasına neden olmuştur. Uluslararası hukuktaki mülteci ve sığınmacı arasındaki fark tanımlanmışken; Türkiye'de mülteci statüsü edinebilecek kişiler baştan belli olup bunlar Avrupa'dan gelenlerdir. Bunun dışında kalanlar ise mülteci statüsü edinemeyecek olan kişiler ve sözleşme dışı mültecilerdir¹²⁹.

2.2.4. Şartlı Mülteci

YUKK, birden fazla uluslararası koruma statüsü belirlemiştir. Bu belirlemeyi 1951 Cenevre Sözleşmesi ile AB müktesebatı ve uygulamalarına uyumlanma hedefinden dolayı AB'nin ortak Avrupa Sığınma Sistemi oluşturulmasına yönelik düzenlemelerini esas alarak yapmıştır. Fakat şartlı mülteci statüsü, bu düzenlemelerde yer almayan ve Türkiye'nin 1951 Cenevre Sözleşmesine koyduğu coğrafi çekineden kaynaklı Türk hukukuna özgü bir koruma sistemi olup YUKK ile birlikte sağlanan bir statü olmuştur. Aslında yeni bir statü olmayıp 1994 İltica Yönetmeliği'nin 3. maddesindeki sığınmacı kavramını karşılamaktadır. Bu

¹²⁹ Büyükçalık, Mürvet Ece, “ Mülteci Hukuku'nun Gelişimi ve Türkiye'de Mültecilerin Sosyal Hakları”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2014, s. 69.

Yönetmelik'te de sığınmacı kavramı diğer ülkelerden farklı olarak kullanılmakta, coğrafi çekince den ötürü yine Avrupa dışından gelen kimseleri ifade etmektedir¹³⁰.

YUKK'da “şartlı mülteci” kavramı kanunun 62. maddesinde şöyle tanımlanmıştır: “Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tâbiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye’de kalmasına izin verilir.”

Türk hukukuna özgü bu statünün mülteci statüsünden 3 farkı vardır. Birincisi, Avrupa dışı gerçekleşen olaylar sonucu gelenlerin şartlı mülteci statüsünün onaylanması, ikincisi şartlı mülteci statüsü verilenlerin güvenli bir üçüncü ülkeye yerleştirilmesi ve sonuncusu ise güvenli bir üçüncü ülkeye taşınana kadar şartlı mülteci statüsüne sahip kişilerin Türkiye’de geçici ikamet iznine sahip olmasını sağlamadır¹³¹.

Kanunun madde gerekçesinde bu durum açıklanmıştır. Uluslararası korumanın bir türü olan şartlı mülteci, 1951 Sözleşmesi’nin kabul edilmesinin doğal bir sonucu olarak yasaya girmiştir. Türkiye, Sözleşme'nin 42. maddesinin verdiği yetkiler uyarınca, yalnızca Avrupa'daki olaylar temelinde mülteci statüsü vereceğini belirtmiş ve 1967 Protokolünü onaylarken bu tavrını korumuştur. Şartlı mülteci kavramı, Avrupa dışı meydana gelen olaylar nedeniyle korunmaya muhtaç yabancıların yeniden yerleştirmeyi beklerkenki süreçte korunmasına dayanan ve bu süreçteki korumanın bir esasa oturtulabilmesi ve statü karmaşasının engellenmesi amacıyla düzenlenmiştir¹³².

2.2.5. İkincil Koruma

¹³⁰ Baran Çelik, Neşe, “ Türk Hukukunda Uluslararası Koruma Başvurusunda Bulunan ve Uluslararası Korumadan Yararlanan Yabancıların Hak ve Yükümlülükleri” , İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2015, C. 6, S. 3, s. 72.

¹³¹ Ekşi, s. 17.

¹³² Öztürk, s. 428.

Türk hukukunda ikincil koruma YUKK 63. maddede düzenlenmiştir. Maddeye göre ikincil koruma; şartlı mülteci ya da mülteci statüsüne sahip olmayan kimseler hakkında düzenlenen bir kavramdır. Bu kimseler yine maddede sayılan bazı hallerin içerisinde olmalıdır. Vatandaşı olduğu ülkeye geri gönderildiği vakit, ölüm cezası alacak veya hakkında ölüm cezası infazının olması sonucu yaşamı tehlikeye girecek kişiler, işkenceye, onur zedeleyici ve insanlığa sığmayan ceza ya da davranışlarla karşı karşıya kalan kişiler, uluslararası veya ulusal silahlı çatışma hallerinde, ayrımcı şiddet hareketleriyle karşı karşıya kalan bireylerin kişiliğine yönelik ağır tehditle karşılaşması hallerinde menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından faydalanamayan ya da faydalanmak istemeyen yabancı veya vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilir.

YUKK'da "ikincil koruma" olarak adlandırılan statü "tamamlayıcı koruma" olarak da anılmakta olup dayanağını insani sebeplerden ve Türkiye'nin taraf olduğu sair uluslararası anlaşmalardan almaktadır. Tamamlayıcı koruma 1951 Cenevre Sözleşmesi'ndeki 33. maddede düzenlenmiştir. Buna göre bir mültecinin her ne şekilde olursa olsun vatandaşlığı, bir ırktan gelmesi, dini inancı, belirli bir grupla ilişkisi olması ya da siyasi düşüncelerinden dolayı yaşamı ve özgürlüğü tehlikede olan yere geri gönderilemeyeceği şeklinde bahsedilmiştir. Diğer belgelere örnek olarak haklarında sınır dışı kararı verilen yabancılar AİHS'nin işkence yasağı başlığı taşıyan madde 3'e dayanarak sınırdan geri çevirme ve sınır dışı etme kararlarının tamamlayıcı koruma ilkesini sağlamadığını ileri sürebilmektedir. AİHS'in 3. Maddede tamamlayıcı koruma ilkesinin uygulanmasında sıkça kullanılan bir maddedir. AİHM, yabancıların insanlık dışı ya da onur zedeleyici ceza veya fiillerle karşılaşmasını, işkence göreceği ülkeye geri gönderilmesini veya sınır dışı edilmesi madde 3'e aykırı olacağını kabul etmiştir. Yine Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi'nin 3. Maddesinin 2. Paragrafı; Sınırötesi Organize Suçlara İlişkin Birleşmiş Milletler Konvansiyonu'nda da "suçluları iadesi" başlığını taşıyan 16. Madde 14. Bend tamamlayıcı koruma ilkesinden söz etmiştir¹³³.

2.3. Geçici Koruma Statüsü

Geçici koruma kavramı bir uluslararası belgede açıkça ve ayrıntılı şekilde tanımlanmamıştır. Bu kavram günümüzde kitlesel akın hallerinde ivedilikle korunma ihtiyacının giderilmesi amacıyla sari süreli ve olağandışı korumayı nitelemek amacıyla

¹³³ Ekşi, s. 51-52.

kullanılmaktadır. Genel bir ifadeyle geçici koruma, acil korunma ihtiyacı bulunan kitlenin içerisindeki yabancı bireylerin vatandaşı oldukları devletten farklı bir devlet tarafından güvenliğinin, temel ihtiyaçlarının ve haklarının temin edilmesi ve bu bireylerin uluslararası korumasının sağlanması olarak belirtilebilmektedir. Bu kavram ile ilgili uluslararası bağlayıcı bir kaynağın bulunmaması ve doktrinde yapılan çalışmaların olan hukuktan ziyade olması gereken hukuk üzerinde yoğunlaşması hali gösteriyor ki geçici korumanın sınırlarının belirlenerek ideal uygulamaların ne şekilde olması gerektiği noktasında daha çok durulmuştur. Bununla birlikte kimi çalışmalarda 1951 Sözleşmesi ile geçici koruma ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmış, kimilerinde ulusal hukuklarda veya AB hukuku içerisinde yer alan düzenlemeler değerlendirilmiş, kimilerinde ise geçici korumanın yapısından dolayı bağlayıcı olup olmamasının gerekliliği tartışılmıştır¹³⁴.

2.3.1. Kitlesele Sığınma ve Avrupa Konseyi Geçici Koruma Yönergesi

Mülteciler, terk ettikleri ülkelerinden tek başlarına kaçabilecekleri kitle halinde de kaçabilirler. Kitleler halindeki bu kaçış, asgari düzeyde dahi korunamayan insan haklarının çiğnenmesine menşei devletin koruma sağlayamamasından kaynaklıdır. Kitlesele kaçış, güvenli bir devletin sınırlarına yasal veya yasadışı şekilde aniden yapılan yığılmalardır¹³⁵.

Evrensel olarak benimsenmiş bir kitlesele sığınma kavramı tanımı bulunmamaktadır. 1951 Cenevre Sözleşmesi, 1967 Protokolü'nde, ABÖ Mülteci Sözleşmesi'nde bu kavram tanımlanmamıştır¹³⁶. Bu belgelerde mültecilerin hak ve yükümlülükleri ayrıntılı bir şekilde işlenirken mülteci olarak tanınmaya ilişkin şartlar da numerous clausus olarak tanımlamıştır. Fakat her iki metinde de yaygın şiddet, silahlı çatışmalar veya kamu düzenini ciddi olarak bozan durumlardan kaçan kişilere sağlanacak korumayla ilgili bir düzenleme getirilmemiştir bu nedenle bu tip durumlarda kaçanlar için yetersiz kalmıştır¹³⁷.

1967 tarihli Birleşmiş Milletler Ülkesel Sığınma Bildirisi'nde kitlesele akımla sığınma kavramının tanımı yapılmasa da bahsedilmiştir. Avrupa Birliği Geçici Koruma Yönergesi'nde belli bir bölgeden gelen ve çok sayıda yerleri değiştirilen kişilerin sayısının çok olmasından

¹³⁴ Öztürk, s. 207- 208.

¹³⁵ Özdemir, Ali, “Uluslararası Mülteci Hukuku ve Kitlesele Sığınma”, Ondokuz Mayıs Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2015, s. 68.

¹³⁶ Çiçekli, s. 303.

¹³⁷ Yılmaz Eren, Esra, “Mülteci Hukukunda Geçici Koruma”, Seçkin Yayınları, 2.bası, Ankara, 2021, s. 65.

dolayı toplu hale gelmesi olarak tanımlanmıştır. BMMYK'ye kitlesel akını, çok sayıda mülteci nüfusuna uzun süre ev sahipliği yapılan durumları ve devletlerin çok sayıda mültecilerle karşılaştıklarındaki durumları kapsamına almaktadır. Buna göre kitlesel sığınma olgusunun mevcudiyeti sadece sayılarla değil aynı zamanda kitlesel sığınma olayını yaşayan ülkelerin iç kaynaklarıyla da değerlendirilmelidir. Eğer sığınma akını durumunda devlet normal bireysel statü belirleme usullerini uygulayabiliyorsa kitlesel sığınma durumunun varlığından söz edilmeyecektir¹³⁸. BMMYK İcra Komitesi, kitlesel sığınma şartlarını 2004 tarihli “Kitlesel Akın Hallerinde Uluslararası İşbirliği ve Yük ve Sorumluk Paylaşma Konusunda Karar” da belirtilmiştir. Bunlardan ilki, ülkelerin sınırlarına gelen insanların önemli sayıda olması; ikincisi ulaşmanın kısa sürede gerçekleşmesi; üçüncüsü olağandışı gerçekleşen bu akın karşısında, ülkelerin sınırlarına yığılan bu kimseleri barındırması için gerekli kapasitesinin yetersiz kalması; dördüncüsü ise bu sayıdaki sığınmacıya bireysel sığınma usullerinin yetersiz kalmasıdır¹³⁹.

Bu sebeplerle Avrupa Birliği kapsamında bir düzenleme yapılması gerekliliği hasıl olmuştur. Bu düzenlemeye kısaca değinmek yerinde olacaktır.

Geçici koruma uygulaması çok eski zamanlara dayanmasına karşın 1990'lardaki Yugoslavya kriziyle birlikte gündeme gelmiştir. Bu kriz geçici koruma müessesesinin Avrupa Birliği düzeyinde ele alınmasını sağlamıştır. 1990'lardaki Bosna ve 1999 Kosova çatışmaları sonucunda Avrupa Birliği'ne Üye Devletler'in topraklarına ulaşan bireyler tek bir kural altında toplanamamış her ülke kendi hukuklarını uyguladığından bireylere uygulanan koruma statüleri farklılık göstermiştir. Bu nedenle kitlesel akınlarla karşı karşıya gelindiğinde uygulanacak bağlayıcı nitelikte tek bir düzenlemenin olmaması ve bu karmaşıklığın önlenmesi için 2001/55 sayılı ve 20 Temmuz 2001 tarihli Avrupa Birliği tarafından Geçici Koruma Yönergesi kabul edilmiştir¹⁴⁰.

Geçici Koruma Yönergesi'nin hazırlık çalışmalarında kitlesel göçle gelenlerin sayısının oldukça fazla olması sebebiyle mülteci statüsünün oluşturulamamasının sınırlı

¹³⁸ Çiçekli, s. 303- 304.

¹³⁹ Yılmaz Eren, s. 86- 87.

¹⁴⁰ Elçin, Doğa, “Türkiye’de Bulunan Suriyelilere Uygulanan Geçici Koruma Statüsü 2001/55 Sayılı Avrupa Konseyi Yönergesi İle Geçici Koruma Yönetmeliği Arasındaki Benzerlik Ve Farklılıklar”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2016, S.124, s. 10.

olarak uygulanması gerektiği ifade edilmiştir. Yani kitlesel sığınma halinde kişilerin sayısının çokluğu sebebiyle ülkelerdeki koruma sisteminin bu akınla karşı karşıya kalma şartından bahsedilmiştir. Aksi halde benzer nedenlerle sığınmış olanların farklı muameleye maruz kalmasına ve mülteci statüsünün belli haklarından yararlanamamasına neden olabileceği söylenmiştir¹⁴¹.

Yönerge'nin 1. maddesinde amacından söz etmiştir: Avrupa Birliği üyesi ülkelerin sınırlarından toplu/kitlesel göç halinde gelen bireylere geçici korumanın sağlanabilmesi için statünün standartlarını belirlemek, bu kişilerin sınırlara gelmesinin ve ülkede kalmasının onaylanması halinde ortaya çıkabilecek durumları yüklenmeyi kabul etmek; devletlerin bu durumlara tahammülü konusunda üye devletlerin çabalarında denge sağlanmasına katkıda bulunan önlemler almak" şeklinde söylenmiştir¹⁴². Yani Yönergenin iki temel amacı vardır. İlki kitlesel akınla gelenlere karşı devletlerin gösterecekleri çabaları dengelemektir. İkincisi ise geçici korumanın sağlanması için gerekli minimum standartları belirlemektir. Olması istenen geçici koruma sistemi, olan sığınma düzenlemelerini tamamlayacak ve bu gibi olağandışı durumlarda kullanılacak yeknesak, düzenleyici, asgari standartları olan bir düzenlemeyi hedeflemektedir¹⁴³.

Yönerge'nin 2(a) maddesinde geçici koruma; yakın bir kitlesel akın tehlikesi durumunda ve ülkelerini terk ederek tekrar dönemeyenlerin kitlesel akını durumunda, özellikle var olan koruma sistemlerinin bu akınlar karşısında yetersiz kalacağına dair riskin olması halinde, koruma talep edenlerin çıkarları doğrultusunda ivedilikle geçici koruma sağlanması şeklinde tanımlanmıştır¹⁴⁴.

2.2.2. Türk Tarihinde Kitlesel Akınlar

Coğrafi konumundan dolayı Türkiye geçmişinde birçok göçe ev sahipliği yapmıştır. Bu göçler sırasında ülke toprakları bazen asıl hedef olmuş bazen de asıl gidilecek yere giderkenki geçilen ülke olmuştur¹⁴⁵.

¹⁴¹ Yılmaz Eren, s. 129.

¹⁴² Yılmaz Eren, s. 122.

¹⁴³ Çiçekli, s. 308.

¹⁴⁴ Yılmaz Eren, s. 129.

¹⁴⁵ Kaya, İbrahim/ Eren Yılmaz, Esra, "Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu Arada Kalanların Hak ve Yükümlülükleri", SETA Yayınları, 2015, İstanbul, s. 46.

Türkiye iki yüzyılı aşan sürede, Osmanlı çökme ve dağılma, Cumhuriyet'in ilanı ve devam eden süreçte çevre bölgelerden birçok kitlesel göçün hedefi olmuştur. Osmanlıların 1299 yılında bağımsızlığını ilan etmesini takiben Moğol istilasından kaçan Müslümanlar Osmanlı Beyliği'ne sığınmışlardır. II. Dünya Savaşı'nda Hitlerin zulmüne uğrayan Almanlar Türkiye'ye sığınmıştır. II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle 1979 yılında Sovyet Birliği'nin işgali sonrasında 1980 yılında Afganistan'dan kaçan beş bin mülteci Türkiye'ye sığınmıştır. Humeyni'nin iktidara ele geçirmesinin ardından ülkelerini terk eden ve içerisinde Kürt, Bahai ve Yahudilerin de yer aldığı bir buçuk milyon İranlı ülkemize akın etmişlerdir. Son olarak Muhammed Buazizi'nin 17 Aralık 2010'da kendisini yakma eylemi sonrasında Arap Baharı'nın fitili ateşlenmiş; Tunus'ta başlayan Mısır, Libya ve diğer Arap ülkelere sığınan bu kitlesel gösteriler uluslararası sahada yakından takip edilmiştir. Dış politika meselesi olarak görülen bu gösteriler Suriye'ye de sığınmış buradaki ayaklanmalar çatışmaya dönüşmüştür¹⁴⁶.

2011 yılında Suriye'de başlayan bireylerin yasal hak taleplerine ve barışçıl protestolarına Esad rejimi tarafından kanlı, silahlı ve ölümcül bir şekilde karşılık verilmiştir. Ateşli silahların kullanılmaya başlamasıyla Suriye'de iç savaş başlamıştır. Suriye'de yaşanan gelişmeler sonucunda bireyler güvenli bölge arayışına girmiş, zorunlu olarak kitlesel iç ve dış göçler yapmışlardır. Türkiye ile Suriye arasındaki sınırın oldukça uzun olmasından dolayı ise Türkiye Suriye'deki iç karışıklıklardan en çok etkilenen ülke olmuştur¹⁴⁷.

Türkiye, Suriye'de başlayan iç savaşın ilk zamanlarından bu yana uyguladığı açık kapı politikasıyla Suriyelileri en fazla kabul eden ülke olmuştur. Oradaki iç çatışmaların uzun sürmeyeceğini, sınırlarımıza kitlesel akınla gelen kişilerin geçici olarak geldiğini, savaşın bitmesiyle birlikte ülkelere geri döneceklerini düşünmüş ve buna uygun hareket etmiş olduğundan politikasını bu şekilde şekillendirmiş bu kimselere hukuki karşılığı olmayan 'misafir' terimini kullanmıştır. Fakat durum böyle olmamış uzun yıllar Suriyeliler Türkiye'de kalmış adeta toplumun bir parçası haline gelmişlerdir. Bu yüksek göç durumu sonucunda

¹⁴⁶ Özdemir, Ali, "Uluslararası Mülteci Hukuku ve Kitlesel Sığınma", Ondokuz Mayıs Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2015, s. 120- 122.

¹⁴⁷ Shalem, Khalaf/ Ilgar, Rüştü, " Suriye Mülteciler ve Türkiye'deki Mülteci Sorunu", Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 2017, C. 2, S.2, s. 43- 44.

Türkiye'nin ekonomik, sosyal, hukuki altyapısının sağlam olmaması mevzuatta değişiklikler yapılmasına neden olmuştur¹⁴⁸.

2.3.3. Geçici Koruma Statüsünün Kapsamı ve Tanımı

Türk Hukuku'nda 'geçici koruma' konusunu 1994 Yönetmeliği dönemindeki değinmeler ve YUKK dönemindeki düzenlemeler olarak ayırabiliriz.

2.3.3.1. 1994 Yönetmeliği'nde Geçici Koruma

YUKK öncesi dönemde geçici koruma ve kitlesel sığınmaya ilişkin ilk düzenleme 1994 Yönetmeliği'dir. İlgili Yönetmelik I. Körfez Savaşı sonrası Türkiye'ye sığınan Iraklılar baz alınarak hazırlanmıştır. Yönetmeliğin kapsamında dört grup vardır. Bunlar: Tek başına iltica etmek isteyenler, başka ülkelere gitmek amacıyla ülkemizde kalabilmek adına ikamet izni talep eden yabancılar, toplu halde ülke sınırlarına gelen ya da sınırları geçen yabancılar, olası nüfus hareketleri. Toplu halde gelen yabancılar ve olası nüfus hareketleri grubu kitlesel sığınma konusu ile ilgilidir¹⁴⁹.

1994 Yönetmeliği dördüncü bölümü sınırlarımıza kitleler halinde gelen ve sınırları geçen bireylerin ülkeye kabul edilmeleri halinde uygulanacak prosedürleri ve alınacak önlemleri düzenlemiştir. Buna göre; sınırlara gelen kişilerin öncelikli olarak askeri yetkililer tarafından silahlarına el konulur. Daha sonra uygun bir sınır yerinde sivil kişiler ve savaşa katılmış yabancı ordu ile bağlantılı kişiler birbirinden ayrılır ve kimlikleri belirlenir. Savaşa katılmış yabancı ordu mensuplarına ise 4014 sayılı Muharip Yabancı Ordu Mensuplarından Türkiye'ye İltica Edenler Hakkında Kanun hükümleri uygulanır (m. 9). Ardından sivil kişiler kamplara yerleştirilmek için ilgili jandarma ya da polis makamlarına gönderilir. Mülteciler ve sığınmacıların barınmalarına yönelik ileri toplama bölgeleri kurulur. Bu kamplar mümkün oldukça sınıra yakın yerlerde kurulur (m. 11) Türkiye'den sığınma isteyen bireyler Türkiye'de oldukları süre zarfında devletin gözetimi ve himayesi altında bulunurlar (m. 10). Bunlarla birlikte topluca sığınanlar hakkında m. 17'de mülteci ve sığınmacıların bulunduğu yöre halkı ile temasları, m. 18'de dini serbestlikleri için gerekenler, m. 19'da sağlık muayenesi, m. 20'de ölüm ve defin durumunda yapılacakları, m. 21'de yakınları ile haberleşmelerini, m.22'de mülteci veya sığınmacılar için yapılacak yurt içi veya yurt dışı yardımları, m. 23'de

¹⁴⁸ İzmirli Ayhan, Lale, "Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumuna İlişkin Bir Değerlendirme", Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 2017, C.4, S. 7, s.46.

¹⁴⁹ Kaya/ Eren Yılmaz, s. 46.

vergi, resim, harç gibi konuların düzenlenme usulünden, m.24'te sınırlara gelen kitle halinde gelenlerin giriş prosedürleri, gerekli işbirliği ve uyumun temini düzenlenmiştir. Kitleler halinde sığınanların savaşın, silahlı çatışmanın ve krizin sona ermesiyle iade edilmesi ise m. 26' da düzenlenmiştir.

Açıkça olmasa da 1994 Yönetmeliği m. 26'da kitlesel akınla sığınanların geçici koruma statüsünden söz edilmiştir. İlgili maddede kitlesel akın kavramı yerine toplu sığınma terimi kullanılmıştır. Savaş, silahlı çatışma veya krizin bitmesine kadar geçici nitelikte korumanın sağlanacağı hüküm altına alınmıştır¹⁵⁰. YUKK madde 91'in öngördüğü Bakanlar Kurulu tarafından Ekim 2014'de çıkarılan Geçici Koruma Yönetmeliğinin ilgili maddesi olan 61. maddesi 1994 İltica ve Sığınma Yönetmeliğini yürürlükten kaldırmıştır¹⁵¹.

2.3.3.2. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve Geçici Koruma

Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne ve 1967 Protokolü'ne taraftır. Fakat Sözleşme'deki mülteci kabul edilme şartlarına tarih ve coğrafi sınırlandırma getirmiştir. Bu sebeple Sözleşme hükümleri 1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da meydana gelen olaylar sebebiyle sığınma talep eden kişilere tatbik edilecektir. Bu açıdan Türkiye Avrupa dışından gelen kimselere karşı uluslararası hukuki bir yükümlülüğü bulunmamaktadır. Yani Avrupa'dan gelmeyenlere mülteci statüsü vermemektedir. Bu sebeple Avrupa dışından gelenlere belli ve kısa bir süreliğine sığınabilme imkânı vermiştir. Bununla birlikte uluslararası korunum adına icap ettiği takdirde kabul edilen sığınmacılara başka bir ülkeden sığınma isteğinde bulunma icazeti verilebilmektedir. Bu nedenle Türkiye 2011 senesinde başlayan Suriye'deki iç karışıklıkların dolayı uluslararası koruma arayan Suriye vatandaşları için mülteci nitelikli koruma değil geçici koruma sağlamaktadır¹⁵². Geçici koruma belli süreli önlemleri içeren ve sürekli olması istenmeyen koruma sistemi olarak belirlenmiştir. Amacı insani yardımı sağlamaktır¹⁵³.

¹⁵⁰ Oba, Meltem Ece, " Türk Hukukunda Geçici Koruma Rejimi", Koç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Tezli Yüksek Lisans Programı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2018, s. 64.

¹⁵¹ Çiçekli, s. 314.

¹⁵² Aksu, Zehra, " Uluslararası Hukukta Mülteci Kavramı ve Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu", 1. Uluslararası Kahramanmaraş, Yönetim, Ekonomi ve Siyaset Kongresi, 2017, s. 988-989.

¹⁵³ İzmirli Ayhan, s.56.

2011 yılında gelen Suriyelilerin iç hukuktaki statüleri tartışmalı olmuş, bu kişiler için ilk geldikleri dönemlerde “misafir” terimi kullanılmıştır. Hukuksal anlamda bir karşılığı olmayan fakat geçicilik özelliğini karşılayan tanımlamalar kullanılmıştır. Bu nedenle mevcut yasal düzenleme ihtiyacının daha da acil hale gelmiştir. Bunun sonucunda İçişleri Bakanlığı tarafından geçmişten beri Türkiye’ye gelen kitlesel akınlar karşısında alınan tedbirler ve tecrübelerin özellikleri de göz önüne alınarak 2012 yılında “Türkiye’ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge” yürürlüğe konulmuştur¹⁵⁴.

6458 sayılı YUKK’un 11 Nisan 2011 tarihinde tüm maddeleriyle yürürlüğe girmesiyle geçici koruma konusu 91. maddedeki düzenlemeyle birlikte açık bir yasal temele oturtulmuştur¹⁵⁵. Türkiye Suriye’den gelen kişilere geçici koruma statüsü verileceğini ilk kez 2011 yılında Cenevre’de vatansızların kişilerin durumuna dair yapılan BM toplantısında İçişleri Bakanı’nca duyurmuştur. Bu çerçevede doğu ve güneydoğu sınırlarımızda patlak veren ve sınırdaş olduğumuz ülkelerde meydana gelen olaylar nedeniyle ortaya çıkan kitlesel nüfus hareketlerinde AB hukukunda kabul edilen enstrümanların aranması ve uygulanması üzerinde durulmuştur¹⁵⁶.

YUKK’un 91. Maddesi şu şekildedir :

“(1) Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir.

(2) Bu kişilerin Türkiye’ye kabulü, Türkiye’de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye’den çıkışlarında yapılacak işlemler, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirlerle ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasındaki iş birliği ve koordinasyon, merkez ve taşrada görev alacak kurum ve kuruluşların görev ve yetkilerinin belirlenmesi, Cumhurbaşkanı tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.”¹⁵⁷

¹⁵⁴ Yılmaz Eren, s. 250.

¹⁵⁵ Çiçekli, s. 314.

¹⁵⁶ Odman, s. 365.

¹⁵⁷ Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu m.91, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6458.pdf> (Erişim Tarihi: 22.05.2022)

2.3.3.3. Geçici Koruma Yönetmeliği

İnsan haklarının suistimali, doğal afetler, ülke içerisinde görülen yaygın çatışmalar gibi sebeplere bağlı olarak bulunduğu coğrafyadan ayrılmak zorunda kalan insanların korunmasında “geçici koruma” tarih içerisinde büyük bir rol oynamıştır ve milyonların hukuki statüsünü ve yaşamını etkilemiştir¹⁵⁸.

YUKK, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirleri, Türkiye’ye kitlesel akınlara sığınanların kabulleri, girişleri, Türkiye’den gönüllü dönüşlerini, uluslararası çeşitli kuruluşlarla paralel ilerleyen, koordine işbirlikleri gibi geçici korumayla ilgili işlemleri Cumhurbaşkanının çıkaracağı bir Yönetmelik ile düzenlenebileceğini hüküm altına almıştır¹⁵⁹. Bu maddeyle birlikte 22.11.2014 tarihli Resmi Gazete’de Geçici Koruma Yönetmeliği yayımlanmış ve yürürlüğe girmiştir¹⁶⁰.

GKY’nin amacı, YUKK m. 91 sınırların içerisinde düzenlenmiştir. Uluslararası bireysel koruma talep eden kişinin talebi değerlendirilmeye alınamayacak bu kimselere geçici koruma prosedürü uygulanacaktır. Bu çerçevede geçici koruma statüsünün kapsamı, bu kişilerin ülkeye kabulleri, ülkede kalışları ve çıkışlarında uygulanacak işlemler, kişilerin sahip olduğu hak ve yükümlülükler, kitlesel nüfus hareketleriyle karşılaştığında alınacak önlemler, uluslararası ve ulusal kurum ve kuruluşlarla gerçekleşen işbirlikleri ilgili düzenlemektir (m.1)¹⁶¹.

2.3.4. Geçici Koruma Statüsünün Tanımı

6458 sayılı YUKK çerçevesinde düzenlenen geçici koruma statüsünün verilmiş nedenlerinden biri olan kitlesel akın kavramının, GKY’de verilen tanımını geçici korumayı daha iyi anlayabilmek adına belirtmek gereklidir.

Kitlesel akın, kişi sayısı ile tespit edilebilecek bir husus olmayıp gerçekleştiği ülkede, o ülkenin kapasitesini aşacak bir akınlara karşı karşıya kalma halinde söz konusu olmaktadır¹⁶².

¹⁵⁸ Ciğer İneli, Meltem, “Uluslararası Hukuka Uygun Geçici Koruma Rejiminin Unsurları Üzerine”, Göç Araştırmaları Dergisi, 2016, C. 2, S.3, s.64.

¹⁵⁹ Yılmaz Eren, s. 250.

¹⁶⁰ Ekşi, s. 152.

¹⁶¹ Geçici Koruma Yönetmeliği m. 1.

¹⁶² Ekşi, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku, s. 151.

GKY m. 3/1(j) bendinde kitlesel akın açıklanmıştır. Bu açıklamaya göre kitlesel akın, belirli bir coğrafyadan büyük oranda ve kısıtlı bir zaman içerisinde gerçekleşen ve yüksek sayılar nedeniyle uluslararası koruma statüsünü tespit etme işlemlerinde bireysel korumaların uygulanamayacağı durumlardır denmiştir.

YUKK m. 91’de de yapılan ve yukarıda belirtilen tanımla birlikte geçici korumanın tanımı GKY m. 3/1(f)’de yapılmıştır. Buna göre geçici koruma, yaşadığı coğrafyadan zorla ayrılan ve ülkesine geri dönüşü mümkün olmayan, geçici olarak acilen korunmak amacıyla kitlesel veya belli bir kitlesel akın döneminde bireysel olarak Türkiye sınırlarına gelen veya sınırları geçen ve bireysel olarak koruma talebi değerlendirilemeyen sığınmacılara sağlanan korumadır”¹⁶³.

YUKK ve GKY hükümlerine göre kitlesel akınla gelen kişilere geçici koruma statüsünün verilebilmesi için; Türk sınırına kitlesel olarak gelmiş veya Türk sınır kapısından giriş yapmış olmaları, acil ve geçici bir koruma bulmak amacıyla gelmiş olmaları, ayrıldığı ülkeye geri dönememeleri, Türk sınırına kitlesel olarak gelmiş kişilerin sayısının, bireysel koruma statüsü usulünü uygulamayı engelleyecek derecede olması şartlarının varlığı gerekmektedir¹⁶⁴.

2.3.5. Geçici Koruma Statüsünden Yararlanabilecek ve Yararlanamayacak Kişiler

GKY kapsamında geçici koruma sağlanacak kişilere 1. maddede değinilmiştir. Suriye Arap Cumhuriyetinde gerçekleşen olaylar neticesinde Suriye Arap Cumhuriyeti’nden bireysel ya da kitlesel 28.04.2011 tarihinden itibaren Türkiye sınırlarına gelen ya da bu sınırları geçen Suriyeli vatandaşlara, mülteciler ile vatansız kişilere geçici koruma statüsü sağlanacağı düzenlenmiştir. 28.04.2011 tarihinden önce uluslararası koruma talebinde bulunan bireyler hakkında ise istedikleri takdirde geçici koruma statüsünden yararlanabilecekleri ifade edilmiştir. Yine 28.04.2011 tarihinden önce ikamet etme izni hakkına sahip olmuş ancak daha sonra ikamet izni iptal olmuş ya da uzatılmamış olan bireyler ile vize süresi ve muafiyeti sonunda koruma isteyen kişiler de geçici koruma kapsamına alınabileceklerdir. Yine GKY’de yapılan Nisan 2016 değişikliği ile Geçiş hükümlerine eklenen geçici m.1/6’ya göre; 28.04.2011 tarihi ve sonrasında Suriye’de gerçekleşen olaylardan kaçarak ülkemize gelmiş ve

¹⁶³ Geçici Koruma Yönetmeliği m.3/1(f).

¹⁶⁴ İzmirli Ayhan, “Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Durumuna İlişkin Bir Değerlendirme”, s.57.

20.03.2016 tarihinden itibaren Türkiye'yi transit olarak kullanarak Ege adalarına geçen Suriyeli vatandaşlar da Türkiye'ye geri dönmeleri ve geçici koruma talebinde bulunmaları halinde bu korumadan faydalanabilecektir¹⁶⁵. Bununla birlikte Yönetmelik sadece Suriyeli vatandaşlara değil geldiği ülkesi ne olursa olsun, kitlesel akınla gelmiş kişiler için de geçerlidir. Ancak şu anki durumda özellikle Suriyelilerden bahsedilerek düzenleme yapıldığı için ayrı şekilde belirtilmiştir¹⁶⁶.

GKY m.7'de geçici koruma kapsamındakiler açıkça düzenlenmiştir. Bunlar; ülkesinden isteği olmadan zorla ayrılmak zorunda kalmış, ayrılmak zorunda kaldığı yere geri dönüş yapamamış, kitle halinde gelerek uluslararası koruma istemiş ya da bu kitle içerisinde bireysel olarak koruma talep etmiş kimselerdir. Bu kimseler hakkında bireysel uluslararası koruma statüleri uygulanamadığından şartlar dâhilinde bu bireyler geçici koruma kapsamında değerlendirilirler.

Bu maddede özellik arz eden husus, kitlesel akın dönemlerinde kitle içerisinde veya tek başına ülke sınırlarına gelerek veya geçerek sığınma isteyen yabancı kişilerin de geçici korumaya alınabilmesidir. Oysa bireysel olarak sınırlara gelen kimseler face to face yöntemi uygulanır. Bireysel olarak gelen kişiler yönünden hangi yöntemin uygulanacağı belirtilmiştir. Görüldüğü üzere bu madde ile geçici koruma altına alınacaklar yönünden kapsam genişletilmiştir¹⁶⁷.

- GKY m.8'de ise geçici korumanın kapsamı dışında tutulanlar düzenlenmiştir. Bunlar;
- 1951 Sözleşmesi (1967 Protokolü de dahil) m.1(F)'de sayılan eylemler neticesinde suçlu olduğu konusunda ciddi kanılar bulunan bireyler ve bu suçlara ortak olanlar,
 - Sınırlara gelen bireylerin ülkemiz sınırları dışında ne amaçla olursa olsun zulüm içeren fiilleri işlediğinin düşünülmesi ve yine bu duruma ortak olduğu düşünülenler
 - Menşe ülkesinde silahlı çatışmalarda yer almış kişilerin bu faaliyetlerini tamamen bitirmediği düşünülen kimseler,
 - Terör içerikli eylemler işleyenler veya tasarlayanlar ya da bu fiillere ortak olanlar,

¹⁶⁵Yılmaz Eren, s. 252.

¹⁶⁶ Yılmaz Eren, s. 253.

¹⁶⁷ Odman, s. 368.

- Türkiye sınırlarında bulunan bireylere tehdit olabilecek derecede ağır bir suçtan mahkum olanlar,
- Kamu düzeni veya güvenliğine, ulusal güvenliğe karşı tehlike oluşturabileceği kanaatinde olunanlar,
- Menşe ülkesinden ya da geldiği ülkeden, Türk hukukunda hapis cezası verilmesine sebep olacak suçu işlemesi ve bu suçun cezasını çekmemek için ayrılanlar,
- Bir kişi hakkında uluslararası mahkemelerde insanlık suçu işlemiş olduğuna dair karar verilen kişiler,
- TCK dördüncü kısım yedinci bölümdeki suçlardan herhangi birini işlemiş olanlar.

Bu madde hem YUKK hükümlerine hem de 1951 Cenevre Sözleşmesi hükümlerine uygun bir şekilde düzenlenmiştir¹⁶⁸. Bu sayılan sebeplerin varlığı halinde sayılan kişiler hakkında geçici koruma statüsünden yararlandırılmayacaktır. Yararlandırıldığı takdirde işlem iptal edilecektir.

2.3.6. Geçici Koruma Statüsünün Sağladığı Haklar

GKY m. 26 kapsamında yabancıların işgücüne erişimi, eğitim-öğretim, sosyal yardım, sosyal hizmet, tercümanlık vb. konulara erişebilme hakkından bahsedilmiştir.

2.3.6.1. Sağlık Hizmetleri

Sağlık hakkı en temel haklardan birisidir. 1951 Cenevre Sözleşmesi devletlerin kendi vatandaşlarına uyguladığı sosyal yardım ve geçim muamelesinin aynısını mültecilere de uygulanması gerektiğini belirtmiştir. Yine bu konuda 2004 tarihli Konsey Yönergesinde, Sözleşmeyi kabul etmiş devletlerin ikincil koruma ya da mülteci statüsündekilere sağlık hizmetlerinin sağlanması, mülteci ve ikincil koruma statüsü sahiplerinin bundan yararlanması gerektiğini belirtmiştir. Bununla birlikte temel ihtiyaç sebebiyle sağlık hizmetlerinin sınırlandırılabilceğini de belirtmiştir. Türkiye’de ise Geçici Koruma Yönetmeliği geçici koruma statüsündekilerin sağlık hizmetlerinden yararlanmasını düzenlemiştir¹⁶⁹.

Yürürlükten kaldırılan 1994 Yönetmeliği’nin 19. maddesi sığınmacı ve mültecilerin sağlık hizmetlerinden faydalanmasının kapsamını düzenlemiştir. Bu kimselerin belli

¹⁶⁸ Odman, s. 369.

¹⁶⁹ Yılmaz Eren, s. 259.

aralıklarla yapılması gereken sağlık kontrollerinin yapılacağı, bulaşıcı hastalığı olduğu saptananlarla ilgili valilik tarafından önlem alınacağı, ağır hastalığa yakalananların veya özel bir tedaviyi gerektiren hastalığa sahip olanların devlete ait hastanelerde tedavi altına alınacağı ve organ nakli ile ilgili konuları hüküm altına alınmıştır. Uygulamada 2013 öncesinde bu durumlarda maddi olarak imkânı olan sığınmacı ve mültecilerin sağlık giderlerini kendilerinin karşılayacağı aksi halde Devletin karşılayacağı esas alınmıştır. 2011 yılında Hatay'ın Yayladağı ilçesinden gelen Suriyeliler ile birlikte AFAD 2013/8 Sayılı Genelgesi kapsamında ülke sınırlarına toplu halde sığınmak için gelen Suriyeli vatandaşlara sağlanacak sağlık yardımlarının hususları ve uyulması gerekli konular düzenlenmiştir. Suriyeli vatandaşlardan kamplarda ve sınır şehirlerinde kalanlarını kapsayan sağlık hizmetleri 2013 yılında genişletilerek tüm Suriyeliler için uygulanmaya başlamıştır. GKY'nin 27. maddesindeki düzenleme ile de geçici korunanlara yönelik sağlık hizmetleri ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir¹⁷⁰.

Fakat belirtmek gerekir ki GKY'de geçen diğer hizmetler için geçerli olmamak kaydıyla salgın hastalıklardan ve bulaşıcı hastalıklardan geçici koruma işlemleri tamamlananlar yararlanabilmektedir. Kayıt işlemleri acil hallerde sınırı geçmesine rağmen tamamlanmamış olanlar ile ilgili GKY m. 27/1(4)' e göre kimlik bilgilerine göre işlem yapılır. Kayıt işlemleri tamamlanmış olanlar için ise aşı ile koruyucu sağlık hizmetleri sunumunun gecikmeden sağlanabilmesi için GKY m. 27/1(3) uyarınca geçici korunanların adres değişiklikleri Sağlık Bakanlığı'na bildirilir¹⁷¹.

Bu sağlık hizmetleri madde 27'ye göre Sağlık Bakanlığı'nın denetimi ve mesuliyetinde yapılmakta, yaptırılmaktadır. Buna göre sağlık hizmetlerinin verimli şekilde yürütülebilmesi adına 11 fıkra halinde düzenleme yapılmıştır. Bunlardan önemli olanlar şöyledir;

- Sağlık hizmetleriyle ilgili gerekenleri yapmak amacıyla daimi faaliyet halinde olacak sağlık noktaları kurulabilir. Bu sağlık noktalarına yeteri kadar sağlık çalışanı istihdamı sağlanmalı ve yeterli ambulans temin edilmelidir.

¹⁷⁰ Dedeoğlu Karca, Ayşegül, “ Mültecilerin ve Geçici Koruma Sağlananların Sağlık Hakkı: Türkiye Örneği”, İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sağlık Hukuku Doktora Programı Doktora Tezi, 2018, s. 175- 176.

¹⁷¹ Oba, s. 92.

- Sağlık Bakanlığı'nın belirlemesi şartıyla, ilgili kişilere sağlanan ilaçlardan ve yapılan tedavilerden katılım payı alınabilir.

- Gerekli sağlık taramaları ve aşilar yapılarak bulaşıcı hastalık tehlikeleri engellemek adına tedbirler alınır. Yine çocuklar için de gerekli aşilar yapılmalıdır.

- Yetkili sağlık çalışanları tarafından üreme sağlığı için destek verilmeli ve bilgilendirme yapılmalıdır.

- Geçici koruma merkezlerinin bulunduğu yerlerin çevre şartlarının sağlığa uygun hale getirilmesi sağlanmalıdır. Yani toplu halde kullanılan bölgeler kontrol edilir ve sağlığa uygunluğu denetlenir, aksilik halinde eksiklikler giderilir.

- Bir maddeye bağımlılığı olan ya da ciddi psikolojik/psikiyatrik problemleri olduğu saptanan geçici korunanlar için gerekli tedbirler alınır. Buna sağlık kurumlarına nakledilme de dâhildir.

2.3.6.2. Eğitim Hizmetleri

GKY 28. maddede eğitim hizmetlerinden ayrıntılı olarak bahsedilmiştir. Buna göre Milli Eğitim Bakanlığınca geçici koruma statüsündeki bireylerin barınma merkezlerindeki ve merkez dışındaki eğitim faaliyetleri düzenlenir. Bu düzenlemeler; 54-66 ay arasındaki öncelikli olmak kaydıyla diğer çocuklara ilköğretim ile ortaöğretim faaliyetleri sağlanacaktır; her yaştaki bireyler için isteğe bağlı olarak dil öğrenme eğitimi, becerilerine göre kurslar veya hobi kursları, meslek edindirme kurslarının açılması sağlanacaktır; geçici barınma merkezleri içerisinde geçici korunanlar için geçici eğitim merkezleri kurulacaktır. Bu geçici eğitim merkezlerindeki eğitim- öğretim faaliyetlerinde gönüllü yabancılar çalışmalara destek olabilir. Bu yabancılar merkezlerdeki eğitim koordinatörleri tarafından kontrol edilecektir. Tüm bunlar kapsamında MEB Temel Eğitim Genel Müdürlüğü Genelge yayınlamıştır. Bu Genelge ile “Yabancılar Yönelik Eğitim- Öğretim Hizmetleri” planlamıştır. 2. maddesinde Bakanlık Müsteşarı denetiminde Bakanlık Komisyonu kurulacaktır. Bu Komisyon geçici korunanların gereksinimlerine dair rapor hazırlayacaktır. Aynı zamanda STK'lerle, ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile uluslararası kuruluşlarla bağlantı kuracaktır¹⁷².

2.3.6.3. Çalışma Hizmetleri

Geçici korunanlarının çalışma haklarıyla ilgili düzenlemelere m.29'da değinilmiştir.

¹⁷² Kaya/ Eren Yılmaz, “Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu Arada Kalanların Hak ve Yükümlülükleri”, s. 46.

Yine 1994 Yönetmeliği m. 27’de mülteciler ile sığınmacıların ülke içerisinde buldukları süredeki çalışma hakları 1951 Cenevre Sözleşmesi baz alınarak düzenlenmiş fakat konulan coğrafi sınırlama nedeniyle Suriyeli vatandaşlar bu hükümlerin dışında kalmıştır. Bu sebeple bu kimselere mülga 6817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun uygulanmıştır. Daha sonra GKY’nin düzenlenmesi sonucunda bu hakka ayrıntılı yer verilmiştir. Son olarak 2016 yılında ilgili kişilerin çalışma hakkı daha detaylı bir şekilde düzenlenmiştir. İlgili düzenlemenin (Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik) amacı bazı problemlerin önüne geçmek olarak özetlenmiştir. Bu problemler: Suriye’den gelenler için nitelikli işgücü yeteneği olanlardan yararlanılmasını sağlama; kayıt dışı istihdamın artmasının engellenmesi ve buna bağlı olarak bu duruma sebep olan işverenlerin cezalandırılmasını sağlayarak haksız rekabeti engellemek; çocuk işçilerin arttığına dair uluslararası duyarlılığın ivme kazandığı düşüncesi; Türk vatandaşlarının istihdamda dezavantajlı duruma düşmesi ve son olarak Türk ekonomisindeki maliyetlerin artmasıdır¹⁷³.

2.3.7. Geçici Koruma Kararının Alınması ve Usulü

Geçici koruma kararı vermeye GKY m. 9’a göre Bakanlığını teklif etmesiyle Cumhurbaşkanı yetkili kılınmıştır. GKY 10. maddede ise Cumhurbaşkanı’nın aldığı kararların içeriği düzenlenmiştir. Cumhurbaşkanı kararında;

- Geçici koruma kararının başlangıcını, süresini ve sona erme koşullarını,
- Geçici korumaya sahip olacak kişileri,
- Geçici korumanın bir bölgede mi yoksa ülke genelinde mi uygulanacağını,
- İlgili kurulca verilebilecek kararları ve kurulun takip edilebileceği konuları,
- Madde 15’e dayanarak geçici koruma kararı verileceği takdirde, ülkeye kabul edilme işlemlerinin durdurulması ya da sınırlandırılması ile ilgili konuları,
- İhtiyaç duyulduğu takdirde diğer konuları belirlemektedir.

Geçici koruma kararının alınması GKY m.17- 25 arasında düzenlenmiştir. Buna göre kararın alınması aşamaları şöyledir;

- Bakanlık ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının görüşünü alarak, Türkiye’nin karasularına veya sınırlarına geçici koruma bulma gayesiyle gelenlerin ülkeye kabul edileceği

¹⁷³ Yıldırım Süzgün, Hande, “Uluslararası Koruma ve Geçici Koruma Kapsamında Yer Alan Yabancıların Çalışma Hakkı ve Bu Gruplara Sağlanan Teşvikler”, Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Hukuk Anabilim Dalı Özel Hukuk Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2021, s. 82- 83.

yerleri, geçiş yapacağı yerleri ve çıkış yapacağı sınır kapıları belirlenir (m.17/1). Bununla birlikte geçici koruma amacıyla belgesi olmadan veya geçerliliği olmayan belgeyle sınıra ya da geçiş yerlerine gelenlerin girişleri valilik tarafından belirlenir (m. 17/2).

- Daha sonra siviller ayrı tutularak silahtan arındırma işlemi yapılır (m. 18)

- Geçici koruma amacıyla gelen yabancılar öncelikle sevk merkezlerine alınır. Yönetmelikte sevk merkezlerinde yapılacak işlemler kapsamlı olarak tespit edilmiştir. Yönetmeliğe göre GİGM geçici koruma arayan kişilerin kayır işmelerini ve kimlik tespitlerini yapar (m. 19)

- Sevk merkezlerine gelenler sağlık kontrolünden geçirilir. (Öncelikle acil gereksinimi olanlar geçirilir.) (m. 20)

- Geçici koruma talepleri kabul edilenler sevk merkezlerinde adres kayıt sistemine kaydedilir. Valilik tarafından işlemleri tamamlanmış olanlara geçici koruma kimlik belgesi veya yabancı kimlik numarası verilir (m. 22). Bu noktada verilen kimlik belgesi ikamet izni vermemekte ya da ikamet izni yerine kullanılan belge sayılmamaktadır. Yine oturma izninin uzatılması hakkı da tanınmamaktadır. En önemlisi Türk vatandaşlığına başvuru hakkı sağlamaz (m.25).

- Geçici korunanlar, kamu güvenliğini, sağlığını ve düzenini olumsuz etkilemediği sürece, GİGM uygun gördüğu illerde kalma izni verilebilir (m. 24).

2.3.8. Geçici Koruma Statüsünün Sona Ermesi

YUKK madde 85 uluslararası hukuktaki koruma statülerinin sona ermesini düzenlemiştir. Maddeye göre ilgili geçici korunan kişi kendi arzusuyla vatandaşlığının olduğu ülkenin korumasından yeniden yararlanırsa veya kaybettiği vatandaşlığını tekrar kazanırsa; kendi isteğiyle, zulüm korkusuyla dışında bulunduğu veya terk ettiği ülkeye geri dönerse; vatandaşı olduğu ülkenin korumasından statüyü aldığı sebepler ortadan kalktığı için yararlanabilecekse; bir ülkeden yeni vatandaşlık kazanarak korumasından yararlanıyorsa; vatansız bir kişinin ya da ilgili bireyin kendisine uluslararası koruma statüsü verilmesini sağlayan şartlar ortadan kalkmışsa statü sona erdirilebilir denmiřtir¹⁷⁴.

Geçici koruma statüsü, geçici korumadan faydalanan kişilerin 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin aksine ülkelerin toplu halde ayrılmalarına sebep olan olaylar ortadan kalktığında geri dönme haklarının bulunması çerçevesinde biçimlenmiştir. Hatta bu statünün

¹⁷⁴ Yılmaz Eren, s. 344.

bir insan hakkı olarak kabul edilen mihenk taşının menşei ülkeye dönmek olduğu vurgulanmıştır¹⁷⁵.

Geçici koruma süresine dair mevzuatta bir düzenleme yapılmamıştır. Bununla birlikte GKY m. 10 kapsamında Cumhurbaşkanı'nın gerekli gördüğü takdirde geçici koruma süresinin belirlenebileceği söylenmiştir. Buna karşın, GKY'de geçici korumanın genel veya bireysel nedenlerle sona erebileceği haller ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir¹⁷⁶.

Geçici koruma statüsünün sona ermesi veya geçici korunanların hakkında devamlı süreli bir çözümün sağlanması için dört alternatiften bahsedilmiştir. Bunlardan ilki geçici korunanın kendi ülkesine gönüllü geri dönüşüdür. İkincisi kişilerin üçüncü ülkeye yerleşmesidir. Üçüncüsü diğer kabul görmüş uluslararası koruma statüsüne geçişin sağlanmasıdır. Son olarak ise devletlerin kişileri üçüncü ülkeye yerleştirmesi şeklindedir¹⁷⁷.

2.3.8.1. Cumhurbaşkanı Kararıyla Sonlandırılması

GKY'NİN 11. maddesi İçişleri Bakanlığınca geçici korumanın sona erdirilmesi için Cumhurbaşkanı'na öneride bulunulabileceği, ardından Cumhurbaşkanı tarafından geçici korumanın sonlandırılabilceği söylenmiştir. Cumhurbaşkanı tarafından verilen sonlandırma kararı neticesinde şu kararlar verilebilir;

- Geçici korumayı bütünüyle durdurarak ilgili kişileri ülkelerine yollayabilir.
- Şartlarını taşıdıkları statüyü geçici korunanlara toplu olarak verebilir ya da bireysel olarak değerlendirilmesi kararı verebilir.
- Çerçevesinin YUKK ile düzenlenmesi şartıyla ülkede kalmalarına izin verebilir.

Cumhurbaşkanı kararı ile geçici koruma statüsüne son verilmişse esasen ilgili kişiler ülkeden tahliyesi icap etmektedir. Fakat m.11'e göre Cumhurbaşkanınca geçici korunanların geri dönmelerine karar verilmemişse bu kişiler uluslararası bireysel koruma statülerine başvurabileceklerdir¹⁷⁸.

¹⁷⁵ Elçin, s. 69.

¹⁷⁶ Turan Yuşa, s. 69.

¹⁷⁷ Çiçekli, s. 318.

¹⁷⁸ Yılmaz Eren, s. 285.

2.3.8.2. Geçici Korunanlara Bağlı Sebeplerle Sona Erme ve Geçici Korumanın İptali

GKY'nin 12. maddesi geçici korunanların kendilerine bağlı sebeplerle geçici korumayı sona erdirebileceği hususunu düzenlemiştir. Geçici korunanlar şu sebeplerle geçici korumayı sona erdirebilir;

- Ülkeden kendi istekleriyle ayrılabilirler,
- Üçüncü ülkelerin korumasından faydalanabilirler,
- İnsani sebeplerle veya yeniden yerleştirme sebebiyle üçüncü ülkeye kabul edilmek ya da ülkemizden çıkış yapmak,
- İlgili kişinin vefat etmesi.

GKY 13. maddesi ise madde 12'de sayılan bireysel ona erme sebeplerinden sonra bireylerin tekrar Türkiye sınırlarına gelmesi ya da sınırları geçmesi durumunu düzenlemiştir. Buna göre tekrar geçici koruma sağlanma durumunu GİGM değerlendirir (Bu yetkisini arzu ettiği takdirde valiliklere devredebilir). GK Y m. 14'te ise geçici korumanın sona ermesiyle birlikte uygulanacak prosedür düzenlenmiştir. Buna göre; Cumhurbaşkanı korumadan faydalanmış kişileri toplu halde farklı bir uluslararası koruma statüsüne alabilir ya da bireysel başvuruları değerlendirebilir. Yine YUKK çerçevesindeki şartlarda ülkede kalmalarına izin verilebilir. Bununla birlikte, ülkesindeki silahlı çatışmalara katılanların bu hareketlerine tamamen son verdiği kanısı oluştuğu takdirde GK Y m. 8/1 (ç)'ye göre bireysel olarak uluslararası koruma işlemlerine başvurmaları sağlanabilir.

GKY m. 44'te geçici korunanlar sürekli ya da geçici olarak üçüncü bir ülkeye yerleştirilebilirler, denmiştir. GİGM bu işlemi yaparken STK'lerle, uluslararası kuruluşlarla ve diğer ülkelerle bağlantı kurarak destek sağlayabilir¹⁷⁹.

2.3.8.3. Gönüllü Geri Dönüş

Geçici korunan kimselerin ev sahibi ülkede kaldıkları süre uzadıkça gönüllü geri dönüş ihtimalleri de zayıflamaktadır. Bugüne kadar Türkiye'de 450.000'den fazla bebeğin doğduğu, 650.000'den fazla öğrencinin okula gittiği ve yaklaşık 1.200.000 geçici korunanın çalıştığı ve en önemlisi neredeyse hepsinin kamp dışında Türk toplumu ile birlikte yaşayarak her şehre dağıldığı bilinmektedir. Suriye'deki iç savaşın ne zaman biteceği ve istikrarının ne zaman sağlanacağı belirsizdir. Bu sebeple menşe ülkelerine geri dönme eğilimleri ve

¹⁷⁹ Ekşi, s. 162.

imkânları her geçen gün ortadan kalkmaktadır. Ülkemizdeki Suriyelilerin %80’den fazlasının ülkesine geri dönmeyeceği gerçektir. Çünkü gidebilmeleri için ihtiyaç duyulan en önemli şey olan güvende olmak ve hayatlarında istikrar ve belirliliğin olması hala neredeyse tamamen belirsizdir. Bu nedenle Suriye’deki mevcut öngörülemez güvenlik koşullarında gönüllü geri dönüşün mümkün olduğunu söyleyebilmek doğru olmayacaktır¹⁸⁰.

Yönetmeliğin 42. maddesinde gönüllü geri dönüş düzenlenmiş olup buna göre ülkesine gönüllü olarak geri dönüş yapmak isteyen yabancılara gerekli kolaylık gösterilmeli ve imkânlar ölçüsünde destek verilmelidir. Maddenin diğer fıkralarında gönüllü geri dönüşün uygulanmasında uluslararası işbirliğini vurgulamış, geri dönüşün usul ve esaslarının GİGM tarafından belirleneceği belirtilmiş, valiliklerin bu usul ve esasları uygulayacağını söylemiştir. Bununla birlikte YUKK m. 96’daki uyum düzenlemesi ortak bir madde niteliğinde olup gönüllü geri dönüşlerde etkili olmuştur. Hükümde GİGM, yabancılar ülkelerine gönüllü geri dönüş yaptığı takdirde, ülkenin ekonomik ve mali imkanları doğrultusunda sosyal hayata uyumları için çalışmalar yapacaktır. Aynı zamanda burada gönüllü geri dönüş için önemli olan husus ise bu kimseler için menşe ülkelerine gittikten sonra da destek verileceğidir¹⁸¹.

Gönüllü geri dönüş BMMYK ve göç hareketlerinden etkilenen ülkeler tarafından desteklenen bir çözüm olgusudur. Birey kendi rızasının olması şartıyla her zaman kendi ülkesine dönebilecek ev sahibi devletlerde gönüllü geri dönüşü teşvik için çalışmalar yapabileceklerdir¹⁸².

2.3.9. Suriye’den Gelenlerin Hukuki Durumu

BMMYK’nin Suriye’ye ilişkin göçü, yakın geçmişte bakıldığında görülen en büyük göç hareketi olarak nitelendirmiştir. 2011 yılı Nisan sonrası Suriye’de 250 bin kişi ölmüş ve yüzbinlerce kişi yaralanmıştır. Dokuz milyona yakın insan yaşadığı yerden ayrılmak durumunda kalmıştır. Bu dönemde Türkiye sınırlarına ilk sığınma olayı 252 kişinin Cilvegözü Sınır Kapısına gelişiyle olmuştur. Kitlesele olarak sığınma amacıyla Türkiye’ye gelen

¹⁸⁰ Arıkan, Gökçe, 10 Yıla Yaklaşan Geçici Korumada Geçiciliğin Sonu ve Kalıcı Çözümler, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2021, C. 29, S. 2, s. 1452.

¹⁸¹ Kaya, Cansu, “ Kalıcı çözüm türü olarak gönüllü geri dönüş ve geçici koruma kapsamında yer alanlar bakımından Türk hukukundaki düzenleme şekli”, Anadolu üniversitesi Hukuk Fakültesi dergisi, 2019, C. 5, S. 2, s. 529- 530.

¹⁸² Oba, s. 144.

Suriyeliler için başlangıçta hangi uluslararası koruma statüsüne tabi oldukları konusunda basında ve resmî makamlarda açıklama yapılırken yanlış hukuki nitelendirilmeler yapılmış; bu kişilere “sığınmacı”, “misafir” ya da “ mülteci” denmiştir. Özellikle ‘misafir’ terimi ulusal mevzuatta veya uluslararası hukukta tanımı olmayan bir terimdir. Bundan dolayı Suriyeliler kanunî bir statüden mahrum kalmışlardır. 2011 Ekim’de Türkiye Suriyeli vatandaşlara geçici koruma rejiminin tatbik edileceğini söylemiştir. Bu nedenle 2012 yılı Mart ayında “Türkiye’ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge” çıkarılmış, geçici korumanın nasıl uygulanacağı belirtilmiştir¹⁸³.

Suriye’den ülkemize yönelik gerçekleşen, Nisan 2011 tarihinde başlayan sığınmacı akınlarına Türkiye açık kapı politikası uygulamıştır. Suriye’den sınırlarımıza ilk olarak gelen 252 sığınmacı grubunun ülkemize kabul edilmesinden bu yana 4 milyon Suriyeli vatandaşa geçici koruma sağlamıştır. Daha ilk düzensiz grubun ülkeye ulaşmasıyla sınır bölgelerinde Ekim ayına kadar 8 kamp kurulmuş sığınmacıların temel ihtiyaçlarının temini karşısında AFAD, KIZILAY, TSK, İl valilikleri aracılığıyla çalışmalar yapılmıştır. Daha sonra GİGM’in kurulmasıyla koordineli bir sistem oluşturulmuştur¹⁸⁴.

Genel olarak bakıldığında Suriyelilerin Türk Hukuk sisteminde mülteci olarak değerlendirilemeyeceği bunun sebebinin ise mülteci statüsüne coğrafi sınırlama ile sadece Avrupa’dan gelenlerin kabul edilmesidir. 2011 yılındaki göç ile başlayan 2013’te YUKK’un çıkmasıyla devam eden ve YUKK’TAKİ maddeler çerçevesinde çıkarılan 2014 tarihli GKY’nin çıkmasına kadarki süreçte verilen statü, geçici koruma altında bulunan yabancı statüsü olmuştur¹⁸⁵.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1951 CENEVRE SÖZLEŞMESİ VE TÜRK HUKUKUNDAKİ GEÇİCİ KORUMA STATÜSÜNÜN KARŞILAŞTIRMASI ÜZERİNE YAPILAN YAPAY ZEKÂ ÇALIŞMASI

¹⁸³ Dedeoğlu Karaca, s. 168- 169.

¹⁸⁴ İlan Gök, Elif, “ Türkiye’deki Suriyelilerinin Hukuksal Statüsü”, İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Siyaset Bilimi Ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Siyaset Bilimi Ve Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2020, s.56-59.

¹⁸⁵ Aksu, s. 994.

3.1. Uluslararası ve Ulusal Koruma Statülerinin Uluslararası Hukukta Uygulanışına Dair Maddeleştirilen Eksiklikler

1. Kavram/Tanım

1) 1951 Cenevre Sözleşmesi'ndeki (mevcut sözleşme) kısıtlı mülteci tanımına “savaş mağdurları” ibaresinin eklenmesini sağlama¹⁸⁶.

2) Sözleşmeye mültecilere uluslararası koruma sağlanmasının temelini oluşturan “iltica hakkı” kavramını ayrıntılandırarak eklenmesini sağlama¹⁸⁷.

3) Kitlemel göç kavramını ayrıntılandırarak uluslararası hukukta bağlayıcı bir belge düzenlenmesini sağlama¹⁸⁸.

4) Geçici Koruma Statüsü kavramının ayrıntılandırılarak mevcut sözleşmeye eklenmesini sağlama¹⁸⁹.

2. Devletlerin Bireysel Hareket Etme Durumu

1) Mevcut sözleşmedeki, mültecilere temel haklar sağlama yükümlülüğüne çekince koyma yetkisinin kaldırılmasını sağlama¹⁹⁰.

2) Mevcut Sözleşmedeki geri göndermeme kuralına getirilen istisnaların daraltılmasını sağlama¹⁹¹.

3. Yük/Sorumluluk Paylaşımı

¹⁸⁶ Acar, Yücel, “ Sığınmacı Sorunu ve Hukuki Yetersizlikler”, Kriter Dergisi, C. 7, S. 69, 2022, s. 85.

¹⁸⁷ Şimşek, Doğuş, “ Türkiye’de Suriyeli Mülteci Entegrasyonu: Zorlukları Ve Olanakları, Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi”, 2019, C.4, S.2, s. 183.

¹⁸⁸ Acar, s. 85

¹⁸⁹ Şimşek, s. 183.

¹⁹⁰ Şimşek, s. 184.

¹⁹¹ Güner Özkerim, Neslihan, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Mültecilerin Haklarının Korunmasındaki Rolü”, Göç Araştırmaları Dergisi, 2016, C. 2, S. 2, s. 237.

1) Geçici koruma statüsüne sahip bireylerin ulusal güvenliğe olan tehditlerini aza indirmek amacıyla uluslararası hukukta diğer devletlerle birlikte yük paylaşımının yapıldığı bir bağlayıcı belge düzenlenmesini sağlama¹⁹².

2) Ülkelerin sınırlarında olan nüfus hareketlerinin kontrol edilmesi açısından tüm ülkeler tarafından bağlayıcı olan bir proje hazırlanmasının sağlama¹⁹³.

3) Sığınmacı politikasını uluslararası kamu diplomasisi faaliyetlerinde anlatılmasını sağlayarak sığınmacıların AB ülkelerine gönderilmesi konusunda BMMYK ile anlaşmaların yapılmasını sağlama¹⁹⁴.

4) Sığınmacı sayısının artışını yavaşlatabilmek amacıyla, göç veren toprak sınırları içinde oluşturulacak kamplarda barınma imkânları oluşturulabilmesi için BM'nin harekete geçirilmesini sağlama¹⁹⁵.

4. Politika Sorunu

1) Sığınmacıların ülkelere geri dönüşleri ve bu süreçte yaşanan sorunlar hakkında ABD, Almanya gibi ülkelerdeki mevzuat ve uygulamalar göz önüne alınarak ülkelerdeki uygulamaların değiştirilmesini sağlama¹⁹⁶.

2) Ulusal koruma statülerine dair var olan ulusal dengeleri bozmayacak şekilde kısa ya da uzun süreli, küçük veya büyük ölçekteki politikaların uygulanması ve böylece bireylerin geri gönderilmelerini zorunluluk olarak hukuk sistemlerine girmesini sağlama¹⁹⁷.

¹⁹² Topal, Ahmet Hamdi, Geçici Koruma Yönetmeliği ve Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Statüsü, İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2015, C.2, S.1, s. 19.

¹⁹³ Uzun, Aytül, “Günümüzün Sosyal ve Ekonomik Sorunu Olan Suriyelilerin Mülteci ve Ekonomi Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi”, Ankara Barosu Dergisi, 2015, C.1, s. 118.

¹⁹⁴ Acar, Ünal, “Şartlı Mülteci ve Ulusal Güvenlik”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2019, C. 23 S.3, s. 1222.

¹⁹⁵ Korkmaz, Ahmet, “Suriyeli Sığınmacılardan Kaynaklanan Sorunlar Ve Çözüm Önerileri”, Akdamik Hassasiyetler Dergisi, 2016, C. 3, S.6, s. 110.

¹⁹⁶ Korkmaz, s.110.

¹⁹⁷ Korkmaz, s.89

3) AB tarafından göç yolları üzerindeki ülkelerin, uluslararası korumayı sağlayacak yığılma noktası olarak görülmemesi için AB ile çalışmaların yapılmasını sağlama¹⁹⁸.

4) Kitlesele göçlerin fazla görüldüğü ülkelerde sebep olduğu problemlerin ve yükün paylaşılması için uluslararası bağlayıcı bir belge düzenlenmesini sağlama¹⁹⁹.

3.2. Bulanık Metod Yöntemi

Bulanık mantık, Aristo'nun ortaya attığı klasik mantık olan ikili mantık (0-1, Evet-Hayır, Siyah- Beyaz vardır. Bu ve benzer durumların arasında bir değer yoktur) sistemine zıt olarak geliştirilmiş bir kavramdır. Gerçek yaşamda yalnızca siyah-beyaz ya da evet- hayır yoktur diyen bunların da farklı seçenekleri olduğunu düşünen Lütü Aliasker Zadeh tarafından 1965 yılında ortaya bir bulanık mantık teorisi atılmıştır. Buna göre bulanık mantık, olaylara 0-1 arasında üyelik derecesi vererek (0.5-0.2 gibi) gerçekleşen eylemlerin oranlarının ne derecede meydana geldiğini belirlemeye çalışan bir çoklu mantık sistemidir²⁰⁰.

Tanım 1: \mathcal{B} bir evrensel küme olsun. \mathcal{B} üzerindeki bir \mathcal{A} bulanık kümesi

$$\mathcal{A} = \{\langle a, \mu_{\mathcal{A}}(a) \rangle : a \in \mathcal{B}\}$$

şeklinde gösterilir. Burada $\mu_{\mathcal{A}}(a)$, $\mu_{\mathcal{A}}: \mathcal{B} \rightarrow [0,1]$ olacak şekilde \mathcal{A} kümesinin üyelik fonksiyonudur²⁰¹.

Bir üçgensel bulanık sayı $\tilde{n} = [k_1, l_1, m_1]$, özel bir bulanık kümedir. Bu kümenin üyelik fonksiyonu

¹⁹⁸ Erayman, Oğulcan İbrahim, “ Mülteci Krizi: Mültecilerin Hukuki Ve Sosyal Statüleri İle Ulusal Çıkarlar İlişkisi Bağlamında Bir Değerlendirme”, International Journal of Social Inquiry, 2020, C. 13, S. 2, s. 525.

¹⁹⁹ İneli Ciğer, s. 86.

²⁰⁰ https://www.researchgate.net/profile/Suat-Sahinler/publication/288798865_Bulanik_Mantik_Uygulamalarinin_MATLAB_Araciligiyla_Cozumlenmesi/links/58bd0e29a6fdcc2d14e5978e/Bulanik-Mantik-Uygulamalarinin-MATLAB-Araciligiyla-Coezumlenmesi.pdf

(Erişim Tarihi : 16. 05. 2022)

²⁰¹ Zadeh, L. “Fuzzy Sets”, Inform and Control Dergisi, 1965, 338-353.

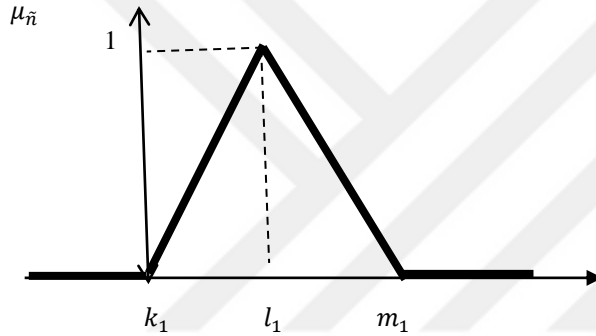
$$\mu_{\tilde{n}}(a) = \begin{cases} (a-k_1)/(l_1-k_1), & \text{if } (k_1 \leq x < l_1) \\ 1, & \text{if } (a = l_1) \\ (m_1-a)/(m_1-l_1), & \text{if } (l_1 < a \leq m_1) \\ 0, & \text{if otherwise} \end{cases}$$

şeklindedir.

Tanım 2: Bir üçgensel bulanık sayı $\tilde{n} = [k_1, l_1, m_1]$, özel bir bulanık kümedir. Bu kümenin üyelik fonksiyonu

$$\mu_{\tilde{n}}(a) = \begin{cases} (a-k_1)/(l_1-k_1), & \text{if } (k_1 \leq x < l_1) \\ 1, & \text{if } (a = l_1) \\ (m_1-a)/(m_1-l_1), & \text{if } (l_1 < a \leq m_1) \\ 0, & \text{if otherwise} \end{cases}$$

şeklindedir²⁰².

Şekil 1. $\tilde{n} = [k_1, l_1, m_1]$ üçgensel bulanık sayı üyelik fonksiyonudur. Yukarıdaki tanım 2'deki ifadenin grafik halidir.

3.3. Bulanık Matlab Uygulaması

Matlab, sayısal ve sembolik hesaplamalar, çok gelişmiş çizim işlemleri, algoritma geliştirme, veri çözümlenmesi, ileri seviye programlama, mühendislik ve bilimsel uygulamaları ile tüm dünyada birçok alanda yaygın olarak kullanılan bir yazılımdır²⁰³.

²⁰² Dubois D/ Prade H, “ Fuzzy sets and systems: Theory and applications”, Academic Press Yayın Evi, New York.

²⁰³ https://www.researchgate.net/profile/Suat-Sahinler/publication/288798865_Bulanik_Mantik_Uygulamalarinin_MATLAB_Araciligiyla_Cozumlenmesi/links/58bd0e29a6fdcc2d14e5978e/Bulanik-Mantik-Uygulamalarinin-MATLAB-Araciligiyla-Coezumenlenmesi.pdf (Erişim Tarihi : 16. 05. 2022)

Şekil 2. Bulanık Matlab Algoritması Adımları

Bu bulanık matlab uygulamasındaki girdiler Tablo 1 de görüldüğü üzere “Kavram/Tanımlara Uyma, Devletlerin Bireysel Hareket Etmemesi, Yük/Sorumluluk Paylaşımı, Politika Sorunu” şeklinde dört adettir. (Girdiler olarak bahsedilen maddeler, 3.1. kısımda saydığımız madde gruplarıdır.)

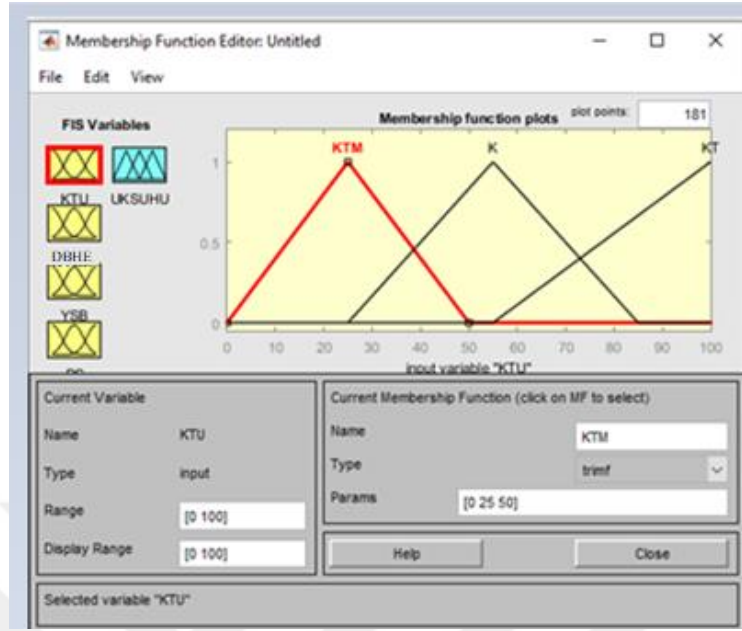
Tablo 1. Bulanık Matlab Uygulamasının Girdileri

Girdiler	Kısaltmalar
Kavram/Tanımlara Uyma	KTU
Devletlerin Bireysel Hareket Etmemesi	DBHE
Yük/Sorumluluk Paylaşımı	YSP
Politika Sorunu	PS

Tablo 2. Girdilerin Üçgensel Bulanık Üyelik Fonksiyonları

Bulanık Üyelik Fonksiyonları	Kısaltmalar	
	r	Üçgensel Bulanık Sayılar
Katılmıyorum	KTM	[0, 25, 50]
Karasızım	KR	[25, 55, 85]
Katılıyorum	KT	[55, 100, 100]

Tablo 2 de girdilerin üçgensel bulanık üyelik fonksiyonlarını ve bu fonksiyonların üçgensel bulanık sayı olarak gösterilişi verildi.

Şekil 3. Girdilerin Üçgensel Bulanık Üyelik Fonksiyonları

Bu bulanık matlab uygulamasının çıktısı Tablo 3 de görüldüğü üzere “ Uluslararası ve Ulusal Koruma Statülerinin Geliştirilmesinin Uygulanışı” şeklindedir.

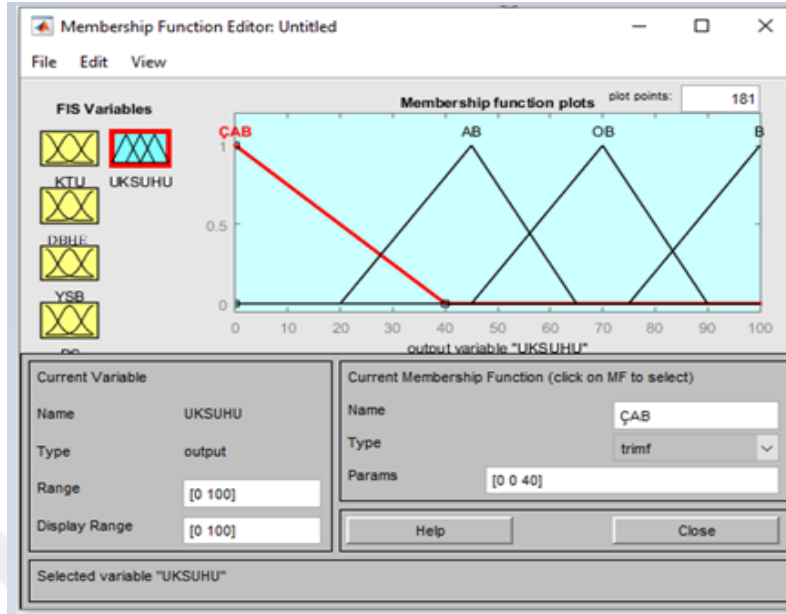
Tablo 3. Bulanık Matlab Uygulamasının Çıktısı

Çıktı	Kısaltma
Uluslararası ve Ulusal Koruma Statülerinin Geliştirilmesinin Uygulanışı	UKSUHU

Tablo 4 de çıktının üçgensel bulanık üyelik fonksiyonlarını ve bu fonksiyonların üçgensel bulanık sayı olarak gösterilişi verildi.

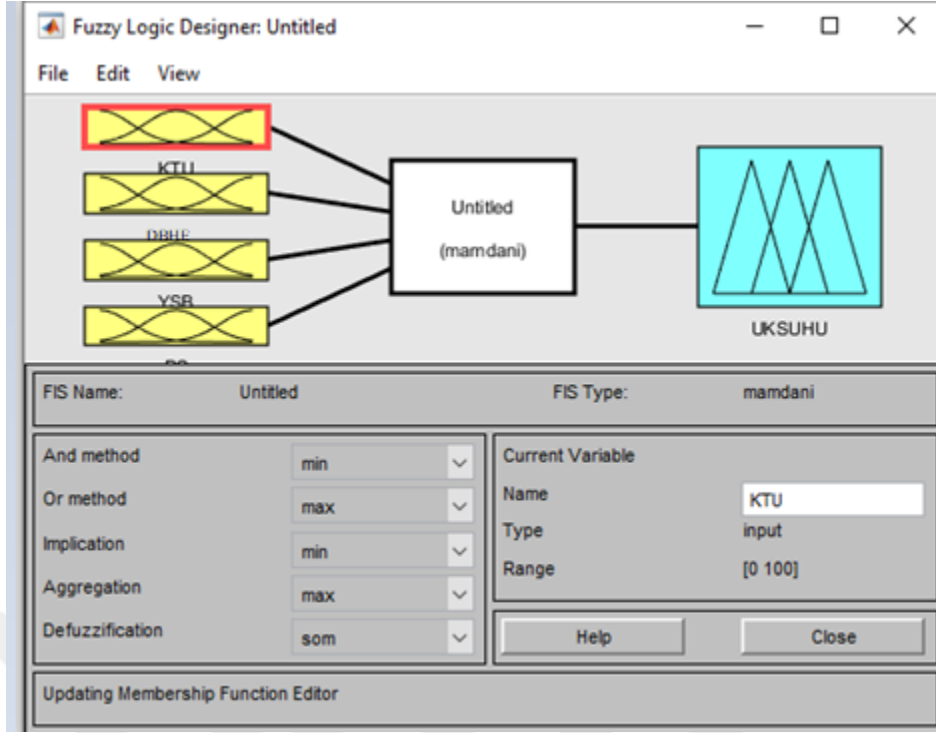
Tablo 4. Çıktıların Üçgensel Bulanık Üyelik Fonksiyonları

Bulanık Üyelik Fonksiyonları	Kısaltma	Üçgensel Bulanık Sayılar
Çok Az Başarılı	ÇAB	[0, 0, 40]
Az Başarılı	AB	[20, 45, 60]
Orta Başarılı	OB	[45, 70, 90]

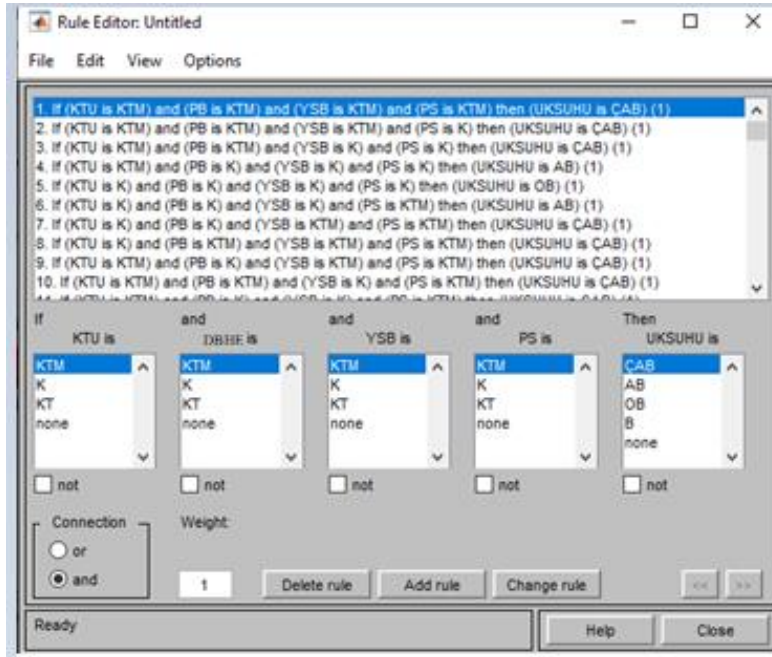
Şekil 4. Çıktının Üçgensel Bulanık Üyelik Fonksiyonları

Şekil 5 de görüldüğü üzere bu bulanık matlab uygulamasında “Mamdani bulanık çıkarım metodu” kullanılmıştır. Durulaştırma için de “som yöntemi” kullanılmıştır.

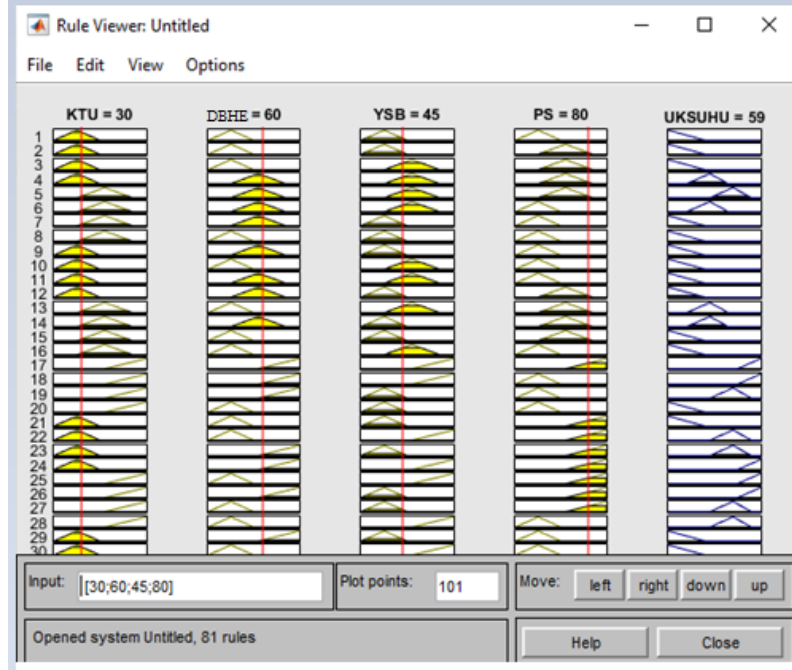

Şekil 5. Bulanık Matlab Tasarımı

Şekil 6 da bulanık matlabda bulanık kuralların elde edilişi verildi. Burada Devletletler nezdinde 4 gruptaki her madde katılıyorum veya katılmıyorum veya kararsızım şeklinde değerlendirilmek suretiyle 81 tane kurala varıldı. Program bütün olasılıkları hesapladı.

Şekil 6. Bulanık Matlabın Bulanık Kuralları

Şekil 7. Bulanık Matlab Kuralları ile Sonuç Elde Etme

Burada örnek olma amacıyla bulanık kurallar ile sonuç elde etme gösterilmiştir. Bu ekranı elde ettikten sonra bulanık matlab uygulaması kullanılır hale getirilmektedir.

Bu bölümde elde ettiğimiz bulanık matlab uygulamasının nasıl kullanılacağına dair bir örnek verilmiştir. Örnekte farazi veriler kullanılmıştır. Yani farazi belirlenen Devletlerin bu hayali verileri uygulaması ele alınmıştır. Devletler tarafından yukarıda saymış olduğumuz gruplara hayali veriler girilmiştir. (Örneğin tablo 5'te görüldüğü üzere D_3 Devleti her gruba sırayla 55, 65, 80, 80 vermiştir). Devletlerin kendi iradeleriyle puanladığı bu hayali verilerin uygulanması halinde uluslararası ve ulusal koruma statüsüne karşı tutumlarının belirlediğimiz madde gruplarına uygun olup olmadığı elde edilmiştir.

Tablo 5'te görüldüğü üzere hayali beş devlet $\{D_1, D_2, D_3, D_4, D_5\}$ için programa hayali değerler girmiştir. Bu hayali değerler yukarıda grupladığımız hayali dört grup için $\{KTU, DBHE, YSP, PS\}$ için girilmiştir. Hayali verilerin değerleri Tablo 5'deki gibidir. Bu verilen değerlere göre çıkan sonuçlarda devletlerin yukarıda saydığımız maddeleri uygulayışları neticesinde ulusal veya uluslararası koruma statüsüne sahip kişinin hangi ülkede daha güvende olacağı konusunda bilgi sahibi olabiliriz.

Tablo 5: D_1, D_2, D_3, D_4 ve D_5 Devletleri için Girdi Değerleri

Devletler	KTU	DBHE	YSP	PS
D_1	45	65	55	80
D_2	55	55	75	90
D_3	55	65	80	80
D_4	90	85	35	40
D_5	75	65	70	50

Tablo 5 deki verilere göre elde edilen sonuçlar Tablo 6 da verildi.

Buradaki girdiler 0 ile 100 arasında değerlendirilir. Katılıyorum katılmıyorum ve kararsızım girdilerinin üçgensel bulanık üyelik fonksiyonları ve çok az başarılı, az başarılı, orta başarılı, başarılı çıktılarıyla üçgensel bulanık fonksiyonları programın arka planında çalışacaktır. Bu sebeple bu değerleri verecek olan uzmanların bu kuralları bilmesine gerek yoktur. Uzmanlar belirlenen gruplara değer verecektir. Her halükarda görülüyor ki otonom insan sistemi yapay zeka uygulaması için gereklidir.

Tablo 6: D_1, D_2, D_3, D_4 ve D_5 Devletleri için Çıktı Değerleri

Devletler	UUKSGU
D_1	58.9
D_2	86.1
D_3	89.4
D_4	57.8
D_5	56.1

Maddeleştirdiğimiz ve grupladığımız önerilerin devletler nezdinde uygulandığında çıkan sonuçları oldukça önemlidir. Tablo 6 ya göre, devletlerin uluslararası ve ulusal koruma

statüsüne sahip bireylere belirlenen maddeler uygulandığındaki başarı yüzdeleri verilmiştir. Devletler tarafından doğru uygulamaları sırasıyla D_3 , D_2 , D_1 , D_4 and D_5 şeklinde olmuştur. Yani eğer bir mülteci, sığınmacı, ikincil koruma sahibi, göçmen veya geçici koruma statüsüne sahip kişi, D_3 Devletine iltica ederse, %89,4 değerinde korumada ve güvende olabileceken D_5 Devletinde D_3 Devletine göre daha az güvende ve korumada olacaktır. Bu noktada belirtilmelidir ki kural sayısı arttıkça objektiflik artmaktadır.

SONUÇ

Yer değiştirme eylemi insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. İnsan, her çağda farklı sebeplere dayanılarak bulunduğu yeri terk etmek istemiş bunu bir çözüm yolu veya bir kaçış olarak görmüştür. Savaşlar ve anlaşmalar sonucu paylaşılan kara parçalarında oluşturulan Devletlerde kendine yer bulan bireyler devletlerin egemenliği adı altında ülke topraklarında vatandaşlık sahibi olmuş ve varlıklarını buldukları topraklarda sürdürmek istemişlerdir. Fakat neredeyse her dönemde bireyler, belirli sebeplerle vatandaşı oldukları ülke topraklarından göç etmek istemişler ve başka bir Devletin sınırına sığınmak zorunda kalmışlardır. Bu sebepler iklim olayları, savaş, milliyet, iç karışıklık, din, belli bir sosyal gruba mensubiyet, ırk veya düşünceleri sebebiyle uğradıkları baskı ve zulüm olabilmektedir.

Sığınmanın sebepleri farklı olmakla birlikte, bu farklılıklar zamanla “sığınma eyleminin” sıfatı haline gelmiştir. Yani insanlar yaşadıkları yerdeki değişken şartlardan etkilenerek bireysel veya toplu halde göç etmiş veya sığınma aramışlardır. Devletler ise bu durum karşısında bireylere koruma sağlayabilmek adına, sözleşmeler yapmışlar; uluslararası hukuk alanında veya bizzat kendi hukuklarını düzenleyerek (ulusal hukukları)bireylere birtakım sıfatlar vermiştir. Bu sıfatların en bilinenleri ise mültecilik, sığınmacı, göçmen, ikincil koruma sahibi, geçici korunan, şartlı mülteci kavramlarıdır. Bu noktada önemli tüm söylemlerin temel yapı taşı olan belge 1951 Tarihli Mültecilerin Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi’dir. 1951 Sözleşmesi Milletler Cemiyeti’nin varlığını BMMYK’ye bırakmasının ardından Cenevre’de 28 Temmuz 1951 tarihinde kabul edilmiştir. Bu Sözleşme ülkelerini terk eden bireylerin hangi şartlar altında mülteci kabul edileceğini düzenlemiştir. Bununla birlikte içerdiği düzenlemeler devletlerin iç hukuklarında yol gösterici olmuştur. Devletler bireysel veya toplu sığınma halleriyle karşı karşıya kalınca ne yapacakları konusunda kendi menfaatlerini de işin içine katarak düzenlemeler yapmıştır.

Tüm bunlarla birlikte 1951 Sözleşmesinin işlerliği ülkelerin uyguladıkları politikalarından ötürü yetersiz kalmaktadır. Bu yetersizliğe verilebilecek en büyük örnek ise Arap Baharı olaylarının alevlenerek Suriye'ye varması ve bunun sonucunda 2011 yılında Suriye'de başlayan olayların bir iç savaş haline gelmesinin sonucunda ortaya çıkan tablodur. Bu tablonun en yıkıcı tarafı ise ülkelerindeki baskı ve zulümden kaçan Suriyeli vatandaşların güvenli bölge arayışına girmeleri olmuştur. Ülkemiz diğer ülkelere nazaran Suriye'deki iç savaş sonucunda ülkelerinden kaçan Suriyelileri çok daha fazla sayıyla kabul etmiştir.

Türkiye 1951 Cenevre sözleşmesine coğrafi sınırlama koyarak taraf olmuştur. Normal şartlar altında ülkemiz topraklarına bireysel olarak gelen yabancılara uygulayacağı yasal süreç noktasında hiçbir sıkıntı yaşamamıştır. Fakat Suriye'den gelenler açısından durum böyle olmamıştır. Çünkü bu kimseler hem Avrupa dışından gelmiş hem de “kitlesel akın” ile sınırlarımıza yığılmışlardır. Başlarda ne yapacağını bilemeyen Türkiye, yaptığı çalışmalarla tüm Dünya'ya örnek olabilecek bir Yönetmelik çıkarmıştır. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu 91. maddesinden çıkan bu yönetmelik, “Geçici Koruma Yönetmeliği” dir. Bu belgede Suriye'deki iç çatışmalardan kaçarak sınırlarımıza toplu halde gelen Suriyelilere geçici koruma statüsü verilmiş ve onlara sağlanacak hizmetler düzenlenmiştir. Ayrıca Yönetmelik hangi şartlarda geçici koruma statüsünün verileceğini, kabul şartlarını, sona erme sebeplerini de ayrıntılı bir şekilde düzenlemiştir. Ülkemiz çıkardığı bu Yönetmelik ile hem örnek teşkil etmiş hem de bir bakıma yalnız kalmıştır. Çünkü tampon bölge olarak görülen ülkemize konumundan dolayı her geçen gün gelenlerin sayısı artmaktadır.

İşte bu noktada hem uyguladığı geçici koruma rejimiyle örnek teşkil eden Türkiye'nin bu yükünü azaltmak hem de uluslararası bağlayıcı niteliği olan 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni geliştirmek ve daha iyi bir hale getirebilmek adına ülkelerle çalışmalar yapılmalıdır. Biz bu noktada şu şekilde önerilerde bulunarak maddeler haline getirdik ve yapay zekâda sonuçlarını irdeledik.

1. Kavram/Tanım Grubunda: 1) 1951 Cenevre Sözleşmesi'ndeki (mevcut sözleşme) kısıtlı mülteci tanımına “savaş mağdurları” ibaresinin eklenmesini sağlama; 2) Sözleşmeye mültecilere uluslararası koruma sağlanmasının temelini oluşturan “iltica hakkı” kavramını ayrıntılandırarak eklenmesini sağlama; 3) Kitlesel göç kavramını ayrıntılandırarak uluslararası hukukta bağlayıcı bir belge düzenlenmesini sağlama; 4) Geçici Koruma Statüsü kavramının ayrıntılandırılarak mevcut sözleşmeye eklenmesini sağlama.

2. Devletlerin Bireysel Hareket Etme Durumu Grubunda: 1) Mevcut sözleşmedeki, mültecilere temel haklar sağlama yükümlülüğüne çekince koyma yetkisinin kaldırılmasını sağlama; 2) Mevcut Sözleşmedeki geri göndermeme kuralına getirilen istisnaların daraltılmasını sağlama.

3. Yük/Sorumluluk Paylaşımı Grubunda 1) Geçici koruma statüsüne sahip bireylerin ulusal güvenliğe olan tehditlerini aza indirmek amacıyla uluslararası hukukta diğer devletlerle birlikte yük paylaşımının yapıldığı bir bağlayıcı belge düzenlenmesini sağlama; 2) Ülkelerin sınırlarında olan nüfus hareketlerinin kontrol edilmesi açısından tüm ülkeler tarafından bağlayıcı olan bir proje hazırlanmasını sağlama; 3) Sığınmacı politikasını uluslararası kamu diplomasisi faaliyetlerinde anlatılmasını sağlayarak sığınmacıların AB ülkelerine gönderilmesi konusunda BMMYK ile anlaşmaların yapılmasını sağlama; 4) Sığınmacı sayısının artışını yavaşlatabilmek amacıyla, göç veren toprak sınırları içinde oluşturulacak kamplarda barınma imkânları oluşturulabilmesi için BM'nin harekete geçirilmesini sağlama.

4. Politika Sorunu Grubunda: 1) Sığınmacıların ülkelere geri dönüşleri ve bu süreçte yaşanan sorunlar hakkında ABD, Almanya gibi ülkelerdeki mevzuat ve uygulamalar göz önüne alınarak ülkelerdeki uygulamaların değiştirilmesini sağlama; 2) Ulusal koruma statülerine dair var olan ulusal dengeleri bozmayacak şekilde kısa ya da uzun süreli, küçük veya büyük ölçekteki politikaların uygulanması ve böylece bireylerin geri gönderilmelerini zorunluluk olarak hukuk sistemlerine girmesini sağlama; 3) AB tarafından göç yolları üzerindeki ülkelerin, uluslararası korumayı sağlayacak yığılma noktası olarak görülmemesi için AB ile çalışmaların yapılmasını sağlama; 4) Kitlesele göçlerin fazla görüldüğü ülkelerde sebep olduğu problemlerin ve yükün paylaşılması için uluslararası bağlayıcı bir belge düzenlenmesini sağlama.

Bu devletler yapay zekâda verilen gruplara ve maddelere *katılıyorum*, *katılmıyorum* veya *kararsızım* şeklinde yaklaşımlarda bulunmuş ve yapay zekâ uygulamasında bu yaklaşımların her biri ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Matlab yapay zekâ sisteminin uygulaması sonucunda verilen verilerin çıktı değerleri: D_1 devleti 58,9; D_2 devleti 86,1; D_3 devleti 89,4; D_4 devleti 57,8 ve D_5 devleti 56,1 şeklinde olmuştur. Bu değerler baz alınarak birçok yorum yapılabilir. Örneğin belli bir değer belirleyip bu değer altında kalan devletlere

yaptırım uygulanabileceğine karar verilebilir. Diyelim ki saydığımız maddelerin uygulanması sonucunda %60 sınırını geçen devletlere herhangi bir yaptırım uygulanamayacaktır. O halde : D_1 , D_4 ve D_5 devletlerine birtakım yaptırımlar getirebilir. Yine bireyler bu yüzdelerle bakarak gideceği ülkeyi seçebilir. Biz ise çalışmamızda belirlenen beş devlete D_1 , D_2 , D_3 , D_4 ve D_5 adları vererek yukarıda da ayrıntılı şekilde açıkladığımız üzere matlab uygulamasına hayali olarak belirlediğimiz verileri girdik. Yapay zekânın bize verdiği çıktı değerlerine göre değerlendirmeler yaptık.

Buna göre mevcut Sözleşme'deki ve diğer ülkelerin uygulamalarındaki eksiklikleri dikkate alarak tanım eksikliklerinin giderilmesi, sorumluluk paylaşımının artırılması, devletlerin bireysel hareket etme durumunun en aza indirgenmesi ve politikalardaki sorunun azaltılması adına başlıklar ve maddeler şeklinde önerilerde bulunduk. Yapay zekâda sadece bu durumu değerlendirdik ve şu sıralamayı elde ettik: D_3 , D_2 , D_1 , D_4 ve D_5 . Yani verdiğimiz maddeleri ve grupları en iyi uygulayan devlet D_3 devleti olmuştur. En kötü uygulayan devlet ise D_5 devleti olmuştur.

KAYNAKÇA

Akgün, A. (2016). Avrupa Birliği'nin Değişen Göç Politikalarının Sığınma Hakkı kapsamında Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Ansen, Merve D. (2012). Türk Yabancılar Hukukunda Mülteciler. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı Devletler Özel Hukuk Bilim Dalı, Ankara.

Akman, M. (2019). İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin Geri Göndermeme İlkesi Bağlamında Mültecilere Uygulanabilirliği. İstanbul: On İki Levha Yayınları.

Akyürek, İnyet B. (2007). Mülteci Hukuku ve Türkiye Uygulaması. Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Kırıkkale.

Aydın, Ö. (2021). Ulus Devletin veya İnsan Hakları Hukukunun Sınırındaki Özneler: Mülteciler. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara.

Aytekin, D. (2020). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Geri Göndermeme İlkesi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara.

Akalın, H. (2013). Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Türkiye'de Mülteci Hukuku: Suriye Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı, İstanbul.

Aydınlı, Ogün E. (2018). Mülteci Statüsünün Belirli Bir Sosyal Gruba Mensubiyet Nedeniyle Tanınması. Ankara: Yetkin Yayınları.

Aksu, Z. (2017). Uluslararası Hukukta Mülteci Kavramı ve Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu. 1. Uluslararası Kahramanmaraş, Yönetim, Ekonomi ve Siyaset Kongresi.

Acar, Y. (2022). Sığınmacı Sorunu ve Hukuki Yetersizlikler. Kriter Dergisi, 7(69),

Acar, Ü. (2019). Şartlı Mülteci ve Ulusal Güvenlik, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23(3), 1211- 1225.

Bozkurt, E. (2021). İnsan Hakları Temel Metinler (4. Bası). Ankara: Yetkin Yayıncılık

Bozbeyoğlu, E. (2015). Mülteciler ve İnsan Hakları. Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi, 2(1), 60- 80.

Bozovalı, Esin. (2019). Geri Göndermeme İlkesi Ve Sığınma Hakkı: Türkiye'nin Batı Sınırındaki Düzensiz Göçe Yönelik Uygulamaların AIHM Kararları Işığında Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul.

Büyükçalık, Mürvet E. (2014). Mülteci Hukuku'nun Gelişimi ve Türkiye'de Mültecilerin Sosyal Hakları. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Eskişehir.

Baran Çelik, N. (2015). Türk Hukukunda Uluslararası Koruma Başvurusunda Bulunan ve Uluslararası Korumadan Yararlanan Yabancıların Hak ve Yükümlülükleri. İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 6(3), 67- 148.

Barkın, E. (2014). 1951 Tarihli Mülteciliğin Önlenmesi Sözleşmesi, Ankara Barosu Dergisi, (1). 333- 360.

Çiğler İneli, M. (2016). Uluslararası Hukuka Uygun Geçici Koruma Rejiminin Unsurları Üzerine, Göç Araştırmaları Dergisi, 2(3), 62- 92.

Çiçekli, B. (2016). 6458 Sayılı Kanunla Güncellenmiş Yabancılar ve Mülteci Hukuku. Ankara: Seçkin Yayıncılık

Çalık, T. (2015). Sığınma Hakkının Korunması. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 23(1), s. 117- 146.

Dost, S. (2016). Ulusal ve Uluslararası Mevzuat Çerçevesinde Ülkemizdeki Suriyeli Sığınmacıların Durumu. Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 4(1), 27- 69.

- Doğan, M. (2011). Türkiye’de Mültecilerin Ve Sığınmacıların Uluslararası Hukuk Çerçevesindeki Temel Haklarının Sağlanması. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Çanakkale.
- Dedeoğlu Karaca, A. (2018). Mültecilerin ve Geçici Koruma Sağlananların Sağlık Hakkı: Türkiye Örneği. Doktora Tezi, İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sağlık Hukuku Doktora Programı Doktora Tezi, İstanbul.
- Dubois D., Prade H. Fuzzy sets and systems: Theory and applications. New York: Academic Press.
- Eren, S. (2019). İnsan Hakları Hukuku ve Avrupa Birliği – Türkiye Geri Kabul Anlaşması. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul.
- Ercan Coşkun, F. (2004). Uluslararası Mülteci Hukuku ve Sınır dışı Etme veya Geri Gönderme Yasağı. Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Kırıkkale.
- Erbaşı, Ç., Ayşe, A., (2020). Türkiye Örneği Işığında Uluslararası Hukukta Mülteciler. Dalı Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim, İstanbul.
- Ergüven, Nasıh S., Özturanlı, B. (2013). Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 62(4), 1007- 1061.
- Elçin, D. (2016). Türkiye’de Bulunan Suriyelilere Uygulanan Geçici Koruma Statüsü 2001/55 Sayılı Avrupa Konseyi Yönergesi İle Geçici Koruma Yönetmeliği Arasındaki Benzerlik Ve Farklılıklar, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, (124), 90- 80.
- Erdoğan, G. (2021). Yapay Zeka ve Hukukuna Genel Bir Bakış, Adalet Dergisi, (66), 117-192.

- Erayman, Oğulcan İ. (2020). Mülteci Krizi: Mültecilerin Hukuki Ve Sosyal Statüleri İle Ulusal Çıkarlar İlişkisi Bağlamında Bir Değerlendirme. *International Journal of Social Inquiry*. 13(2), 509- 542.
- Güler, Abdullah E. (2017). Uluslararası Hukuk Perspektifinde Türkiye’de Göç ve Sığınmacı Sorunu: Suriyeli Sığınmacılar Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Hatay.
- Güler, A. (2016). Mülteci Sorunu ve 1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme: Siyasi Gerçeklik ve Normatif Düzen İkilemi, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 13(51), s. 41- 61.
- Güner, C. (2007). İltica Konusunda Türkiye’nin Yol Haritası: Ulusal Eylem Planı. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 56(4), 81- 109.
- Güner Özkerim, N. (2016). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Mültecilerin Haklarının Korunmasındaki Rolü. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 212- 241.
- İneli Ciğer, M. (2018). Silahlı Çatışma Durumlarında Ayırım Gözetmeyen Şiddet Hareketlerinden Kaçan Kişilerin Avrupa Birliği Hukuku ve Türk Hukukunda İkincil Korunması, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 20(1), 199- 237.
- İçduygu, A., Erder, S., Gençkaya, Ömer F., (2014). Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus- Devlet Oluşumundan Ulus- Ötesi Dönüşümlere. Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi, İstanbul.
- İlan Gök, E. (2020). Türkiye’deki Suriyelilerinin Hukuksal Statüsü. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Siyaset Bilimi Ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Siyaset Bilimi Ve Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı, İstanbul.
- İzmirli Ayhan, L. (2017). Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Durumuna İlişkin Bir Değerlendirme, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 4(7), 43-66.

- Kavuk, M. (2015). Avrupa Birliği ve Türk Hukukunda Yabancıların Uluslararası Korunması. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası Ticaret Hukuku ve AB Anabilim Dalı Uluslararası Ticaret Hukuku ve AB Yüksek Lisans Programı, İstanbul.
- Kaya, A. (2019). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme Bağlamında Geri Göndermeme İlkesi. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı İnsan Hakları Hukuku Programı, İzmir.
- Kaya, C. (2019). Kalıcı Çözüm Türü Olarak Gönüllü Geri Dönüş ve Geçici Koruma Kapsamında Yer Alanlar Bakımından Türk Hukukundaki Düzenleme Şekli, Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 5(2), 511- 535.
- Küçükyazıcı, N. (2019). Mülteci Çocukların Hukuki Statüsü. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İzmir.
- Khalaf, S., Ilgar, R. (2017). Suriyeli Mülteciler ve Türkiye’de Mülteci Sorunu. Hasan Kalyoncu Üniversitesi Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 2(2), 40- 52.
- Kartal, B., Başçı, E. (2014). Türkiye’ye Yönelik Mülteci ve Sığınmacı Hareketleri/ Asylum-seeker and Refugee Movements Toward Turkey. Celal Bayer Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12(2), 275- 299.
- Korkmaz, A. (2016). Suriyeli Sığınmacılardan Kaynaklanan Sorunlar Ve Çözüm Önerileri, Akdamik Hassasiyetler Dergisi, 3(6), 83- 116.
- Keskinkaya, V. (2010). Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme ve Türkiye. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara.
- Kaya, İ., Eren Yılmaz, E., (2015). Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Durumu Arada Kalanların Hak ve Yükümlülükleri, İstanbul: SETA Yayınları.

- Magba, Merly H. (2017). Avrupa Dışındaki Ülkelerden Gelen Mültecilerin Türk Hukukunda Sığınma Başvurularına İlişkin Usul Ve Sonuçları. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara.
- Nergiz, Işık Y. (2021). Türkiye’de Geçici Koruma Statüsüne Sahip Suriyelilerin İşgücü Piyasasına Erişimleri. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Lisansüstü Programlar Enstitüsü Hukuk Yüksek Lisans Programı, İstanbul.
- Odman, Tevfik M. (2020). Tarihsel Gelişim Sürecinde Güncelleştirilmiş Mülteci Hukuku (Dünya’da ve Türkiye’de İlticanın Gelişim Süreci). Ankara: Yetkin Yayıncılık
- Öztürk, Neva Ö. (2014). Uluslararası Koruma Çerçevesinde Mültecinin Hukuki Statüsünün Belirlenmesi. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk (Karşılaştırmalı Hukuk) Anabilim Dalı, Ankara.
- Özkerim, N. (2015). Türk ve Avrupa Birliği Hukukunda İltica Hakkı. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Avrupa Birliği Hukuku Programı, İzmir.
- Özdemir, A. (2015). Uluslararası Mülteci Hukuku ve Kitleli Sığınma. Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Samsun.
- Parlak, B., Şahin, Ali U. (2015). Türkiye İltica ve Göç Mevzuatının Coğrafi Kısıtlama Uygulaması Yönünden Analizi. Tesam Akademi Dergisi, 2(2), 65- 79.
- Safi, S. (2018). Mülteci Hukuku Ders Kitabı. İstanbul: Legal Yayıncılık.
- Şahin, Yusuf S. (2013). Avrupa Birliği Mülteci Hukukunda Üye Devletlerin İltica Başvurusunu Değerlendirme Yetkisinin Çerçevesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği Anabilim Dalı, İstanbul.
- Şimşek, D. (2019). Türkiye’de Suriyeli Mülteci Entegrasyonu: Zorlukları Ve Olanakları. Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi, 4(2), 172- 187.

- Topal, Ahmet H. (2015). Geçici Koruma Yönetmeliği ve Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Statüsü, İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2(1), 5- 22.
- Turan Yuşa, A. (2019). Uluslararası Koruma Ve Geçici Koruma Kapsamındaki Yabancıların Türkiye'de Çalışma Hakkı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı, İstanbul.
- Taneri, G. (2012). Uluslararası Hukukta Mülteci ve Sığınmacıların Geri Gönderilmemesi (Non- Refoulement) İlkesi. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Konya.
- Uzun, A. (2015). Günümüzün Sosyal ve Ekonomik Sorunu Olan Suriyelilerin Mülteci ve Ekonomi Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi. Ankara Barosu Dergisi, (1), 106-120.
- Urk, M. (2010). Göç Olgusu Bağlamında Mülteciler, Sığınmacılar ve İnsan Hakları. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi İnsan Hakları Anabilim Dalı, İstanbul.
- Yağcı, E. (2018). Türkiye'de Mülteci Problemi ve Hukuki Boyutları. Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Bilecik.
- Yıldırım, M. (2021). Uluslararası Hukukta Mülteci ve Sığınmacıların Eğitim Hakkı. Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Erzincan.
- Yiğit, Ö. (2018). Uluslararası Hukuk, Avrupa Hukuku Ve Türk Hukukunda Mülteci Ve Sığınmacıların Etkili Başvuru Hakkı. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Isparta.
- Zabunoğlu, Hamdi G. (2020). Kamu Hukuku Açısından Mülteciler (Modern Bir Devletin Anomalisi), Ankara: Yetkin Yayınları.

Zadeh, L. (1965). "Fuzzy Sets", Inform and Control Dergisi, 338-353.

https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf (Erişim tarihi: 08.05.2022)

<http://www.aihmiz.org.tr/aktarimlar/dosyalar/1464695201.pdf> (Erişim Tarihi: 18.05.2022)

<https://hukukbook.com/afrika-insan-ve-halklarin-haklari-sarti/> (Erişim Tarihi: 18.05.2022)

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/21.5.20146883.pdf> (Erişim Tarihi: 22. 05. 2022)

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6458.pdf> (Erişim Tarihi: 22.05.2022)

https://www.researchgate.net/profile/Suat-Sahinler/publication/288798865_Bulanik_Mantik_Uygulamalarinin_MATLAB_Araciligiyla_Cozumlenmesi/links/58bd0e29a6fdcc2d14e5978e/Bulanik-Mantik-Uygulamalarinin-MATLAB-Araciligiyla-Coezuemlenmesi.pdf (Erişim Tarihi: 16.05.2022)

https://www.researchgate.net/profile/Suat-Sahinler/publication/288798865_Bulanik_Mantik_Uygulamalarinin_MATLAB_Araciligiyla_Cozumlenmesi/links/58bd0e29a6fdcc2d14e5978e/Bulanik-Mantik-Uygulamalarinin-MATLAB-Araciligiyla-Coezuemlenmesi.pdf(Erişim Tarihi: 16.05.2022)